

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 1305
İlmî Eserler: 295

Proje: Din Hizmetleri Genel M¼d¼rl¼Đ¼

Yayın Yönetmeni
Dr. Yüksel SALMAN

Yayın Koordinatörü
Yunus AKKAYA

Tashih
Mahir KILINÇ

Grafik & Tasarım
Ali YÜCEER

1. Baskı, İstanbul 2016

2016-34-Y-0003-1305
ISBN: 978-975-19-6653-7
Sertifika No: 12930

Baskı
İleri Haber Ajansı
Tan. İlt. Mat. Yay. Tkn. Hiz. A.Ő.
Tel.: (0212) 454 37 22

Eser İnceleme Komisyonu Kararı: 24.10.2016/15

© Diyanet İşleri Başkanlığı
İletişim:

Dini Yayınlar Genel M¼d¼rl¼Đ¼
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel: (0 312) 295 72 93 - 94
Faks: (0 312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

İNTİHAR ve
TÖRE CİNAYETLERİ
BAĞLAMINDA
SOSYAL SORUNLAR
ve İSLAM

DİB
YAYINLARI

Kitapta yer alan makalelerde ileri sürülen görüřlerin dinî ve hukuki sorumluluğu sahiplerine aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
İNTİHAR DAVRANIŞI: YAYGINLIK, NEDENLER VE SONUÇLAR	11
Doç. Dr. Kamil ALPTEKİN	
BİREYSEL VE TOPLUMSAL KRİZLERLE BAŞ ETME YOLLARI.....	17
Prof. Dr. Aliye MAVİLİ AKTAŞ	
DİNİ REFERANSLAR ÇERÇEVESİNDE İNTİHAR OLGUSU	25
Doç. Dr. Huriye MARTI	
ÇAĞIMIZDA SOSYAL DEĞİŞİM VE YANSIMALARI	35
Dr. Necdet SUBAŞI	
SOSYAL DEĞİŞİM BAĞLAMINDA ŞEHİRLEŞME VE İSLAM.....	43
Doç. Dr. Kemal ATAMAN	
GENÇLİK PSİKOLOJİSİ PERSPEKTİFİYLE HAYATI SONLANDIRMA, İNTİHAR.....	53
Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK	
DİNİ YAKLAŞIMLAR ÇERÇEVESİNDE İNTİHAR VE TÖRE CİNAYETLERİ	61
Sabri AKPOLAT	

BİREYSEL VE TOPLUMSAL KRİZLERE ÖNLEYİCİ YAKLAŞIMLAR.....	69
Rukiye KARAKÖSE	
TÜRKİYE'DE TÖRE CİNAYETLERİ VE İNTİHARLAR	81
Rahime BEDER ŞEN	
İNTİHAR VE TÖRE CİNAYETLERİNİ ÖNLEMEDE DİNİ İNANCIN ROLÜ	93
Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ	
İNTİHARLAR, TÖRE NAMUS CİNAYETLERİ VE KRİZLER.....	105
Filiz GÜNER ÖZDUYGU	
İNTİHAR BAĞLAMINDA TOPLUMSAL DEĞİŞİM, ŞEHİRLEŞME VE İSLAM	113
Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ	

ÖN SÖZ

İnsan, yaratılmışların şeref ve onurunu, sorumluluk ve yükünü aynı anda omuzlarında taşıırken, muhatap olduğu imtihanların zorluklarıyla da mücadele etmek durumundadır. Yaşadığımız çağın hız ve sarmalında, manevi değer ve erdem merkezli bir tercihte bulunanlar, imtihanların zorlukları karşısında ve hayatın çetin mücadelesinde olumlu sonuçlar alabilmektedirler. İslâm, insanın bir cana kıymasını, bütün yaratılmışların kanını akıtmakla eşdeğer görmektedir. Bu yaklaşımı açısından İslâm, işlenen cinayetin sadece bir başkasına karşı işlenmesini değil, aynı zamanda insanın kendine zarar vermesini ve canına kıymasını da aynı kapsamda değerlendirmektedir. Ne hazindir ki, ihya ve imar etmekle yükümlü olduğumuz dünyeyi, sadece inşa etmekle meşgul olduğumuz için, küresel bir kasvet ve cinnetle karşı karşıyayız. Cennet toplumu olmak için gönderildiğimiz dünyada, cinnet üreten, cennet yolundan uzaklaşan bir toplumsal gerçeklikle yüz yüzeyiz. İnsanlık için bir tehdit unsuru olan intihar, ülkemizin de içinden geçtiği ağır bir imtihandır. Hangi gerekçe bir insanı canından geçmeye sevk edebilir? Hangi toplumsal değer, intiharı gayet tabii bir tercih olduğunu savunabilir? Nasıl olur da katil ve maktul aynı bedende buluşabilir? Tüm bu sualerin, sebep-sonuç ilişkisi açısından bir cevabı olsa da; hiçbir mazeret, Allah Teâlâ'nın emanet ettiği cana kıymayı meşru gösteremez.

Bir başka ağır imtihanımız ise; 'töre' adı altında canice gerçekleşen cinayetlerdir. Hiçbir töre, Allah'ın gönderdiği İlahi Kitap ve hitabın önüne geçerek, dokunulmaz kılınmış bir cana

kıymayı meşrulaştıramaz. Dünyevî anlamda; adaletin tesisi, işlenen suçun ceza ve karşılığı, yalnızca yetki alanının muhatapları tarafından takdir edilip uygulanır. Uhrevî anlamdaki boyutuna gelince; bu doğrudan Cenab-ı Hakk'ın kudret ve adalet terazisinde yargılanacaktır.

Başkanlığımız; toplumumuzun sevinçleriyle mesrur, dert ve kederleriyle müteessir olmaktadır. Aynı zamanda üstlenmiş olduğu tarihi sorumluluğun bir gereği olarak, çeşitli alanlarda çalışmalar yapmakta, toplumsal sorunlarla yakından ilgilenmekte, sorunların çözümüne yönelik faaliyetlerde bulunmakta ve bu tür konularla ilgili toplumsal farkındalık oluşturmaya çaba göstermektedir. Bu bağlamda, intihar ve töre cinayetleri karşısında bir bilinç oluşturmaya yönelik faaliyetlerin bir bölümü Ankara, İzmir ve Mersin'de yapılan "İntihar ve Töre Cinayetleri Bağlamında Sosyal Sorunlar ve İslam" adlı paneller dizisidir. Elinizdeki bu eser, "İntihar ve Töre Cinayetleri Bağlamında Sosyal Sorunlar ve İslam" adlı panel sunumlarının metin haline dönüştürülmesiyle oluşmuş ve siz değerli okuyucularımızın istifadesine sunulmuştur. Bu vesileyle, toplumumuzun, gönül coğrafyamızın ve tüm insanlık ailesinin her türlü sosyal krizlerden ve problemlerden berî olmasını Yüce Allah'tan niyaz ediyor bu çalışmada emeği geçenlere teşekkür ediyoruz.

DİN HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

İZMİR: 26 KASIM 2015

OTURUM BAŞKANI

Prof. Dr. Ramazan MUSLU

KONUŞMACILAR

Doç. Dr. Kamil ALPTEKİN

Prof. Dr. Aliye MAVİLİ AKTAŞ

Doç. Dr. Huriye MARTI

Dr. Necdet SUBAŞI

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry, no matter how small, should be recorded to ensure the integrity of the financial data. This includes not only sales and purchases but also expenses, income, and any other financial activities.

The second part of the document provides a detailed breakdown of the accounting process. It starts with the identification of the accounting period, followed by the collection and classification of data. The next steps involve the recording of transactions in the journal, the posting of these transactions to the ledger, and the preparation of financial statements.

The third part of the document focuses on the analysis and interpretation of the financial statements. It explains how to use the balance sheet, income statement, and cash flow statement to assess the financial health of the organization. It also discusses the importance of comparing the current period's performance with the previous period and with industry benchmarks.

The fourth part of the document addresses the role of the accountant in the organization. It highlights the need for the accountant to be not only a technical expert but also a strategic advisor. This involves providing insights into the financial implications of various business decisions and helping management to make informed choices.

The fifth part of the document discusses the challenges and opportunities in the field of accounting. It notes that while the profession has become increasingly complex due to technological advancements and regulatory changes, it also offers significant opportunities for growth and specialization.

The sixth part of the document provides a summary of the key points discussed and offers some final thoughts on the future of accounting. It concludes by emphasizing the importance of continuous learning and professional development in this dynamic field.

İNTİHAR DAVRANIŞI: YAYGINLIK, NEDENLER VE SONUÇLAR

Doç. Dr. Kamil ALPTEKİN

KTO Karatay Üniversitesi

Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sosyal

Hizmet Bölüm Başkanı

Yıllardan beri hakkında pek çok çalışma yapılmış olsa da intihar; hâlen üzerinde bilgi boşlukları bulunan, son derece karmaşık, çok farklı süreçlerin tetiklediği, farklı anlamlar taşıyan bir davranış örüntüsüdür. İlgili bilim dalında (suisidoloji) bu davranışla bağlantılı örneğin; intihar girişimi, intihar tehdidi, intihar jesti, intihar düşüncesi gibi bazı davranış biçimlerinden de bahsedilir. Ortaya çıkış sürecinde başta ruhsal olmak üzere genetik/biyolojik, psiko-sosyal, kültürel, dinsel, varoluşsal gibi pek çok faktör etkili olmaktadır. Ruhsal faktörleri bir tarafta tutacak olursak özellikle gündelik ilişki ağımızda sağlıklı sürdüremediğimiz pek çok ilişkinin intihar düşüncelerine zemin hazırladığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2015 yılı için yaptığı açıklamalara bakacak olursak, ister ölümlerle sonuçlansın ister sonuçlanmasın dünyada kendi canına kastetme olaylarının bir halk sağlığı sorunu olacak kadar yaygın olduğunu görürüz. 2015 yılı itibarıyla dünya genelinde 1 milyona yakın kişi intihar nedeniyle hayatını kaybetmiş durumda. Bu sayı daha önce 800.000 civarında idi. İntiharlar en çok Baltık ülkelerinde (Litvanya, Estonya, Rusya, Letonya gibi) ve Kuzey Avrupa ülkelerinde (Danimarka, İsveç, Finlandiya, İsviçre gibi) yaygındır. Litvanya son 15-20 yıldır liderliği kimseye kaptırmıyor, dünyada en yüksek oranlar orada. İntiharların yaygınlığı 100 binle ölçülür. Dünya ortalaması, 100 binde 14 civarında iken Litvanya'da

yaklaşık olarak bu oran 100 binde 50-60 arasında. Görüldüğü gibi intiharlar 3-4 kat fazladır Litvanya'da. Yine dünya genelinde ölüm nedenlerine bakıldığında intiharlar ilk 10 neden arasında gözükmekte. Dünyada her 40 saniyede bir intiharı, her 3 saniyede ise bir intihar girişiminin gerçekleştiğini düşünecek olursak sorunun ciddiyeti hakkında daha somut bir kavrayışa ulaşabiliriz.

Açıkça belirtilmesi gerekir ki sonucu ölümlü biten intihar davranışı (tamamlanmış intihar) Türkiye'de çok yaygın değil. Türkiye için yaygınlık 100 binde 4 civarında seyretmektedir. Dünya ortalamasına bakarak kendi intihar hızı ortalamamızın yaklaşık 4 kat daha düşük olduğunu söyleyebiliriz. Ancak 30 yıl önce 100 binde 1 olan intihar hızımızın bugün 100 binde 4'e ulaşmış olması üzerinde de düşünmemiz gerekir. Ülkemizde intihar girişimlerinin yaygınlığına baktığımızda asıl ürkütücü sonuç burada ortaya çıkmaktadır. Genel olarak intihar girişimleri dünyanın her yerinde tamamlanmış intiharların en az 3-4 katı fazladır ve pek çok gelişmiş ülkede bu farkın 10-20 kata kadar çıktığı görülür. Dünya genelinde hatta ülkeler özelinde intihar girişimlerine ilişkin derli toplu net sayılar yok elimizde. Ancak bazı ülkelerin tekil bölge ve şehirlerin intihar girişim hızlarını biliyoruz. Bu sınırlı bilgilerimiz, Türkiye'deki özellikle büyükşehirlerdeki yıllara göre intihar hızı ortalamasının Avrupa'daki pek çok şehirle aynı veya yakın olduğunu gösteriyor. Örneğin; İzmir bunlardan bir tanesi. Bu ilin yıllık intihar girişim hızı 100 binde 135 bin civarında. Yani en yüksek intihar girişim hızlarının görüldüğü Kopenhag, Stockholm veya Berlin ortalamasına yakın (onlarda 100 binde 150 bin civarında). İstatistikler intihar olgusunun ülkemiz açısından da bir halk sağlığı sorununa dönüşmeye yüz tuttuğunu söylüyor.

İntihar davranışına ilişkin elimizde çok fazla literatür bilgisi var. Biz bu bilgilere dayanarak intihara ilişkin bilimsel açıklamalarda bulunabiliyoruz. Genel kanı şu: İntihar, belli birtakım baş edilemeyen sorunlara karşı içe kapanma, elem-keder duygularına hapsolme, ruh sağlığının bozulması, katlanamayacak

düzeysel ruhsal acılar yaşama, hayata tutunacak umudun azalması ve ufkun daralmasıyla birlikte baş gösteren bir davranış. Kimi zaman çözümü çözümsüz bir yerde görmeye ilgili. Ufuk daralıyor, seçenekler azalıyor ve tetikleyici faktörlerin (şok bir haber, tartışma, ani kayıp vb.) etkisiyle gerçekleşiyor. Türkiye özelinde söyleyecek olursak bu davranış; daha çok ruhsal bozukluklar, karşı cins ilişkilerde ve aile ilişkilerinde yaşanan sorunlar ve ekonomik darboğazlarla yakından ilgili. İşin ilginç yanı Türkiye özelinde, intihar nedenleri arasında yer alan karşı cins problemleri ve ekonomik problemlerin ruhsal hastalıkla birlikte hemen hemen aynı oranda seyrediyor olması. Bir yönüyle ruhsal bozukluklarla intiharı birbirinden ayırmak çok güç. Ruh sağlığı problemleri içerisinde özellikle bu duygu durum bozukluğu dediğimiz kümede yer alan elem, keder, üzüntü, çöküntüyle daha çok kendisini belli eden, belli dönemlerde içerisine düşülen, kimi zaman derinleşen, kronikleşen depresyon, daha ziyade intiharın belirleyici bir nedeni olarak gözüküyor. %70 oranında intiharların arkasında depresyon dediğimiz hastalığın olduğu söyleniyor.

Türkiye’de intiharlar en çok nerelerde görülüyor? Bölgesel olarak, tabii ki en başta Ege Bölgesi (İzmir ve Muğla özellikle bu bölgede ön plana çıkan şehirler) Akdeniz ve Marmara ilk üç sırada yer alıyor. Bu tablo, bir noktaya işaret ediyor. Sosyo-ekonomik düzey bakımından daha çok gelişmiş bölgelerde intihar davranışı yaygın. Zaten intihar davranışı çok ilginç, enteresan ve paradokslarla dolu bir davranış. Refah düzeyi yükseldikçe yaygınlığı artan, aksi durumda azalan bir davranış. Oysa tam tersi beklenir. Buna “refah paradoksu” diyoruz. Bir diğer paradoks; mesleklere ilişkin. Bazı meslek grupları var ki, örneğin intiharla doğrudan uğraşır, onu tedavi etmek ister (psikiyatrist, psikolog, sosyal hizmet uzmanı gibi) ya da intiharlarla ilk karşılaşır (polis gibi). İşin ilginç yanı bu meslek gruplarında da intihar görülebiliyor. Anlaşılması zor bir başka nokta cinsiyet. Erkekler kadınlara oranla intihar düşüncesi daha az taşır ancak sonucu ölümlerle biten intiharlarda erkeklerin oranı 3-4 kat daha

yüksek. Kadınlar intiharı daha çok düşünür, intihar tehdidi daha çok savurur, daha fazla intihara teşebbüs eder. Bu tabloyu “cinsiyet paradoksu” olarak adlandırıyoruz.

İntiharlarda Türkiye özelinde öne çıkardığımız konulardan biri daha çok sosyal yaşamla, sosyal ilişki ağıyla ilgili. Yukarıda da ifade edildiği gibi, karşı cins ilişkisi ve ekonomik darboğazlar intiharı tetikleyen nedenler arasında yer alıyor. Bir örnek verecek olursak; katıldığım birkaç saha çalışmasında ve özellikle doktora tezimi hazırlarken çok net gördüm. Mercek altına aldığım 21 intihar girişimi vakasında yani sonucu ölümle bitmemiş, yarım kalmış intihar girişiminde bulunan gençlerle yaptığım görüşmelerde sağlıklı yürütülemeyen özellikle karşı cins ilişkileri gençleri, birdenbire, zayıf ya da güçlü biçimde intiharı eşliğine getirebiliyor. Sağlıklı yürütüldüğünde insan ilişkilerinin insanı iyi edici, hayata bağlayıcı, hayata anlam katıcı bir özelliği var. Ama bir de bozulduğunda ve kötü yönetildiğinde bir ucu intihara kadar gidebiliyor. Bununla birlikte intihar davranışına ilişkin son bir paradokstan daha bahsedelim: “Yaş paradoksu”. İntihar, hem genç kuşaklarda hem de yaşlı kuşaklarda sık görülen bir davranış. İstatistikler bunu açıklıkla söylüyor: Türkiye’de intihar davranışı iki grupta öne çıkıyor: Birincisi 15-25 yaş, ikincisi ise 65 yaş ve üstü. Yani hem hayat dolu, hayatın dolu dolu yaşanacağı bir evrede hem de artık hayatla yüzleşilen, hayattan yavaş yavaş çekilmeye yüz tutulan bir dönemde çok sık görülen bir davranış.

Türkiye’den devam edecek olursak; intihar davranışının daha çok intihar girişimleri şeklinde gözüktüğünü, intihar girişimlerinde genç kuşakların ve özellikle kadınların öne çıktığını söylemeliyiz. Bu noktanın önemli olduğunu düşünüyorum. Tablonun psikolojik olduğu kadar sosyolojik açıklaması da olmalı. İntiharları ilk kez bilimsel yönden çalışan sosyolog Durkheim’in bir sözü var: “Her sosyolojik olayın nedeni bir başka sosyolojik olayda aranmalıdır.” Genç kızların, kadınların intihar girişimleri bize neyi düşündürmeli? İntihar girişimleri bir yardım arama çabası mı? Dikkati üzerine çekmek mi? Karşı

tarafa bir mesaj mı? Bir zorluğu dile getirmek mi? Belki de hepsi, hatta saymadıklarımız da olabilir. Ben doktora tezimde 21 intihar girişimi vakasıyla çalışırken fark ettim. Hepsinin altından ya açıkça ya da örtük bir şekilde karşı cinsle sağlıklı bir zeminde sürdürülemeyen ilişki problemleri yatıyor. Ataerkil toplumsal yapının değişime direnç gösterdiği, sosyo-ekonomik eşitsizliklerin varlığını koruduğu ortamda, toplumdaki hızlı değişimlere karşı toplumu bir tutkal gibi bir arada tutan; değerlerin, inançların, ortak tutum ve davranışların, yardımlaşma ve dayanışmanın aşınması ve çözülmesinin, yeni oluşumlara karşı rol model üretememenin bir faturası mıdır intihar girişimleri? Hiç düşündünüz mü? Türkiye’de intihar nedenlerinin niçin %50’si istatistiklere “nedeni bilinmiyor” şeklinde geçmektedir? Evet, az değil, tüm intiharların %50’sinin nedenini bilmiyoruz. Ben bu oranın önemli bir kısmında problemleri karşı cins ilişkisinin bulunduğunu kendi adıma düşünüyorum. Tabi ki bunlar mahrem ve kişilere / ailelere özel konular olduğu için istatistiklere de çok yansımabiliyor.

Sonuç olarak konuşmamızda geldiğimiz nokta şu oldu: İntihar bir halk sağlığı sorunu olacak kadar büyümekte. Hafife almamalı, bunları münferit birer olay olarak görmemeliyiz. Nedenleri üzerinde çok yönlü düşünmeliyiz. Genetik yatkınlıklar, ruhsal hastalıklar (depresyon, kişilik bozuklukları, şizofreni gibi) temel hazırlayıcı nedenler olabilir. Ancak bunlara eklenen toplumsal yaşamdan türeyen başka faktörleri de eklemediğimizde sorunu fazlasıyla tıbbileştirmek yani medikalize etmek gibi bir yanılsa düşmüş oluruz. İntiharın kompleks ve paradokslarla kuşatılmış yapısını anlamamız için de soruna bütüncül açıdan bakmamız gerekiyor. Sosyal ilişki ağını, akran ve karşı cins ilişkilerini, ekonomik darboğazları özellikle düşünmemiz gerekiyor. Bununla birlikte konuyu toparlarken intihar davranışını özellikle son zamanlarda çok anıldığı için değer ve anlam yitimi şeklinde daha subjektif nedenler olarak gözüken bir zemine oturtmak istiyorum. İntiharın bu subjektif yönü bilim dünyasında da zaman zaman yansımalarını buluyor.

2009 yılında hayatını kaybeden ünlü Suisidolog Shneidman, intiharn nedeninin katlanamayacak düzeyde seyreden psikolojik (ruhsal) acı olduğunu öne sürmüştü. Günlük hayattaki değer ve anlam yitiminin, boşluğa düşmenin, yaşamın önemsiz olduğunu düşünmenin intiharların artışında etkisinin olduğunu ileri sürenlerin sayısı hiç de az değil. Sanki ben de biraz bu perspektiften soruna bakıyorum. Benim kendi klinik ve saha çalışmalarında dönüp dolaşıp geldiğim noktayı şöyle özetleyebilirim: Hayat çok değerli, çok anlamlı ama değersizleştiği ve anlamını yitirdiği zaman, amaç yitimine uğradığı zaman, amaçlar ortadan kalktığı ve yerine yeni amaçlar konmadığı zaman ortaya çıkacak duygu umutsuzluk; umutsuzluğun sonucu depresyon; depresyonun sonucu ufkun daralması; ufkun daralması seçeneklerin görülememesi, problemlerle baş edememe ve sonuç: şiddetli ruhsal bozukluklar, katlanılamayacak düzeye ulaşmış ruhsal acılar, kendine zarar verme davranışları ya da konumuz olan intihar.

Bu zaviyeden baktığımda “değer ve anlam” kavramlarının intiharn panzehiri olduğunu görüyorum.

BİREYSEL VE TOPLUMSAL KRİZLERLE BAŞ ETME YOLLARI

Prof. Dr. Aliye MAVİLİ AKTAŞ
Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanı

Krizlerle baş etmeyle ilgili olarak, yaklaşık 18 yıl boyunca Diyanetin Kadın Kolları Merkezi ile Diyanet İşleri Başkanlığında her düzeyde personel ve vatandaşa hizmet etmiş bir akademisyenim. Grup çalışması ve ailelerle çalışma yaparak bu yaşanan krizlerin nelerden oluştuğuna ilişkin çok yakın gözlemler yapma imkânımız oldu. Biz, insanla uğraşan, insana hizmet eden bir mesleğin ferdiyiz ve her düzeydeki insana bu hizmeti ulaştırmaya çalışıyoruz.

“Kriz nedir?” Bireyin, bu durumla baş etmesini güçleştiren ve derdini tüketen her durum krizdir. Bunun içinde parasızlıktan tutun, sosyal anlamda izolasyona varıncaya kadar birçok boyutu vardır. Örneğin Saray Bosna’da, Balkanları ziyaretimizde görmüştük. Tecavüze uğrayan kadınların çok büyük bir bölümü namus nedeniyle intihar girişiminde bulunmuştu. Tecavüzün kendisi bir saldırı ve kriz durumudur. İntihar da bu durumla baş edememe sonucu gerçekleşmektedir. Tecavüz kadının bütünlüğüne yönelik bir saldırdır. Onlar için kriz, ülkesizlik ve vatansızlıktı. Şu anda biz bunu Suriye’den göç eden, Orta Doğu’daki yıkılmış ülkelerde de görüyoruz. Aynı zamanda kendi ülkemizde de bir kriz görüyoruz.

Farklı kültürler bağlamında yaşayan, farklı sosyo-ekonomik ve değerlerle kendilerini bir yere ait hisseden topluluğun aidiyet bağlarından uzaklaşması bir kriz durumu oluşturur. O kadar önemli bir kriz ki, en canlı örneğini çok uzun süredir çalışma yürüttüğümüz deprem sırasındaki depremzedelerle

yaşamıştık. Çok sevgili bir öğrencim demişti ki: “Benim yakınlarımdan kimse ölmedi, hiç kimseyi kaybetmedim, ben de sağlıklıyım ama yaşadığım sokaktaki patatesçi ile bakkal amcanın yeri tuzla buz olmuş ve onlar yok, benim evim yok. Çevreme ilişkin anlam dünyamı yitirdim.”

Ekosistem yaklaşımıyla bizler, içinde yaşadığımız çevrenin, alışkanlıklarımızın bize güven veren yanlarının da anlam dünyamızda yitimine ilişkin krizler yaşayabiliriz. Bunlara da müdahale etmemiz gerekir. Yaklaşık 25 yıldır ailelerle çalışıyorum, aile danışmanlığı yapıyorum. Ailenin muhteşem yanları olan birlik özelliği kadar krizlerine de tanık oldum.

Günümüzde ailedeki anlam yitimi nasıl oluyor? İletişimin, karı-koca ilişkisinin güven bağlamından uzaklaşması, birbirine güven, sevgi, saygı muhabbetinin evrilerek birbiriyle rekabet eden, birbiriyle kavga eden, çatışmalarını çözememiş bir noktaya gelmesi bizi endişelendiriyor. Bu bireysel düzeydeki kriz, aile düzeyindeki kriz çocukların da krizine dönüşüyor. Bireysel düzeyde bu çatışma neden oluşuyor? Krizi anlamlandırmak için önce krizi yaşayan bireyleri dinlememiz gerekiyor. Dinlerken, nelerin önemli olduğunu, nelerle ilgili sıkıntı yaşadıklarını görmek... O kadar özgün, o kadar bilişsel, o kadar genellenemeyecek olgular ki... İntiharla ilgili tanımlamasının dışında aileye özgü, kişiye özgü spesifik özelliklerini gördüğümde şu ortaya çıktı. Çalışmalarımın birinde yazdığım bir örnekten söz etmek istiyorum. 18 yıllık evli, öğretmen bir hanım: “Eşimi sevmeden evlendim. Eşimin bazı davranışları beni kızdırıyor ve kırıyor. Evliliğimi bitirmek istiyorum.” demişti. Kendisi çok başarılı, ağırbaşlı ve uysal bir hanımdı. Sanatçı bir yanı da olan hanımdı. Yuva dağılmasın diye çok çabaladım, çünkü ben ailenin aidiyet ve birliğine çok inanan birisiyim. Onun için de biraz geleneksel ve muhafazakâr tanımlanmaktan hiç sıkıntı duymam. Geleneksellik aile bağlamında çok değerli, aile aidiyeti de krizin önünde hem birey düzeyinde hem aile düzeyinde hem grup ve kültür düzeyinde krizle baş etmeyi çok güçlendiren bir mekanizma. Aidiyet bağlamını kendinize sorun, kendinizi ait hissettiğiniz

alandaki sıkıntılar olsa da aidiyet, sizi o sıkıntılarla baş etmede güçlü kılıyor. Bu, üniversite öğrencilerinde de gördüğümüz aidiyet bağlamı, onların aileden yoksun okumalarında çok güçlü bir enerji kaynağı oluyor. Sözünü ettiğim örnekte, eşini kaybetme gerçeğini anlayan erkek eş de: “Ne dersiniz yapacağım Hocam!” dedi ama çok ayrıntıda eşine hükmedici tutumunun, tahakküm edici yapısının, onu dinlemeden sadece emir veren üslubunun ona saldırganlık olduğunu ve onu anlamadığını, ona rahatsızlık verdiğini fark etmiş ve “Söz tarzımı değiştireceğim.” dedi. Uzun bir süre değiştirmekle meşgul olan bir şeyi yaptı ama usul, mizacın bazı temel yapı taşları çok kolay değişmiyor. Ben yine de kendisine çatıda küçük farkındalıklar kazandırarak öfkenin dile getirilme biçimi, sevginin yaşantıya aktarılma biçimiyle ilgili kontrol yeteneği kazandırabilmişim. Öfkenin kendisi kötü değildir, sevginin kendisi de. Muhteşem bir birliktelik yürütürsünüz ama bu duyguların dile getirilme biçimi ve davranışa yansıyan usullerinde problemler olabilir. İşte buna ilişkin farkındalıklar taraflara bunu denetleme gücü verdiği için de farkındalıkları çok önemsiyoruz. Grup terapisi uzmanlığım olduğu için de grup çalışmalarında bunları aile görüşmelerinde yapıyorum. Farkındalıkları aile görüşmelerinde daha kolay kazandırabiliyoruz.

Erkek eşin, ev işleriyle ilgili yapılması gerekenleri denetleyici role bürünmesi ve gösterdiği tepkinin kadını kırıcı boyutlarda olduğu görülmüştü. Kadın çok kararlı davrandı, boşanma kararını verdi. “Sevgi bazen yetmez.” dedi. “İlişkiyi sürdürmek için tek başına sevgi yeterli değildir, sevgisizlik durumlarıyla baş etmeyi ya da sevmeyi öğrenebilerseniz bundan sonraki yaşamınızda işiniz daha çok kolaylaşabilir.” dedim.

Krizlerle baş etmede daha önceki anlam dünyasını anlamak için de değerlerini ve bu olaylara bakışını öğrenmek bizim için çok önemlidir. Dinleme sürecinde bu tür tespitleri yaparken aynı zamanda bireyin kendisinin baş etme stratejilerini, güçlerini ve çevresel baş etme stratejilerini, güçsüzlüklerini anlamakla ve tanımlamakla ilgili değerli ve derinlikli bir zaman sarf edilmesi gerekmektedir.

Vakamıza döndüğümüzde eşlerin boşanma dilekçesini gördüm. 11 yaşındaki çocuk bana ağlayarak dedi ki “Annemin, babamın ayrılmamasını sağlayabilir misiniz Hocam?”. “Bilmiyorum, başarabilir miyim ama Allah çocukların dualarını kabul eder, istersen sen dua etmeye devam et!” dedim. Her gece dua etmiş ve boşanma tecelli ettiğiinde aileyi ziyarete gittim. Kadın ve çocuk evdeydi. Çocuk bana: “Senden nefret ediyorum, annemin babamın ayrılmaması için dua edersen Allah kabul eder demiştin ama Allah duamı kabul etmedi. Ben Allah’a da inanmıyorum artık!” deyince yüreğim çok sızladı. Çok başarılı bir çocuktuk, hâlâ içim acır. Evet, bazen akışı durduramıyoruz. Böyle bir kriz var. Boşanmalar ailenin önemli krizlerinden birisi ama en çok çocukları yaralıyor...

Sevgili anne ve babalar, anne-baba olmadan önce iyi aile hayatı eğitimlerinizi almanızı öneririm. Genç arkadaşlarım, evlilik için hazırlanmak çok kolay bir şey değildir; önce ben olmak, birey olmak gerekir. Tabi ki narsistik ve bencil bireylerden söz etmiyorum. Ötekiyle hemhâl olup ötekiyle anlamlı ilişki kurabilecek, ona değer verip saygı duyan bireyler olmak, kendimize de saygı duymayı öğrenmekle mümkündür. Kendilerine saygı duyan bireylerin olduğu ailelerde büyüyen çocukların ötekine saygı duyup ötekini anlamlandırmada problemleri daha az oluyor.

Krizle baş etmede üçüncü ve çok önemli yollardan birisi de, her bireyin kendisinde var olan bu baş etme mekanizmalarının farkında olması gerektiğidir. Günümüzde bu farkındalığın yeterince kazanım haline gelmediği bir süreç yaşıyoruz. Bütün toplumlar artık evrensel bir gerçeklik bağlamında krizlerle yaşamayı öğrenmek durumundadır. Ben krizlerden hiç korkmuyorum, krizler hayatın gerçeği, mesele krizlerle baş edememe çaresizliği içinde bulunmadır. Bizi çok sıkıştıran şey, kişilerin kendisindeki güçleri öğrettiği için bazen krize girmek yararlıdır. Ben, çok ağır bir trafik kazası geçirmiştik. Bu kriz sürecinde kendimle ilgili pek çok farkındalıklarım olmuştu. Nitekim “Özgürlük ve Kader Salınımı”nı ele aldığım bir çalışmamda kaderin öngörülemez ve bilinmez gerçeği yanında özgürlüğümüzün bireysel seçim ve

kararlarımızın önemli olduğunu vurgulamıştık. Yaradan'ın bana emanet ettiği canı ve var oluşumu böylesi bir özgürlük ve kader salınımı içerisindeki baş etme gücümle tanımlıyorum. Ailesel baş etme mekanizmaları içerisinde de bilinmez ve öngörülemezlerin ortaya çıkarılması işlemine aracılık ediyorum. Yaradan bir dert veriyse mutlaka ondan çıkaracağımız bir ders vardır, demeye başladım ben. Benim öğreneceğim bir şey vardır diyen bir esneklik ve hoşgörüyle olaylara bakışımızın olması beklenir. İntihar gibi, kendini öz kıyımaya yönelen, çaresizlik içine düşürmekten alıkoyuyor. Çok sayıda hanımla çalışırken kadınlar grubundan bir hanım; “Bana hayır demeyi öğrettiğiniz için hayatımı hediye ettiniz, size ve gruba minnet borçluyum.” dedi. Ben bu duruma kelebek dokunuşu diyorum. “Hayır” demek ne demek? Hayır, nasıl der bir insan? Usulünce hayır demeyi öğrenmek bireyin kendine saygısını muhafaza ederek, o ilişkide kalmasını sağlıyor. Deprem sırasında bir hanımefendi görmüştüm. Hanımefendi sürekli elleriyle başını kapatıyordu. “Niye kapatıyor?” diye çok merak ettim, üç dört ziyarete gittim hastaneye “Affedersiniz, başınız mı ağrıyor?” dedim. Gördüğüm pozisyon hep aynıydı, sürekli elleriyle başını tutuyordu. “Çok özür dilerim, başım örtülü de çıplak hissediyorum kendimi ben iki gündür burada örtüsüzüm.” dedi. İnanın hiç başörtüsü ihtiyacı belirlememiştik. Samanpazarı'na çıktım. Her tipten başörtü yardımı veren, esnaf-tan topladığımız bir sürü başörtü oldu. Çünkü o dönemde, 1997 depreminde spesifik ihtiyaçlar, kriz durumunun bireye özgü, ana özgü, duruma özgü ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgili biz çok esnek bir bakış açısıyla o durumu anlamlandırmaya yöneldik. Benim her krizle baş etme sürecim, benim insanın dünyasındaki muhteşem zenginliği ve farklılığı görmemi sağladı. Benim ailem de çevrem de öğrencilerim de belki mesleğimin de etkisiyle muhteşem değerleriyle örtülü bir şey. İnsan olma hasebiyle her tür dünya görüşüne hoşgörü göstermeyi ve onları öyle kabul etmeyi öğrendim. Toplumsal anlamda farklılıklara saygı sadece bir değer değildir. Biz krizle baş ederken toplumun haberleşme sistemi, kaynakları, örgütsel yapısı ve de örgütün esneme özelliği, bürokratik yapının esnekliği çok önemlidir. Esnek bakış,

katılıktan uzak tutum, toplum düzeyindeki krizlerle çalışırken de toplumun zengin kaynaklarını harekete geçirmemizi, sağlar.

Dünya küresel bir krizin içinde. Bir bombalama oldu Paris'te, sıkıyönetim ilan edildi. Türkiye'de 15 küsur yıldır terörle askerimiz, polisimiz, öğretmenimiz, doktorumuz hayatımı kaybediyor. Krizler güçsüzlük durumudur ama eski durumdan yeni duruma geçerken o durumla baş edebilecek güçler de harekete geçer. Bu çerçevede deneyimler artar ve yeni bir denge durumuna geçilir. Kriz bir sonuç durumudur. Krizler olmadan, kriz aşamasına gelmeden tekil olarak çocuğumuzla, bireyle, aileyle, gruplarla, toplumla özenli ve ihtimamlı, ilgi ve emek içinde olmamız gerekiyor. Hepimizin içinde yaşadığı koşullardaki ekonomik krizler de bize bir şeyler öğretti. Mesela bankalarımızı biraz daha disipline etmeyi öğretti. Sosyal krizler de öyle... Şu anda intiharlar artmış diyoruz ama ülkemizde entelektüel intiharlar da artmaya başladı. Tek başına yoksulluk ve karşı cins ilişkisinden kaynaklı değil. Anlam dünyasının yitiminde öyle ilginç, spesifik şey var ki, iki intihar... Kalıcı intihar; mesela bir Mehmet Pişkin vakasıyla grup terapisinde 15 kişi bir ay meşgul olduk. Bir ergen çok net yaşamdan koptu, çok akıllı bir gençti. Bu vakayı bir grup üyesi problem olarak dile getirdi. Ben "Eyvah, acaba intihar mı edecek, depresyonu mu var?" gibi kaygılara kapıldım. Ancak grup sürecinde üyeler, intiharın nedeni-niçini ve değerleriyle ilgili pek çok paylaşımında bulundular.

İntihar gerçekleşikten sonra neden ve niçinlerin çoğu bilinmez hatta hiçbirisi bilinmez. Başarısız olan intiharlar içerisinde de sadece hanımlarınki belirgindir. Erkeklerin intiharları kesin intiharlar olarak sonuçlanmıştır ama büyük bölümündeki hastalık ve diğer etkenlere baktığımızda "İntihar bir kriz midir?" sorusu gündeme geliyor. Bir grup için kurtuluş oluyor. Bir gün "Hiç kimse ile ilgili bir beklentim yok, herkes bana görevini yeteri kadar yerine getirdi ama hayatla ilgili kırgınlığım var." diye bir kaset bırakıp gidebiliyor.

Engel olabilir miyiz, durdurabilir miyiz? Evet, insanla nitelikli, teke tek ve yakın ilişki içinde bulunursak, küçük doku-

nuşlarla, vereceğimiz desteklerle bu mümkündür. Bazen aile içindekini bile göremiyoruz. Bizim bahsettiğimiz krizler: trafik bir kriz, ailede birisinin ölümü bir kriz, bireyin iş kaybı bir kriz, bireyin makam kaybı bir kriz... Bireyin anlam kaybı dediğinizde, çevresel depremler, seller, doğal afetler çok büyük toplumsal krizler... Bunlarla ilgili bütün toplumların en başarılı olanları birlikte yaşadıkları için Japonlar ve Korelilerdir. Nükleer çalışmaları yaparken ve örgütlenirken bile su alma sırasına girdiklerindeki özeni gördüğümde ben Japon toplumuna saygıyla eğilirim hep. “Sıraya geçmişsiniz, su alıyorsunuz dediğimde “Biz bunu yapamazsak hepimiz birbirimizi boğazlayarak öldürürüz.” demişti. Şimdi bizim krizlerimizin, bu deprem sırasında yaşadığımda görmüştüm, biraz farklı bir yapısı var. Biraz daha “ben” odaklı olabiliyor. Öğrene öğrene krizlerle yaşamada daha organize, daha sistematik mana ve değer bağlamından kopmamış müdahaleler yapmaya başlayacağız diyorum ama krizsiz yaşamayın demiyorum. Krizlerle baş etme yolculuğunda hepimiz başarılı olmaya çalışmalıyız. Çünkü herkes yeniden krizler yaşandığında güçlenerek çıkar. Ama öğüt veren, onların önüne geçen, kurtarıcı rolündekilerle iletişimi sağlayamıyoruz.

Bütün krizlerimiz sevgi kadar, kayıp kadar... Sevginin kaybı kaderle bağlantılı kayıp... Böyle krizler, bazen anneyi, hem kadın hem erkek yapıyor. Yaşamımızda kaderin getirdiği krizler ve çevrenin ve doğanın getirdiği krizlere mahkûm olarak itaat ediyoruz, boyun eğiyoruz. Ama öyle bireysel krizler, öyle sosyal krizler var ki bir, paydaş olarak el ele vermemiz gereken krizler; iki, kendimizdeki bilinmez güçlerimizi keşfetmemiz gereken krizler. Ben en güçsüz olduğum zamanlarda güçlü olmayı öğrendim. Güçlü olmak bir güçsüzlük, bazen de anlamını sonradan kavradığımız muhteşem zengin güçler getirir. Çok göreceli ve soyut bir şey, izafi bir şey. Neye güçlülük, neye güçsüzlük dediğimizle ilgili. Yaşamımızın, memleketimin güzelliklerine uygun türdeki baş edeceğimiz krizlerle geçmesini temenni ediyorum.

Kaynakça: “Ben ve Ailem” Prof. Dr. Aliye MAVİLİ AKTAŞ Atlas Yayınevi 2015 Konya

the *Journal of Applied Behavior Analysis* (1974), and the *Journal of Experimental Psychology* (1975). The *Journal of Applied Behavior Analysis* is the most widely cited journal in the field of behavior analysis, and the *Journal of Experimental Psychology* is the most widely cited journal in the field of psychology.

The *Journal of Applied Behavior Analysis* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of behavior analysis. It is published by the Society for Applied Behavior Analysis (SABA). The *Journal of Experimental Psychology* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of psychology. It is published by the American Psychological Association (APA).

The *Journal of Applied Behavior Analysis* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of behavior analysis. It is published by the Society for Applied Behavior Analysis (SABA). The *Journal of Experimental Psychology* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of psychology. It is published by the American Psychological Association (APA).

The *Journal of Applied Behavior Analysis* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of behavior analysis. It is published by the Society for Applied Behavior Analysis (SABA). The *Journal of Experimental Psychology* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of psychology. It is published by the American Psychological Association (APA).

The *Journal of Applied Behavior Analysis* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of behavior analysis. It is published by the Society for Applied Behavior Analysis (SABA). The *Journal of Experimental Psychology* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of psychology. It is published by the American Psychological Association (APA).

The *Journal of Applied Behavior Analysis* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of behavior analysis. It is published by the Society for Applied Behavior Analysis (SABA). The *Journal of Experimental Psychology* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of psychology. It is published by the American Psychological Association (APA).

The *Journal of Applied Behavior Analysis* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of behavior analysis. It is published by the Society for Applied Behavior Analysis (SABA). The *Journal of Experimental Psychology* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of psychology. It is published by the American Psychological Association (APA).

The *Journal of Applied Behavior Analysis* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of behavior analysis. It is published by the Society for Applied Behavior Analysis (SABA). The *Journal of Experimental Psychology* is a peer-reviewed journal that publishes research in the field of psychology. It is published by the American Psychological Association (APA).

DİNÎ REFERANSLAR ÇERÇEVESİNDE İNTİHAR OLGUSU

Doç. Dr. Huriye MARTI
Necmettin Erbakan Üniversitesi Öğretim Üyesi

I. İntihar hakkında temel dinî çerçeve

İnsanın şuurlu ve kararlı bir biçimde kendi canına kıyması anlamına gelen intihar, ayet ve hadislerle yasaklanmış, ceza gerektiren bir suç olarak değerlendirilmiştir. Akıl ve bilinç kaybı sonucu kişinin kendini öldürmesi ise intihar olarak değerlendirilmez.

“Ey iman edenler! Karşılıklı nızaya dayanan ticaret olması hâli müstesna, mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir.”¹ ayeti, tefsirinde ihtilaflar bulunmakla birlikte, intiharin yasak sayılmasına dair en güçlü delil olarak sunulmaktadır. Ayette asıl olarak başkasının haksız yere öldürülmesinden bahsedildiği hâlde, bunun “Kendinizi öldürmeyin.” şeklinde ifade edilmesi, yaşama hakkının korunmasına dair asli bir vurgu olarak kabul edilmektedir. Zira kişinin hayatı ile diğer hayatlar arasında fark yoktur ve bütün hayatlar aynı derecede korunmaya layıktır.²

“Kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın.”³ Mealindeki ayet-i kerime de insanın kendi canını tehlikeye atacak ve sonucunda ölümüne yol açacak davranışlara girişmesinin yasaklığından bahseder. Benzer şekilde, “Kim, bir insanı, bir can

1 Nisâ, 4/29.

2 Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, DİB Yay., Ankara 2007, II/51.

3 Bakara, 2/195.

karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse o sanki bütün insanlığı öldürmüştür. Kim de bir insanın hayatını kurtarırsa sanki bütün insanlığı yaşatmış olur.”⁴ ayeti, can dokunulmazlığı bağlamında katil kadar intiharı da yasaklığına işaret etmektedir.

Ölümü dilemek ve kolaylaştırmak için sözlü ya da fiili çaba sarf etmek Allah Resulü tarafından da yasaklanmış bir davranıştır. Bu konuda o (s.a.s.) şöyle buyurur: “Sizden hiçbiriniz başına gelen bir sıkıntıdan dolayı ölümü temenni etmesin. Mutlaka bir temennide bulunacaksa şöyle desin: Allah’ım! Yaşamak benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat, benim için ölüm hayırlı ise canımı al.”⁵

İntiharı Allah’ın verdiği canı ancak O’nun alabileceği ve ölüme ancak O’nun karar verebileceği ilkesiyle çelişmesinden dolayı suç olarak değerlendirilmesi, konunun bir başka boyutudur. Nitekim Rasûlullah (s.a.s.) Hayber Savaşında İslam ordusu içinde savaşan, yaralanan ama yarasının acısına dayanamayıp kılıcını göğsüne saplayarak intihar eden Kuzman isimli şahsın cehennemlik olduğunu belirtmiştir.⁶ Bir kişinin şehit olması beklenirken cehennemi hak etmesine sebep olacak kadar ağır bir suç tanımı, intihara dair dinin yaklaşımını net biçimde gösterir mahiyettedir.

İntihar tıpkı cinayet gibi bizden önceki ümmetlerde de yasaklanmış bir fiildir. Bu konuda Resûlullah (s.a.s.) şöyle der: *“Sizden önceki ümmetlerden birinde yaralı bir adam vardı. Yarasının acısına dayanamadığından bir bıçak alıp elini kesti. Adamın kan kaybından ölmesi üzerine Yüce Allah, ‘Kulum kendisi konusunda benden daha acele davranarak canına kıydı. Ben de ona cenneti haram kıldım.’ buyurdu.”⁷*

4 Mâide, 5/32.

5 Buhârî, Merdâ, 19.

6 Buhârî, Megâzî, 39.

7 Buhârî, Ehâdisü'l-Enbiyâ, 50.

İntiharın anlamı, pek çok toplumsal olay gibi, toplumdan topluma değişebilmektedir. İntiharın bazı yönleri tüm toplumlarda sorun olarak algılanırken, bu davranışın ne ölçüde kınandığı veya kabul edildiği, kültürel değerler tarafından belirlenmektedir. Sosyal zorlayıcılar ve ruhsal hastalıkların karışımı olarak ortaya çıkan ruh ağrısı, intiharların çoğunda görülebilmektedir.⁸ Ancak acı ve ızdırab içerisinde kıvranan insanlar için bile intihar İslam'da meşru bir yol sayılmaz.

Doğrusu İslam'da insanın bilinçli bir biçimde hayatla bağını kesmesi hiçbir bağlamda kabul edilemez. Söz gelimi, dinî içerikli sayılabilecek şekilde kendini ulvi bir amaç için feda etmek ya da terör eylemi olarak intihar saldırısı düzenlemek yasaktır. Kişinin manevi bir durumu veya değeri elde ederek kurtulmasını sağlamak amacıyla dinî bir tören eşliğinde kendini kurban etmesi yani adak intiharı da asla kabul edilmez. Onuruyla ölümü seçmek anlamında harakiri yoktur. İyileşmesi imkânsız hastalıktan dolayı doktorun tedavisini reddetmek veya durdurmak anlamına gelen ötanaziye müsaade edilmez. Matem ya da gūnahtan kaçış şeklinde tezahür eden arınma gayeli intiharlar ve yardım çağrısına cevap vermeyenlerden öç alma duygusuyla işlenen agresif intiharlar da dinimizde yasaktır.

II. İntihara sebep olabilecek düşünce kalıpları

İntihara giden basamakların sosyal ve kültürel nedenlerle tırmanıldığı ve son adımların psikolojik etkenlerle atıldığı bilinen bir gerçektir. İntiharı tetikleyen risk faktörleri son derece kompleks bileşimler sunmakta, çoğu zaman ağır çözümlenmesi mümkün olmamaktadır. Alkol ve uyuşturucu kullanımından psikiyatrik ve fiziksel hastalıklara, ailevi ve genetik yapıdan çocukluk dönemi yaşantılarındaki olumsuzluklara, şiddetten psiko-sosyal destek yoksunluğuna kadar birçok neden, intihar söz konusu edildiğinde sıralanabilir.

8 Sayar, Kemal, “*Toplumsal ve Ruhsal Dinamikleriyle İntihar*”, IV. Din Şurası, Ankara 2009, s. 728.

Kanaatimizce bu nedenlerin her birini kişinin algılama ve iç dünyasında anlamlandırma süreçleri vardır ve bu süreçler zihin kodları eşliğinde yürümektedir. İnsan dünyayı tanıırken, hayatı anlamlandırırken ve kendisini değerlendirirken küçük yaşlardan itibaren içinde bulunduğu zaman ve mekâna bağlı olarak gelişen zihin kodlarını kullanmaktadır. Bu kodlar iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini, doğru ile yanlış ayırt etmede birer miyar görevi görmekte, karara varmada kişiyi derinden etkilemekte, davranışlarını yönlendirmektedir. Bu çalışmada da intiharı kolaylaştıran zihinsel kodlar üzerinde durulacaktır. Çarpık birer zihniyet ürünü olan ve dinî referanslar eşliğinde doğrularıyla değiştirilmesi önerilen bu kodlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

1) İnsan ancak maddi ihtiyaçlarını karşılamakla mutluluğa erer

Modern dünya der ki, “Her şey para etrafında döner, maddi refaha kavuşmak için durmaksızın çalış ve çılgınca harca. Haz peşindeysen gel, al, kullan, at. Beğenmediysen değiştir, ihtiyacı değil arzularını öncele. Sen buna değersin. Asla azla yetinme!”

Oysa insan maddi ihtiyaçlarının çok ötesinde manevi özellikleri ile var olan ve manevi anlamda doyum sağlamadıkça mutlu olamayan bir varlıktır. Maneviyatın temelinde ise, iyiliği yaratan, gücüyle insana destek olan, onu yalnız bırakmayan, nimetleriyle onun hayatını kolaylaştıran, gören, gözeten ve yaptıklarını karşılıksız bırakmayacağını vadeden bir Yüce Kudret, Allah vardır.

Maneviyatı öncelemek, maddiyattan ziyade manevi ihtiyaçların karşılanmasını önemsemek, ibadet ve taat ile ruhu beslemek kişiyi güçlendirmekte ve intihara karşı korumaktadır. İnsanların Allah'ın varlığını iç dünyalarında hissetme düzeyine göre intihar davranışlarında etken faktör olan öz saygı, umutsuzluk, depresyon ve intihar olasılıkları farklılaşmaktadır. Buna

göre Allah ile içsel temas kuran, ona sığınan ve güvenen, onu sık sık hatırlayan gençlerin ruh sağlıkları daha iyi durumdadır.⁹

Dua yoluyla yüreğini ferah, zihnini berrak tutma çabasında da benzer bir durum söz konusudur. Dua etme sıklığı ve duaya olan inanç arttıkça intihardan uzaklaşma da artmaktadır. Kendi acizliğinin, çaresizliğinin farkında olan ve Allah'ın yardımına güvenerek dua eden kişi, umutsuzluk ve benzeri olumsuz duygularla daha rahat başa çıkabilmektedir.¹⁰

2) İnsan ömrü ölümle sonlanır ve ötesi yoktur

Ahireti dikkate almayan ve ömrü ölümle sona erdiren bir bakış, intihara zemin hazırlayabilir. Zira bu sayede yaşadığı ama arzulamadığı her ne varsa ölüm sayesinde ondan kurtulabileceğini, sonrasında ise bir daha bu gerçekle yüzleşmek durumunda kalmayacağını düşünen insan zihni, intiharı onaylayabilir.

Oysa hayatı anlamlandırmada ömrü sonsuza dek uzayan derin bir yolculuk olarak görmenin önemi büyüktür. Ölümün iki hayat arasındaki bir kapı olarak algılanabilmesi, ilk hayatın yansımalarının ikinci hayatta insanın karşısına çıkacağına dair bir inanç geliştirilmesi, dünya ve ahiret hayatlarını bir bütün olarak değerlendirme bilincine sahip olunması, intiharı önlemede etkili olacaktır.

Dinin temel referansları sayesinde insanın boşuna yaratılmadığını, başıboşluğa terk edilmediğini, her nefsin ölümü tadaçığını ama sonsuz bir hayat için yeniden diriltileceğini bilmek, kişinin hayatına anlam yüklemesini kolaylaştırmaktadır. “Ben kimim? Nerden geldim? Nereye gidiyorum? Hayatta var olma amacım ne?” gibi sorular bu sayede cevap bulmakta, hayat yaşanılır olmaktadır. Böyle bir insanı Kur'an şöyle tasvir eder: “*Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar*

9 Ağıkaya, Zuhal, “İntihar ve Din: İntihar Girişiminde Bulunanlar Üzerine Empirik Bir Araştırma”, MÜ İlahiyat Fak. Dergisi, yıl: 2010, sayı: 38, s. 181.

10 Yapıcı, Asım, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*, Karahan Yay., Adana 2007, s. 311.

ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele. Onlar; başlarına bir musibet gelince, 'Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz.' derler.”¹¹

Diğer yandan ahiret hayatında inanan ve iyi amellerde bulunan kişilerin mükâfatlandırılacağı, inanmayan ve kötülük üreten kişilerin ise cezalandırılacağı inancı, yaşam motivasyonunu güçlendiren bir etkiye sahiptir.

Bu noktada, hayatın imtihan olduğu, kaderin insanı kuşattığı ve tevekkülün vazgeçilmezliği de koruyucu inanç ve zihin kaplıları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an bu kalıpları oluşturma adına şunları söyler: “O, *hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.*”¹² “*Olur ki hoşunuza gitmeyen bir şey, sizin için hayırlıdır ve olur ki, sevdiğiniz şey de sizin için bir kötülük doğurabilir. Allah bilir, siz bilemezsiniz.*”¹³

3) İnsan kendi bedeni üzerinde sınırsız söz hakkına sahiptir

Modernizm insana “Sen her şeysin, kâinatın merkezinde sen varsın. Sen âlemin kralısın. Sana ait tüm kararları sen alırsın.” diye seslenir. Bu öğretilerin doğruluğunu kabul eden insan ise, dilediği şekilde yaşama ve yaşamını sonlandırma özgürlüğüne sahip olduğuna inanır.

Oysa İslam'a göre yerlerde ve göklerde her ne varsa Allah'ındır. Canların sahibi de Allah'tır ve bedenlerimiz bize sadece emanettir. Allah Resül'ünün “*Bedeninin senin üzerinde hakkı vardır.*”¹⁴ ifadesi, bedenin insan için emanet olduğu gerçeğine işaret eder. Dolayısıyla insan, bedeni üzerinde dilediğince tasarrufta bulunma hakkına sahip değildir.

11 Bakara, 2/155-156.

12 Mülk, 67/2.

13 Bakara, 2/216.

14 Buhâri, Savm, 54; Müslim, Sıyâm, 182.

Evet, insan değerlidir ama bu değeri ona bahşeden bir Yaratıcı vardır. O (cc), canın dokunulmaz olduğuna hükmetmiştir. İslam'da insanın can güvenliğine ve hayat hakkına büyük önem verilmiş, zarûrât-ı dîniyye şeklinde ifade edilen temel değerler sıralamasında canın muhafazası da yer almıştır. İnsan kendi canı bile olsa arzu ettiği zamanda ve istediği biçimde ona kıyma hakkına sahip değildir. Elbette bu bilince sahip olmak, intihar için bir korunma kalkanı oluşturacaktır.

4) Yalnızlık özgürlüktür

Modernleşmenin insanı bireyselleştirdiği ve dolayısıyla toplumsal destekten yoksun kalan insanın kendisini her geçen gün daha da yalnız hissettiği bugün açıkça söylenmektedir. Yalnızlığı özgürlükle eşleştiren ve yücelten, insanı çevresinden kopararak bir başına bırakan, ekran karşısına kilitleyerek sosyal ilişkilerden soğutan modernist düşünce kalıpları intihar için risk faktörüdür. Nitekim yalnız yaşamının ve bunun getirebileceği tecrit edilmişlik duygusunun ümitsizliği ve sevgisizliği beraberinde getirebildiği, dolayısıyla intihar davranışını kolaylaştırdığı çeşitli araştırmalarda dile getirilmektedir.¹⁵

Modern düşüncenin aksine İslam, sosyal hayata ve müminlerin birlikteliğine son derece önem veren, hayatın her anına nüfuz eden, toplumun bütün kılcallarında dolaşan bir dindir. Müslümanları daima yardımlaşmaya, paylaşmaya, desteklemeye davet eder; cemaatle namaza, topluca hacca çağırır. Bu sayede özgürlüğü toplumsal hayatta bulan, bir diğer ifadeyle toplumun özgürlüğünü sınırlamadığını aksine kendisine nefes alma imkânı açtığını fark eden bir insan hedefler. İtikaf gibi kısa süreli ibadetler dışında, kendini Allah'a adanmak adına bile bir kenara çekilmeyi ve uzun süre yalnızlaşmayı kabul etmeyen

15 Bkz. Batugün, Ayşegül, "İntihar Olasılığı: Yaşamı Sürdürme Nedenleri, Umutsuzluk ve Yalnızlık Açısından Bir İnceleme", Türk Psikiyatri Dergisi, sayı: 1, yıl: 2005, ss. 29-39.

Hız. Peygamber, sabretmek pahasına insan ilişkilerini sürdüren mümini över.¹⁶

Aidiyet ve bağlanma duygusu geliştiremeyen insanlarda intihar eğilimi artmaktadır. Cemaatlerin, sohbet gruplarının, Cuma ve Yasin okumaları gibi dinî-sosyal aktivitelerin, kısacası dinin buluşturduğu dostlukların bulunduğu yerlerde, intihar oranları düşmektedir.

Diğer yandan, kişinin önemli sayıp sevgi ve saygı gösterdiği insanların onun umutsuzluk ve yalnızlık dönemlerinde yardım arayışına nasıl cevap verdiği, intihar davranışının şekillenmesinde belirleyici olabilir. Çevresindekiler, kişinin ızdırabına, konuşma arzusuna, içini dökme ihtiyacına kayıtsız kalarak onun yaşadığı çaresizlik ve kimsesizlik hissini tırmandırabilirler.¹⁷ Şu hâlde sosyal bağların güçlü olması ve aile, akraba, komşu ilişkilerinin sağlıklı yürümesi, intiharı önleyici bir nitelik taşımaktadır. Bu noktada sağlam aile bağlarının altı çizilmelidir. Bilhassa gençler için sorunlarla baş edebilme ve kimliğini inşa etme süreçlerinde aile desteği son derece önemlidir.

Sonuç yerine

İntihar, bazen maddi ve manevi kayıplara katlanamamanın sonucudur. Bazen hayatın gerçeklerinden kaçış amacıyla, bazen önceden ölen bir kimseyle birleşme ve buluşma arzusuyla, bazen de çevreyi kontrol ve tehdit etme güdüsüyle gerçekleşir. Kimi zaman ulvi gayeler adına kendini feda etme iddiası, kimi zaman ise yalnızlık, sevgisizlik ve kimsesizlik duygusu intihara sürükleyebilir.¹⁸ Sebep ne olursa olsun sonuç ayıdır ve acıdır. Bugün dünya nüfusunu bilhassa gençliği tehdit eden bir olgu olarak intihar, kendisiyle çok yönlü mücadele edilmeyi hak etmektedir.

16 Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, X, 149.

17 Sayar, agm, s. 731.

18 Sayar, agm, s. 729-730.

Doğrudan ya da empirik araştırmalarda, intihar olasılığı ile dinî ve ahlâkî gerekçeler arasında ters yönlü bir ilişki olduğuna, dinî inançların, özellikle de ahiret inancının intiharı değerlendirmede dikkate alınması gerektiğine, dinî yandaşların ve güçlü dinî altyapıların bulunduğu yerlerde, dinin intiharlar üzerinde daha etkili olduğuna ve Türkiye'deki düşük intihar oranlarında aile bağlarının ve dinî inançların yoğun etkisine işaret edilmektedir.¹⁹ Bu, intihar ile mücadelede dinin etkisinden ve gücünden faydalanmamız gerektiğini göstermektedir.

Ailenin güçlendirilmesi, aile bireylerinin saygınlığının korunması, çocuklarda özsaygı ve değer bilincinin küçük yaşlarda oluşturulması, kadınların şiddet ve istismardan korunması, gençlerin alkol, kumar ve uyuşturucu gibi bağımlılıkların pençesine terk edilmemesi,²⁰ bütün bunlar yapılırken de dinin ve kültürel değerlerin sıcak desteğinin alınması intiharla mücadelede son derece önemlidir. İnsanın kendisini tanıması, hayatını anlamlandırması, Rabbiyle bağını güçlendirmesi ve karşılaştığı sorunlara manevi birikimleriyle çözüm üretebilmesi intiharı önleyecektir. Sonuçta her insan, kendisini yok etmesine müsaade edilemeyecek kadar özel, hayat ise kendi kararımızla sonlandırılmayacak kadar değerlidir.

---

19 Ağilkaya, agm, s. 181.

20 Cengil, Muammer, “Cinnet ve İntihar Olgusu ve Bazı Çözüm Önerileri”, IV. Din Şurası, Ankara 2009, s. 698.

ÇAĞIMIZDA SOSYAL DEĞİŞİM VE YANSIMALARI

Dr. Necdet SUBAŞI
Diyanet İşleri Başkanlığı Strateji Geliştirme Başkanı

Konu olarak, problematik anlamda ele aldığımız şeylerle çok içli dışlı olduğunuz zaman o konu acıtıcılığı kaybeder. En azından araştırmacı için büyü bozulur.

Artık oransal düzeyde bir farklılaşma var. Aslında eskiden beri var, ilk kez duyduğumuz bir şey değil. Yani insanlık tarihinde intiharla karşılaşma süreci modern zamanlara has. Moderniteyle, laiklikle, çağdaşlaşmayla alakalı olan bir şey değil. Fakat hissedilebilir artış da var. O zaman şunu sormak gerekiyor: Neden var? Üstelik de geleneksel muhafazakâr Müslüman bakiyesi içinde yaşayan, kendini Müslüman olarak gören topluluklarda bu iş konuşulur olmaya başladı. Eskiden Müslüman olmak ya da belli bir dinî geleneğe dâhil olmanın intiharda önemli kısıtlayıcı bir motifi olduğunu biliyoruz, en azından örnekler bunu gösteriyor ama bugün bu konunun Müslümanların da temel problemleri arasına girdiğini fark ettiğimizde o zaman eğri oturup doğru konuşmak lazım. En hoyrat soruyu sorarak işe başlamak gerekiyor: Birbirimizle ilişkilerimiz nasıl? İnsan olarak ne durumdayız? Hakikaten çekilir bir insan mıyız? Yani imrenilir, peşine takılınabilir kendi içimizde, keyif alınabilir bir varlık mıyız yoksa dünyanın belasına farklı makyajlarda örtbas eden ama aslında hayatın içinde çok acıtıcı bir faktör müyüz? Bunları konuşmamız lazım. Bunlar konuşulmuyor tabi, genel olarak bunlar hep karşı mahallenin hikâyeleri olarak anlatılıyor, “Allah affetsin şöyle yapıyorlar, Allah affetsin böyle yapıyorlar.”

Ama işin başka bir yönü, ülkemizde de Allah saklasın intihar bombacısı eylemleri görülebiliyor. Paris'i kana buluyor, Ankara'da, Gar'da ortalığı ateşe veriyor, bombayı patlatıyor. Bunları da konuşmamız lazım. İntihar, sadece evin içli ve zarif kızının arka odaya geçip kendini bileklerinden kesmesi ya da tavana asması değil. Sonuçta alışık olduğumuz şeylerden kopma var, alışık olduğumuz şeyler de bir şekilde çalışma zeminine düşmüş durumda.

Sosyal değişim, İslam dünyasında oluşan gündelik hayatta varlığını çok radikal bir şekilde sürdüren bir değişim. Belli ki buradaki düzenleyiciler intiharla ya da töre cinayetleriyle sosyal değişme arasında bir bağ kuruyorlar ve bunun bir başka açıdan, en azından sosyolojik düzeydeki boyutunu, nasıl işlediğini görmek istiyorlar. Ters giden şeyler olduğu açık. Mesela istikrardan falan bahsediliyor, dünyanın en negatif eylemiyle ilgili bir istikrar konuşmaya başlıyoruz yani süreci korunuyor veya artıyor.

Gördüğümüz kadarıyla en dikkat çekici intihar merkezlerinden birisi İzmir. İnsanların, karar vericilerin, buradaki söylem akışına, düşünce, zihniyet yapılarının oluşumuna karar verenlerin cevap vermesi gerekiyor. "Ne yapıyoruz da burada bu işler böyle gidiyor?" Yani bir evde eğer aile bireylerinden birisi bir şekilde intihar ettiyse bırakınız İzmir'i ya da Konya'yı, Ankara'yı. Ailenin yapması gereken bir hesap dökümüdür değil mi? Nerede hata yaptık, neler oluyor. Evet, o gitti ama geride kalanları koruyacak bir mekanizmaya, geriye kalanları kurtaracak bir düzenlemeye ihtiyacımız yok mu? Herhâlde öyle bir acı etrafında herkes babayı suçlayacak, anneyle ilgili söylenecek bir sürü şey vardır. Kardeşlerin bilinen tavırları ya da vurdumduymazlığı üzerine herkes bir şeyler söyleyecektir. O defterin açılması gerekiyor. O defteri açmadığımız zaman hep böyle dışımızda olan ve mitolojik bir hikâye gibi ilerleyen şeylerle kendimizi avutuyoruz. Defteri açtığımız zaman, hakikaten içimize bakmayı dilediğimiz zaman çok acımasız bir

vurdumduymazlık içinde, insan ilişkilerini çok hor kullanan, çok özen göstermeyen bir zeminden geçtiğimizi düşünüyorum.

Benim birkaç yıldır tedavi gören bir öğrencim var, bir doktora öğrencisi. Ama tedavisinden de süreçlerinden de yeni haberim oldu. Başlangıç etaplarından hiçbir şekilde haberdar değildim, tesadüfen geçenlerde bir şekilde iletişim kurma imkânı oldu. İşte, beklenen, anlaşılır şeyler, birkaç kez intihara teşebbüs etmiş, bütün intihara teşebbüs edenlerin sonuçta altın vuruşu yapacağına dair de bir ezber olduğu için o da kendisinin bunu mutlaka başaracağını inanmış. Bu öğrencimiz diyor ki: "Hocam, ben üniversitemde mezuniyet için hazırlık yapıyordum. Okulu bitireceğim, diploma töreni var. Babamlar memleketten çıktılar. Ailem dindar, muhafazakâr bir aile, onlar yola çıktıklarında." İşte bütün aile bireyleri arabadalar. Kardeşleri, kız kardeşleri, annesi, babası, çocuklarının önemli saydıkları gününde burada olacaklar. Fakat yolda kaza geçiriyorlar. Tek bir oğulları kalıyor, geriye kalanların hepsi o trafik kazasında ölüyor.

Şimdi, arkadaşımın temel problemi şu:

1-Bunların ölümüne ben sebep oldum. Ben eğer onları, çok ısrar ederek kendi mezuniyet törenime davet etmeseydim bütün bunlar olmayacaktı.

2-Bu kadar değerli, dindar, Allah'tan korkan, yetmez, daha derin tasavvufi bilgileri de olan bir aile, beni böyle ortada bırakacak bir şekilde nasıl cezalandırır. Orada iki yıldır çocuğun boğuştuğu şey, kendisinin cezalandırıldığına, yalnız bırakıldığına ilişkin bir şey. Sorular çoğaltılabilir.

Benzer şeyler ilk kez mi oluyor hayatta? Hep oluyor. Ama benim öğrencimin bu süreci atlatmasını zorlaştıran şey toplumsal bağlam. Bu toplumsal bağlam, telafi mekanizmalarını çalıştırsaydı, tevekkül, kaderi, rızayı, Allah'ın takdirini bütün toplumsal bağlama kabul ettirmiş bir şekilde işleseydi o çocuk bir şekilde bu süreci kabullenecek, biraz kendisiyle yüzleşerek, biraz horlanarak, biraz çevresiyle muhabbet ederek ve bir şe-

kilde bu sorunu atlatacaktı. Ama şu anda öğrencimin bunu atlatmadığını, atlatamayacağını bile hissediyorum ve her an bir kötü haber gelecek diye de kendimi çok tedirgin hissediyorum.

Mesela İzmir’de niye intihar var, buna değinmemiz gerekiyor, sebeplerini konuşmamız gerekiyor. Kolayımıza gelen şeyler var ama zor olan şeyler de var. Öte yandan Müslüman ailelerin çocuklarını hangi ilkelerle, hangi gerekçelerle ikna edip bir sürü masum insanın ölümünü onun aracılığıyla sağlayan mekanizmaları ele almak lazım. Ezberden kurtulmak lazım: “Efendim, uyuşturucu veriyorlar, efendim arkalarında şu devlet var.” Var, hepsi var, var da sen niye oradasın? Bir sürü numara var arkasında, bir sürü oyun var, bir sürü uluslararası küresel ölçekte sana zarar vermek isteyen mekanizmalar var. İyi de niye sen oradasın? Niye senin çocuğun orada, niye Nişantaşı’ndaki orada değil? Niye Tunalı Hilmi’deki orada değil de, niye Bulgur Tekkesi Mahallesi’ndeki mütevazı bir dindar ailenin çocuğu orada? Bunları konuşmamız lazım. Bunları konuşmadığımız zaman bazı gerçeklikleri atlamış oluyoruz.

Esas bu vesileyle söylememiz gereken birkaç önemli nokta var. Çok ciddi bir toplumsal değişim yaşıyoruz. Hatta hızına yetişemediğimiz şeyler var. Pek çok açıdan kuşatılmış durumdayız ve bu kuşatmayı da bireysel olarak yarmamız o kadar kolay bir şey değil. Hatırlarım çocukluğumuzda babalarımız olağanüstü bir ilgiyle dikkatle eve televizyon almazlardı. Eve televizyon almazlardı ama biz komşulara giderdik, komşuların evinde gece saat on ikilere kadar, hatta İstiklal Marşı okunana kadar ekranda ne var ne yok hepsini izlerdik, Pembe Panter, banka reklamları, Tom ve Jerry, ben hepsini hatırlıyorum. En keyifle hatırladığım hikâyeler, “Mâniniz yoksa size geleceğiz.” deyip sobanın dibine oturduktan sonra uzun süre orada çakılı kalmak. Bir komşumu hatırlıyorum, evlerine ziyarete gitmiştik. Bir anormallik vardı, eve girişimiz biraz gecikti. Sonra evin çocukları hiçbir zaman hakikati saklamaz. Yüklüğün arkasına koymuşlar televizyonu. Pervazı kapatıyorlar biri geldiğinde. Bu yalana, bu yapmacıklığa niye zorlanıyoruz? Nasıl bir muhayyile

üretiyoruz toplumda ki biz birbirimize en doğal, denetlenebilir, üzerinde kafa yorabileceğimiz bir tercihi bile sahtekârca yapıyoruz. Yani aklımız sıra kendimizi kandırıyoruz. Bunların hepsi sonuçta böyle fenomenler çıkarıyor. Ailenin tutarsızlığı çocukta çok farklı semptomları harekete geçiriyor. Bu nedenle aidiyet konusu basit bir şey değil. Nereye ait olarak konuşacağız? Hangi yüzyılın değerleriyle şimdi günceli takip edeceğiz? Bugün attığımız bir adımda referans kaynaklarımız ya da referans değerlerimiz nasıl devreye girecek? O kadar karışık ki. İşimize geldiği zaman dinî bütün kaynaklara, kodlara yöneliş var, işinize geldiği zaman bunların tamamını atlayarak oldukça tanımlanmış bir laikten daha sıkı, daha böyle tuhaf, şaşırtıcı bir tercihle hayatımızı kafamıza göre düzenliyoruz. Bizim bu tercihlerimize çocuklarımız, akranları nasıl ayak uyduracaklar? Bizim bu tercihlerimiz onların zihninde nasıl rasyonelleşecek, makul bir zemine oturacak? Oturmuyor maalesef. Tabii ki 19. yüzyıl bizim karambole geldiğimiz bir çağdır. Ne yapacağımıza dair kafamızın karıştığı, bir yandan devleti kurtarmak istiyoruz, bir yandan zelil durumdan, o aşağılanmış, küçümsenmiş durumdan bir şekilde çıkmak istiyoruz. O kadar çok büyük formülasyonlarla uğraşıyoruz ki, Batılılaşmak istiyoruz ama nasıl olacak bilmiyoruz. Bir kısmımız “Bu yükleri burada bırakalım, bu yükler bize ağır geliyor, İslam’ı falan bırakalım, adamakıllı Batılı olalım.” derken bir kısmımız diyor ki “Bu treni kaçırdık, en iyisi onlara nerede yetişirsek, nasıl yetişirsek o hâlimizle uzlaşma sağlayalım.”, bir kısmımız da “Ahlaklarını almayalım, ahlakları çok mendebur ama teknolojilerini alalım, treni alalım, şimendiferi alalım, bunda zarar yok.” gibi seçmeci şeyler yapıyor. Bunların hepsi bizim mahallede konuşuldu, bunların hepsini konuştuk. Buna II. Mahmut da şahittir, II. Abdülhamit de şahittir, Atatürk de şahittir. Biz bu süreçlerden geçtik. Ama toplumun bütünü bu tercihleri eş zamanlı olarak gerçekleştirmede için tuhaf, ekstrem, tutarsız bir sürü karakter, bir sürü kendi içinde çelişkili insanlar ürettik. Böyle olunca da kendi gerçekliğinin hangi değerlere, hangi atf zincirine bağlı olarak oluşturulacağı konusunda tek tek her birimizde sıkıntılı

süreçler başladı. Mesela töre cinayetleri, haksız ve kalles bir şekilde töre cinayetleri İslam'a mal ediliyor. Bu çok çirkin bir şey. Bunu Güneydoğu'da yaşayan arkadaşlarımız bilir. Bu, tamamen bölgesel düzeyde, oradaki yerel namus politikalarından kaynaklanan bir şey. Tabii ki İslam'ın bu konuda söyleyeceği çok şey vardır. İslam'ın bu konuda kısıtlayıcı, önleyici tedbirleri var mı? Kesinlikle var. Fakat bu işin uygulama biçimi, bu işin orada tutarsız bir şekilde herkes için hayatı zehir eden formları tamamen geleneksel. Ama maalesef bu toplumda gelenekle din çoğu zaman aynı kategoride değerlendiriliyor ve birine yönelik eleştiriler hızlı bir şekilde İslam'la da ilişkilendirilerek orada tuhaf bir düşmanlık oluşturulmaya çalışılıyor.

Diğer bir konu; kentleşme konusu. Hiçbir planlama, hiçbir düzenleme yapmadan kentleşme şekillendirilmemeli. İnsanı güzel köyünden alıp getiriyorsunuz metropole. Metropole gelmeye zorluyorsunuz ve çekim merkezi olarak o şehre taşıyorsunuz. Sonra insanlar buldukları yerde yaşamlarını sürdürecektir bir olanak bulamıyor ve bu kışkırtmaya tabi olarak çıkıp geliyor büyük şehre. Sonra o şehirde insanı bir şeye katan, bir yaşam ünitesinin içinde o hayatın akışına rasyonel bir şekilde katılmasını sağlayacak bir disiplin üretmiyorsunuz ve insanı perişan ediyorsunuz. İnsanlar kendilerini koruyabiliyorlar belki ama çocuklarını kaybediyorlar. Çocuklar biraz direniyor, torunlarını kaybediyorlar. Örneğin insanlar şehre kapıcı olarak geliyor, kızı sekreter olarak çalışıyor, torunu farklı bir alanda çalışıyor ve insanlar daralıyor. Bunlar hiç yaşanmıyor mu? Onun için, bizim göç politikalarımızın, şehir politikalarımızın, medeniyet, modernleşme politikalarımızın tamamının gözden geçirilmesi lazım. Bunu herhangi bir grupla, herhangi bir kategoriyle özdeşleştirmeden, bugün değilse yarın bizi karşılayacak bir sorun olduğunu bilerek bu konunun derinlemesine ele alınması gerekiyor.

ANKARA: 28 KASIM 2015

OTURUM BAŞKANI

Prof. Dr. Mefail HIZLI

KONUŞMACILAR

Doç. Dr. Kemal ATAMAN

Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK

Sabri AKPOLAT

Rukiye KARAKÖSE

the fact that the *Journal of Applied Behavior Analysis* is the most widely read journal in the field of behavior analysis.

The *Journal of Applied Behavior Analysis* is a peer-reviewed journal that publishes research articles, reviews, and book reviews in the field of behavior analysis.

The journal is published by the Society for Applied Behavior Analysis (SABA) and is available online through the journal's website.

The journal is a leading source of information for researchers and practitioners in the field of behavior analysis.

The journal is a valuable resource for anyone interested in the field of behavior analysis.

The journal is a must-read for anyone working in the field of behavior analysis.

The journal is a key source of information for researchers and practitioners in the field of behavior analysis.

The journal is a leading source of information for researchers and practitioners in the field of behavior analysis.

The journal is a valuable resource for anyone interested in the field of behavior analysis.

The journal is a must-read for anyone working in the field of behavior analysis.

The journal is a key source of information for researchers and practitioners in the field of behavior analysis.

The journal is a leading source of information for researchers and practitioners in the field of behavior analysis.

The journal is a valuable resource for anyone interested in the field of behavior analysis.

The journal is a must-read for anyone working in the field of behavior analysis.

The journal is a key source of information for researchers and practitioners in the field of behavior analysis.

The journal is a leading source of information for researchers and practitioners in the field of behavior analysis.

The journal is a valuable resource for anyone interested in the field of behavior analysis.

The journal is a must-read for anyone working in the field of behavior analysis.

The journal is a key source of information for researchers and practitioners in the field of behavior analysis.

The journal is a leading source of information for researchers and practitioners in the field of behavior analysis.

The journal is a valuable resource for anyone interested in the field of behavior analysis.

The journal is a must-read for anyone working in the field of behavior analysis.

SOSYAL DEĞİŞİM BAĞLAMINDA ŞEHİRLEŞME VE İSLAM

Doç. Dr. Kemal ATAMAN
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Antik Yunan düşüncesinden bu yana sosyal değişim epistemolojik, metodolojik ve ontolojik bağlamlarda tartışma konusu olmaya devam edegelmiştir. Modern dönem sonrasında ise bu tartışmanın, insan tercihlerinin doğal kaynakları şekillendirmesi ve dönüşümlü olarak etkilenmesi sonucunda ortaya çıkan toplumsal durumu okumaya yönelik politik, ekonomik, sosyal, psikolojik, estetik ve dinî bağlamlara da nüfuz etmiş olduğuna şahit olmaktayız. Çağımızda sosyal değişim dediğimizde dönüştürücü güçleri hasebiyle şehirleşme ve din hayati önem arz etmektedir. Sosyal değişimin politik, teknolojik ve tarihsel yüzünün bu iki alana yansıdığına şahit olmaktayız. Bu çalışma, çağımızda sosyal değişim, şehirleşme ve İslam'ın etkileşimini ifşa etmeye yönelik bir girişimdir.

Öncelikle sosyal değişimin epistemolojik, metodolojik ve ontolojik değerlendirmeleri birbirinden bağımsız değildir. Klasik sosyoloji kuramlarında sosyal değişimin psikolojik, ekonomik, toplumsal ve politik bağlamlarda endüstriyel topluma adapte olma problemleri ile birlikte incelemeye tabi tutulduğunu görmekteyiz. Comte, Spencer, Durkheim, Marks ve Weber bu minvalde başlıca zikredilen isimlerdendir. Mezkûr düşünürlerde sosyal değişime dair farklı epistemolojik çerçeveler, benzer metodolojik zemin üzerine kurulmuştur. Genelde 19.yüzyıl pozitivist toplumbilimcileri tarihi sürekli ileriye doğru giden, ilerleyen, tekâmülcü bir anlayışla izah etmeye

çalışmışlardı. Buradan hareketle de Batı medeniyetinin, insanlığın gelebileceği son nokta olduğunu ifade etmişlerdi. Buna göre, değişim, belirli bir lineer ilerleyişe tabi kılınmıştı. Böyle bir metodoloji üzerine kurulmuş değişimin her dönemde farklı insan varoluşu inşa etmesi bekleniyordu. Değer yüklü analizlerle ileriye yönelik toplumsal okuma yapmakta bir beis görmemekteydiler. Mevcut tartışmaların öngördüğü koşullar bir döneme kadar umut vericiydi. Bu şekilde olumlu bir anlam yüklemenin etkilerinin dinî, ekonomik ve politik alana taşıdığını görmekteyiz. Fakat daha sonra modernitenin ortaya çıkardığı birtakım sonuçlar bunun böyle olmadığını bize gösterdi. Mesela Birinci Dünya Savaşları, İkinci Dünya Savaşları; bunların hepsi insanlığın geldiği noktanın iyi bir nokta olmadığını bize anlatmış oldu.

Sosyal değişmeye İslam dünyasındaki değerlendirmeler mezkûr dönemden farklı bir bakış ile ele alınmıştır. Mesela Peygamber Efendimiz (s.a.s.) Dönemi'nde, insanlar zamanın çok kötüye doğru gittiğini bildikleri için kıyamet alametlerini aramaya başlamışlardı. Dolayısı ile toplumsal değişim yine tahmin edilebilir bir bakış ile karşımıza çıkmaktadır. Fakat burada değişimi fetişleştirmekten öte değişime karşı dikkatli olmaya bir çağrı söz konusudur. Böylece bireyden değişime karşı dinî ve ahlaki kaynakları referans alan bir ontolojik beklenti söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Aslında bu tavrın benzerine antik Batı düşüncesinde de rastlamaktayız. Sokrates, Platon ve Aristoteles gençliğin durumunun iç açıcı olmadığını ve iyiye doğru gitmediğini izah ediyorlardı.

Post-modern tartışmalarda ise değişimin, onu kuşatan bütün kurallar ve ön kabullerden azat edildiğini görmekteyiz. Buna bağlı olarak ise bireylerin kendi içinde gerçekliklerinden oluşan bir durum okuması karşımıza çıkmaktadır. Önceden tahmin edilemezliği vurgulayan bu ön kabulün sonucu olarak bilinmezlik ve tanımlanamazlık üzerine kurulu bir ontolojik zemin karşımıza çıkmaktadır (Dries, 2008). Olumsal bir değişime şahit olan insanın ontolojik durumu ise tüm meta anlatılardan

bağını koparmış varoluş inşa etmesi beklenmiş olduğunu görmekteyiz. Tarih, hiçbir kural ve yasaya tabi değildir; insan da bu oluşun bir parçasıdır. Post-modern literatürde varoluşsal değerlendirmelerin bu temel varsayım üzerinden gittiğini görmekteyiz.

Mevcut tartışmaları göz önünde bulundurduğumuzda sosyal değişimin farklı şekillerde izah edildiğini görmekteyiz. Fakat “Sosyal değişim nedir?” diye sorduğumuzda ilk etapta basitçe toplumun kültürünün, yapısının ve toplumsal davranışlarının zaman içerisinde farklılaşmasına işaret eden bir resim aklımızda canlanır. Toplumsal değişim, süreklilik gösterir ve bu değişim ileriye veya geriye dönük gerçekleşebilir. Bu kavramların anlam ve değer yüklü olduğunu kabul etmek de elzemdir. Yani toplum içerisinde sosyal yapıyı oluşturan kurumlar içerisindeki davranış örüntülerinden bazılarının geçmişe göre, günümüze kıyaslandığında farklılaşmasına işaret eder. Bu değişimde hegemonyayı taşıyıcı ve bazen de dönüştürücü etkisine sahip iki olgu ekonomik gelişmelerle uyumlu olarak ön plandadır: Şehir ve din.

Şehirleşme tarihin her döneminde toplumsal değişimden bahsettirmiştir. 1900’lü yıllarda ise bunun özel bir yönü olduğu bilinir. Bu dönemlerde Sanayi Devrimi ile birlikte iş gücüne dâhil olmak için kitlelerin kırdan kente göç etmeye başlamış olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla sanayileşme; iş gücü, emek, sosyo-ekonomik sınıf, teknoloji ve kültürel değişim ile birlikte şehirleşmeden söz ettirmiştir.

Adam Smith *The Wealth of Nations* eserinde ve Karl Marx *Das Kapital*’de sanayileşmeyi iktidar ilişkileri içerisinde açıklar ve bu gelişmenin toplumsal yapıyı nasıl dönüştürdüğünü vurgular. Marx ve Engels’e göre şehir, özel mülkiyetin getirdiği ayrıcalıkların tahakküm alanıdır. Diğer bir ifadeyle üretim araçlarının ve sermayenin bir merkezde toplanmasıdır. (Karl Marx, 1998) Bütün bunlar toplumun şehirleşme ile bir kültürel dönüşme sürecine girmiş olduğunu vurgulamaktaydı. Simmel

ise ekonomik süreçlerden ziyade bireylerin şehre adapte olma sürecine dikkat çeker. Onun ilgi alanı bireyin dönüşüm ve yaşam biçimleriyle kurduğu ilişkidir. (Simmel, 2016) Chicago okuluyla adı anılan Lois Wirth de bilindiği üzere şehir ve kültür arasındaki ilişkiye dikkat çekmeye çalışmıştır. (Wirth, 1938). Bu ilgi alanının oluşmasında 19.yüzyılın sonlarında Chicago kentinin şehirleşme ile birlikte kimlik çatışmaları, suç oranlarının artması, yoksulluk ve kente dair diğer problemlerin büyük etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Kent yaşamı toplumsal değişime damgasını öyle vurmuştur ki bu konuda ütopyalar yazılmıştır. Lefebvre ise “soyut mekân” ve “sosyal mekân” olarak şehre olan bakışını inşa eder. Soyut mekânın, üretim güçlerini elinde bulunduranların ona atfettiği değerle birlikte anılan anlamıdır. Sosyal mekân ise toplumun alanı kullanmasına tekabül eder. Lefebvre bu iki anlamın şehirde çakıştığı durumlara dikkat çeker ve buradan hareketle ekonomik çatışmalara bağlı kültürel dönüşüme dikkat çeker. Burada kent bir hak olarak karşımıza çıkar. (Lefebvre, 1991)

Şehrin toplumla olan ilişkisi farklı açılardan vurgulandığında bize şunu söylemektedir: İnsan yaşadığı şehrin özelliklerini kimlik olarak taşımaktadır. Dolayısıyla insanın sahip olduğu dini bundan soyutlayamayız. Kent yapısıyla ve olanaklarıyla dindarla ayrı bir iletişime geçer. Bu iletişimin beraberinde etkileşimi getirdiğini söyleyebiliriz. Tarihsel birikimi olan bir cami sürekli tarihsel hafızayı yenilerken, keskin köşeleri olan, modern motiflerden oluşmuş bir mekandaki dinî ritüel muhtemelen modern hayat bilincini yeniden üretecektir. Böylece zihinsel olarak şehrin bize sunduğu olanak ve yapıya uygun bir dindarlık inşa ederiz. Zira Gottdiner’e göre şehrin zihin üretme gücü vardır (Mark Gottdiener, 2011).Şehrin bu gücünü hesaba katan Viyana, 2. Dünya Savaşı sonrası ağır hasar aldığı için başka yeni bir bina yapmak yerine parlamento binasını aslına uygun bir şekilde yeni-Helenistik unsurlarını canlı tutarak inşa etmiştir. (Çapar, 2016)

Kent, dindarlığı etkileyen ahlaki özellikler üzerinde de derin izler bırakır. Özellikle kozmopolit kentlerde ahlak dışı davranışların toplumun genel değerlerinin yaptırım gücünden uzak alanlar olduğundan bahsedebiliriz. Bazen İslam'a göre "ahlak dışı" olması bazı düzenleme gerekliliklerinden dolayı hukuken suç sayılmaz. Biz buna ahlaksız deriz ama hukuken bir sorun teşkil etmemektedir. Şehirleşme bu davranışları barındırma özelliğine de sahiptir. Bununla birlikte kent yaşamı, sunduğu tarihsel ve kültürel olanaklarla köklü ve bilinçli bir dindar profili de oluşturabilir. Bu yüzden şehirleşme ile inşa edilen dindarlık bazen ahlaksız bir inanç, bazen kültürel formlarını da taşıyan zengin bir dindarlık olarak karşımızdadır. Diğer bir deyişle şehir farklı inançlı insanlar için farklı kimlikler sunmaktadır.

Biz bu çoklu tercihler etrafında şekillenen değişimi normların ortadan kalkmasında görüyoruz. Bu süreçte biz bir taraftan ideal olarak Müslümanca yaşamak istiyoruz, geçmişe müthiş bir değer yüklüyoruz fakat pratik hayatımıza geldiğimiz vakit birer liberal gibi yaşıyoruz. Bir tek örnek olarak Ogburn'un "Kültürel Gecikme" kavramı bize yardımcı olabilir. Bu kavram; belli bir toplum içerisinde maddi kültürün unsurlarının hızla değişmesiyle birlikte manevi kültür unsurlarının bu değişime ayak uyduramamasına işaret eder (Ogburn, 1966). Mesela; cep telefonunu buna örnek verebiliriz. Biz cep telefonunun olmadığı bir döneme şahit olduk. Bir sabah uyandık ki masamızın üzerinde bir cep telefonu var ve kullanmaya başladık. Fakat öyle bir kullandık ki bezen görgü kurallarını aşan veya edep dışı kullanımın örneklerini sergiledik. Bizde çok önemlidir değil mi, birinin sözün keseceğiniz vakit bir müsaade isteriz. Fakat resmî bir kurulda veya son derece ciddi bir toplantıda bile telefon çaldığı zaman o toplantının efendisi cep telefonudur. Konu ne kadar önemli olursa olsun konuşmacının kim olduğu hiç önemli değildir, genelde o telefon çalar ve açılır – güya biraz da nazik davranacak- "Efendim, şu an toplantıdayım ama geliyorum." diyerek yavaş yavaş konuşarak dışarı çıkarılır.

Resmi mekânlardaki ilişkilere ek olarak kutsal mekânlarla girilen ilişkilerin de başkalaştığını görüyoruz. Sosyal medyada “Şu an tavaf yapıyorum.” diye durum güncelleniyor; “Tavaftayım” diyor, selfie çekiyor. Kutsiyet olarak özel bir anlamı olduğunu düşündüğümüz alan ile girilen yeni etkileşimin resmidir bu fotoğraflar. Biz bu durumda bu ibadetin bir değeri yok diyemeyiz; tıpkı “İşte hac ibadeti tam da böyle yapılır!” diyemediğimiz gibi. Şimdi, bu nedir? Bu, kültürel gecikmedir. Eğer siz teknolojinin bir unsurunu kendiniz üretmiyorsanız, hiç aklınızdan çıkarmayınız ki o teknolojik ürünün üretildiği zihinsel altyapıyı siz transfer etmek zorunda kalıyorsunuz. Bazen bunu beceriyorsunuz, çok defa da beceremiyorsunuz. İşte cep telefonu da buna örnektir. Bu değişimle alakalı mıdır? Evet, değişim, din, şehir ile alakalıdır.

Değişimi belirleyen temel unsur olarak ise güç ilişkileri olduğunu görüyoruz. Eğer siz bu teknolojiyi üretebilecek altyapıya sahipseniz, Müslümanca yaşayabileceğiniz şehirler üretebilecek bir mimari anlayışa, dünya görüşüne, medeniyet anlayışına sahipseniz içinde yaşanabilecek şehirler üretebilirsiniz. Yoksa birileri gelir, sizin medeniyetinizden bîhaber, caminizin mimarisine karar verir. Bunun örneklerini çok görüyoruz ve o cami mimarisi hiçbir şeye benzemez. Üniversitelerinizi yapar ve o üniversitenin mimarisi hiçbir şeye benzemez. Kibrit kutusu gibi üniversiteler, kültürel ve fonksiyonel temellendirmeden uzak geometrik şekillere boğulmuş camileriniz olur. Sosyal değişime kaçınılmazdır fakat asıl olan o sosyal değişime öncülük edecek liderler yetiştirmektir.

Şimdi, Milli Eğitim Bakanlığının yahut bütün dünyadaki eğitim bakanlıklarının çoğu millidir. Bunun bir sıkıntısı şudur: Bir yandan milli olduğunuz vakit siz geleneksel normları, değerleri benimseyecek ve onlara uygun davranış örüntüleri sergileyecek insanlar üretirsiniz ama bir taraftan da o mevcut statükoyu dönüştürecek, değiştirecek liderler yetiştirmek zorundasınız. Bu son derece riskli bir durumdur. Bizim sınıflarımızda, ortaokulda en iyi öğrenci, sesini çıkarmayan, sessiz,

sedasız, öyle çok fazla aykırı sorular sormayan ve takip eden çocuklardır; “Benden sonra tekrar edin!” emrine itaat eden öğrencilerdir. Bir çocuk bir soru sormaya kalktığı vakit biraz aykırı gibi görüldüğünde, hoca hemen onu “Bak, bu, son derece feminist bir yaklaşım!”, “Bu, modernist bir yaklaşım.” “Bu, tarihselci bir soru.” gibi söylemlerle ikaz etmektedir. Şimdi, bu çocuğun, bu gencin artık bundan sonra soru sormasını bekleyemezsiniz. Türkiye’de genelde bu gençler ne yapar? 22 yaşına gelir ve 22 yaşında üniversite mezunu/okuyan bir gencimiz hâlâ dinini nasıl yaşaması gerektiğini bir hocaefendiden öğrenmek zorunda kalır ve bu hocaefendi ilahiyatçı da değildir. Diyanette de değildir... İmam-hatip okuyan, üniversite okuyan biri olarak artık kendi başına bir karar veremez... Neden? Çünkü kişiliği gelişmemiştir, ona o fırsat ve seçme şansı kendine verilmemiştir. Normlara, değerlere uygun davranış örüntüleri sergileyebiliyor fakat aykırı sorular sorup merkezin dışında sınırlarda yaşayabilecek cesareti kendinde bulamıyor. Neden? Çünkü birtakım cemaatler, birtakım gruplar, insanlara, bu gençlere “rahat yaşayabilecekleri ortamlar” sunuyor. Kaçınılmaz olarak kimse rahat bir ortama kayıtsız kalamayacağından mevcut durum bizi düşündürmeli. Herkes risk almalı.

Bu tartışmaları bünyesinde barındıran sosyal değişme ve şehirleşmeyle ilgili durum okuması yaparken vazgeçilmez bir düşünürü zikretmek gerekir: İbni Haldun. 1406 yılında vefat eden, Tunuslu, sosyal bilimde çığır açan bir düşünürdür kendisi. İbn Haldun, bizim bahsettiğimiz çağdaş meselelerde yıllar önceki koşullarda kendisini düşündürmüş bulunuyor. Bedevi bir ümrandan ve hadari bir ümrandan söz etmiştir. Aslında Bedevi ümrana kastettiği, ümrana değildir, oradaki ümrana yüklediği anlam kültürdür. İbn Haldun’a göre aslında “Bazı toplumlar kültür üretebilirler ama bazı toplumlar medeniyet üretemezler, kültür noktasında kalır, onu asla medeniyete taşıyamazlar. Buna kültürel coğrafi şartlar da müsaade edemeyebilir.” der (Haldun, 1958). Yüzyıllar sonra Batılı sosyologlar bunlardan bahsetmek durumundalar. Bedevi toplulukların-

da ilişkiler son derece yüz yüzedir, bire birdir. İnsanlar son derece cömerttir, insanlar son derece dürüsttür, insanlar son derece samimidir. Bu, doğallığından kaynaklanıyor. Peki, 'hadari' topluma gelindiğinde ne oluyor? Burada sanat artıyor, insanlar ruhlarını inceltiyorlar. Fakat gelin görün ki burada bir kişilik kaybına yol açıyor bu durum. İnsanlar artık düşünmek istemiyor, insanlar zevke dalıyor. Buradaki ilişkiler son derece yüz yüze değil son derece formel. İnsanlar birbirlerine karşı kayıtsız ve son derece mekanistik bir dünya görüşüne sahip hâle gelmişlerdir. Bunu 1406 yılından önceleri İbn Haldun ele alıyor. Daha sonra 19.yüzyıla geldiğimizde daha önceden zikrettiğimiz ilerlemeci tarih anlayışını benimsediğini ve yapısalcı olarak kabul ettiğimiz Durkheim'da bunu görüyoruz. Marksist Sosyolog Tönnies'te bunları görüyoruz. Durkheim de aynı şeyi söylüyor "Toplumlar mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya doğru evriliyor." (Emile Durkheim, 1997) Mekanik dayanışmada ise köyvari yapılar vardır. Burada insanlar arası ilişkiler gayriresmidir ve birbirlerine karşı son derece sadıktır. Fakat şehre geldiğimizde artık insanlar daha kozmopolit ortamlarda yaşamaya başlarlar. Yüz yüze ilişkiler yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlar ve bazı intihar türleri ortaya çıkar. Dört tane intihar türünden bahseder ama konumuz ikincisi ile alakalıdır. Bu ise normsuzluğa dayalı olan bireysel intihardır. Ne demektir bu? Şehre geliyorsunuz, koca koca binalar, başınızı omzuna koyup ağlayacağınız, düşüneceğiniz, dertlerini paylaşacağınız hiç kimse yok, norm yok, değer yok. Bunu en çok da Müslümanlar Batı'da yaşamaktadır maalesef.

Kentleşmeyle birlikte sosyal anomi dediğimiz şey kendisini çok belirgin bir şekilde hissettirmektedir. Örneğin; "**Teena-ge Pregnancy**" diye bir kavram var, "Çocuk hamileliği" olarak ifade edilebilir. Evlilik dışı, 11-12 yaşlarında... Bu evlilik dışı hamilelik 11-12 yaşına kadar düşmüştür. 11-13 yaşında çocuklar hamile kalıyorlar. Sosyolojide bir karşılığı da var. "**Teenage Pregnancy**" diyor buna. Başka ne var? "**Campus Raid**" diye bir kavram daha var. Ne demektir Campus Raid? Kampüste genç

kızlara yapılan saldırı, tecavüz... Bunlar birer örüntü hâline gelmiş durumda (Teen Pregnancy Statistics, 2016). Batı dünyasında böyle de İslam dünyasında böyle değil mi? Maalesef İslam dünyasında böyle örnekler var. İslam dünyasında olup biten meseleleri biz çok fazla medyada ve araştırmalarda göremiyoruz. Biz o kadar açık toplumlar değiliz. Yani polisiye bir tedbir almayı gerektirecek bir durum maalesef olmuyor. Bunlardan bir tanesi de töre cinayetleridir.

Şimdi, bunun üstesinden gelmenin yolu nedir sorusunu sorduğumuzda nihai olmamakla beraber cevap şudur: Müslümanlar, toplumu dönüştürmek için toplumun önünü açabilecek liderler yetiştirmek zorundadır. Bunu gerçekleştirmek de ancak eğitimle mümkündür. Bu aşamada sorulması gereken bir diğer soru şudur: Nasıl bir eğitim? Kendisini nasıl temellendiren bir eğitim? Allah'ın ipine sımsıkı sarılmamız gerektiğini söylüyoruz. Bu ayet-i kerimeyi sürekli tekrar ediyoruz. Fakat vaziyete bakın ki bir türlü bu Allah'ın ipine sımsıkı sarılmak mümkün olmuyor. Şu an İslam dünyasının içinde bulunduğu durum buna çok net bir şekilde örneklik teşkil ediyor. Bunu dikkatlerinize sunmak istiyorum. Yani sadece ayetleri tekrar ederek birlik, dirlik ve içeride sosyal entegrasyonu sağlamak maalesef mümkün olmuyor. Ayetlerin bize sunduğu ahlaki temelleri bulduğumuz şehre giydirmeliyiz. Biz Müslümanlar olarak İslam'ı referans alarak nesilleri dinamik ve cesur bir eğitimle kucaklamalıyız. Mevcut şartları ve toplumun içinde bulunduğu ahlaki durumu kabul eden dürüst bir zemin üzerine kurulu sivil toplum adımları atılabilir.

Teorik olarak farklı şekillerde okunabilen çağdaş sosyal değişim de farklı toplumsal gerçekliklerle farklı şekillerde değerlendirilebilir. Genel anlamda baktığımızda belirli dinî inançlara sahip insanların yaşadığı şehirler ve toplumsal değişim kaçınılmaz olarak iç içe geçmiştir. Tarihsel birikimin, teknolojinin, eğitimin etkilediği dindarın toplumdaki yeri ve şehir ile olan ilişkisinin toplumsal değişimle paralellik arz ettiği söylenebilir. Bütün bunları birlikte düşündüğümüzde ülkemizde toplumsal

değişimi epistemolojik ve metodolojik çerçevede değerlendirme ve ontolojik temellendirme konusunda büyük ihtiyaçlar görülmektedir. Şehirleşme, sunduğu olanaklarla insanın ehlileşmesine umut verici bir gündeme sahip olmalıdır, sağlam bir varoluşa engel teşkil etmemelidir. Şehirlerin imarı, insanlığın ihya edilmesiyle eş zamanlı olmadığı müddetçe dindarların kendi içinde sürekli bir gerilimi taşıması kaçınılmaz hâle gelir.

Kaynakça

Çapar, S. (2016, Mayıs 22). *Avusturya ve Parlamentosu*. T.C. İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi: <http://www.arem.gov.tr/avusturya-ve-parlamentosu> adresinden alınmıştır.

Dries, M. (2008). Nietzsche's critique of staticism: introduction to Nietzsche on Time and History. M. Dries içinde, *Nietzsche on Time and History* (s. 1-19). Berlin: Walter de Gruyter.

Emile Durkheim, W. D. (1997). *The Division of Labor in Society*. (W. Halls, Çev.) New York: The Free Press .

Haldun, İ. (1958). *Mukaddime*. (F. Rosenthal, Çev.) New York: Pantheon Books.

Karl Marx, F. E. (1998). *German Ideology*. New York: Prometheus Books.

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.

Mark Gottdiener, R. H. (2011). *The New Urban Sociology*. Philadelphia: WestviewPress.

Ogburn, W. F. (1966). *Social Change with Respect to Cultural and Original Nature*. New York : Dell Publishing.

Simmel, G. (2016, Mayıs 24). *The metropolis and mental life* . Blackwell: http://www.blackwellpublishing.com/content/BPL/Images/Content_store/Sample_chapter/0631225137/Bridge.pdf adresinden alınmıştır

Smith, A. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* . London: W. Strahan.

Teen Pregnancy Statistics. (2016, Mayıs 18). TeenHelp: <https://www.teenhelp.com/teen-pregnancy/teen-pregnancy-statistics/> adresinden alınmıştır.

Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life. *American Journal of Sociology*, 3-24.

GENÇLİK PSİKOLOJİSİ PERSPEKTİFİYLE HAYATI SONLANDIRMA, İNTİHAR

*Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Din Psikolojisi Öğretim Üyesi*

“Genç” Farsçadan Türkçeye geçmiş bir kelimedir ve “hazine” demektir. Her gencin intiharında bir hazine kaybediyoruz. Pek çok şey söylenebilir, niçin hazine? Bunu anlayabilmemiz için ergenlik dönemi psikolojik özelliklerinin tek tek ele alınması gerekiyor.

Gencin en temel özelliği nedir? Ârafta olmasıdır. Dolayısıyla “ara dönem depresyonu” denilen bir süreçten geçmektedir. Genç, çocuk değildir, yetişkin de değildir. Hem çocuktur hem de yetişkindir bir başka ifadeyle. Gencin böyle bir özelliği var. Biz gence genç kimliğini de yakıştıramıyoruz. Yeri geliyor “Sen büyüdün mü?” diyoruz, yeri geliyor “Bak, sen büyüdün artık!” diyoruz. Genç, bu farklı iletişim biçimleriyle karşı karşıya kalıyor. Oysa gençlik bir köprüdür, bu köprüyü geçmelidir. Gencin yetişkin olmak için öncelikle ruhsal olgunlaşmaya ihtiyacı vardır. Ancak büyükler olarak bizler, gencin ruhsal olgunlaşması için gereken değeri veremeyebiliyoruz. Belki de gençlik dönemi intiharlarının en temel etkenlerinden bir tanesi, ara dönem depresyonuna yakalanan gencin kendisine ait özel dünyasının fark edilememesidir.

Ergenlik döneminde bedenin değişimi var. Bu dönemde bedenin kabullenilmesi gerekiyor. Beden değişimi gençte hem sevinç oluşturuyor hem de üzüntü. Beden algısı, bedenini kabullenmesi benlik gelişimi için çok çok önemli; eğer genç,

beden değişimini olumlu olarak algılıyorsa intihardan uzak kalabiliyor, eğer değişimi olumsuz olarak algılıyor ve endişeyle karşılıyorsa intihara yönelten faktörler de tetiklenebiliyor.

Aynı zamanda gençte cinsel gelişim var ve yine beden imajıyla karşılaşılıyor. “Ben kimim, kime benzemeliyim, başkalarına nasıl görünmeliyim?” Üç temel faktörle karşılaştık. “Kime benzemeliyim?”de rol model devreye giriyor. “Başkalarına nasıl görünmeliyim?”de imaj devreye giriyor. Özellikle modernleştirilmiş çağımızda gencin yeni bir imaja ihtiyacı oluyor ve bu ihtiyaç tedirginlikler üretiyor. Bu konudaki her bir kararsızlık ve tedirginlik, genci intihara yönelten faktörlerden biri olabiliyor. Kuruntulu olması, beğenmeme, tepkisellik, karşı olma, eleştirici olması ve doyumсуz olması gibi...

Az önce model arayışına değindik. Gencin uygun model bulması, son derece önemlidir. İntiharların önlenmesinde rol model sorunuyla karşı karşıya geliyoruz. Önce aile üyeleri benlik ve kimlik bütünlüğüyle gence model olabilmelidir. Aile model olmak için çaba sarf etmeli ki “örneklik” dediğimiz ortam oluşsun. Çevrede aynı modeli görece, görebilmesi gerekiyor, daha sonra arkadaşlarında görebilmesi gerekiyor. Görebiliyor mu? Burada bir sıkıntı var. Kuşaklar arası farklılık anlamında ciddi problemlerle karşı karşıya kalabiliyoruz.

Bir başka problem; yetişkinin kadın ya da erkek rollerini öğrenmesi ve sergilemesi gerekiyor. Eğer kız çocuğuyse kadın kimliğine doğru, kadın rollerine doğru adım atması ve ilerlemesi, erkekse erkek kimliğine doğru adım atması ve ilerlemesi gerekiyor. Ama gidiyorsunuz bir kıyafet alacaksınız, kadın için mi, erkek için mi sorusunu sorduğunuzda satıcı, “uniseks” diyor, “İkisi de giyebilir.”. Evet, ikisi de değişmeye başlıyor bu sefer, erkek kadınslaşıyor, kadın erkeksileşiyor. Bu durum da intiharların muhtemel veya olabilecek nedenlerinden bir tanesi. Cinsiyet karmaşası diyoruz buna teknik kavramla.

Selmin Evrim Hanım’ın, 1972 yılında yayımlanmış, “Şahsiyet Alanında Psikososyolojik Bir Kavram Olarak Rol Sorununa

Giriş” adlı kitabını öneriyorum. Bu kitapta üç tür rol sorundan bahsediliyor: grup seviyesinde, kişiler arası seviyede ve şahsiyet seviyesinde rol. Şimdi üçüncü şıkka ağırlık verelim: İçselleştirilmiş ve sindirilip bütünleştirilmiş rol. İntegrasyonun gerçekleştirildiği rol içselleştirilmeli. Bu, içselleştirilmiş rol, iç güdümlü dinî algı ve pratiklerle gerçekleşebilir, benimsenebilir. Dıştan enjekte edilerek bu rol benimsenmez, benimsenmiyor. Rol, gençliğin benlik yapısıyla ilişkili olmalı ve benliğin gelişimini desteklemeli. Rolün gençte alışkanlık hâline gelmesi ve hayallerimizle desteklenmesi gerekiyor.

Sosyo-Psikolojik kaynaklar, sekülerleşmenin farklı bir yaşam tarzı ürettiğinden bahsederler. Bu yaşam tarzı, bizim kültürel geleneğimizle çarpışabilmektedir. Bu süreçte, tüketim pratiklerimizin değişmesi gibi faktörlerle yeni bir kimlik inşası, dinî ve ahlâkî değerlere göre mi, İslâm’a göre mi, yoksa modern kültüre göre mi gelişecek? sorusuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Kimlik, sosyal roldür, sosyal kimliktir, sosyal yönü olan bir kimliktir.

Dinsel ve seküler olanın muğlak birlikteliği var günümüz gençliğinin yaşadığı çağımızda; dinsel ve seküler. Bunlar iç içe sentezlenmeye başlamış, sentezlendikçe de muğlaklaşıyor.

Bizi, özellikle gencimizi hayattan koparan bir başka faktör ise narsistik yapımız. “Her şey benim etrafımda dönecek, ben dünyanın merkezindeyim, her şey bana hizmet edecek, benim dediğim olacak.” düşüncesi ve tavrı. Bu narsistik yapı kanser hücreleri gibi ailelere de sirayet ediyor maalesef; babada da var annede de var, eğitimcide de var. “Ben büyüğüm, benim dediğim olacak.” bakış açısı, genci “Senin dediğin olacaksa benim de dediğim olacak.” şeklinde karşıt ilişki geliştirmeye yönlendirebiliyor. Yeri gelmişken, “Ben Nesli” kitabının okunması gerektiğini düşünüyorum. Bireysel olarak “Ben” diyen insanlar çoğaldıkça benlik iddiası toplumsallaşüyor ve gencin narsisizmini normalleştiriyor. İntiharların artışı bu faktöre de dikkat çekmek gerekli.

Geleneksel dönemde insan ve toplum yapılanmasında mutlak hakikatin belirleyici etkisi güçlü iken postmodernizmde hakikat iddiaları vardır. Yaptığımız din eğitimini de bu yönden sorgulamak gerekiyor. Birtakım iddialarla biz postmodernizme destek olacak şekilde mi din eğitimi yapıyoruz? Gerçek, kopya olmaya başlıyor. Ciddiyet, oyun ve ironi hâline gelmeye başlıyor. Oyun, ironi, şüphe kesinlik yerine, belirsizlik ise belirlilik yerine geçiyor. Lütfen alttaki dört maddeye bakın: Kopya, oyun, ironi, şüphe, belirsizlik... Hayat nerede? Sadece alttaki bu dört madde ve birtakım flu iddialar insanı intihara götürmez mi? Böyle bir hayatta boşluk duygusu oluşmaz mı? Varoluşsal boşluğa, egzistansiyel vakum dediğimiz boşluğa gencimiz çılgınlıklarıyla yuvarlanmaz mı?

Bir başka nokta, postmodernizmin getirdiği seyir toplumu hâli. Artık klip çekilmeyen bir şarkı da, hatta bir ilahi de dinlenmiyor. Yani hiçbir şey fark etmiyor, siz ilahi dinliyorsunuz, öteki heavy metal. Psikolojik olarak hangi dinamiklerle, hangi motivasyonlarla onun dinlendiğine bakılması lazım. Onda da görsellik isteniyor, ötekinde de. Görsellik enflasyonu yaşanmaya başlanıyor ve bu durum insanlara huzur getirmiyor; tam aksine bizler binlerce uzanan elle karşı karşıya kalıyoruz.

Diyanet İşleri Başkanlığı özellikle son yıllarda bir medeniyet perspektifiyle her bir eli tutmak için çaba sarf ediyor. Bir ülke ve ülkenin kurumları sosyal problemlerle ilgilenmeye başladığı an şehirleşme başlamıştır ve artık adım adım medeniyet inşa edilmektedir.

Evet, intihar hakkında bazı şeyler söylemek gerek. Hayatı nasıl sonlandıracağız? “Canıma tak etti!” mi diyeceğiz, “Sonlandır” tuşuna mı basacağız, “Yaşamaya devam” tuşuna mı basacağız?

Tükenmişlik duygusudur intihar. Artık yapacak bir şeyimizin kalmamasıdır intihar. Ayrıca, yokluğa, hiçliğe dönüşme arzusudur intihar. “Ben artık yok olmak istiyorum”... Bu hiçlik, tabii ki tasavvuftaki hiçlik değil, keşke öyle olsa. “Ben hiçbir

işe yaramıyorum.” diye başlamışsa bir genç, intihar etme potansiyeli var demektir. Yani “Benim bu hayatta hiçbir kazanım olamadı.” diyorsa, risk başlamış demektir. “Hiçbir” diye başlıyorsa söze, bahsettiğim psikolojik anlamdaki bir hiçliğin karşılığı var demektir; bu karşılık da nihilizmin etkisiyle ortaya çıkıyor. Günümüzde en tehlikeli ve dikkat edilmesi gereken felsefi akımlardan bir tanesidir hiçlik.

Güven yoksunluğu... Birilerine güveni olan, bir kuruma güveni olan intihar eder mi? İşte aileye ve/veya çevreye karşı güven eksikliği. Çocuğuna veya tersine anneye babaya karşı ve çevreye karşı nice güven yoksunlukları yaşıyoruz günümüzde...

İntihar nedir? Dünyadan düşmektir. Biz mesajlarımızda sürekli olarak dünyanın kötü olduğunu söylersek, zaten intihar etmeyi düşünen kişi “Madem dünya kötü, dünyaya bay bay!” demez mi? Peki dünya kötü mü? Cenab-ı Hakk’ın bütün tezahürâtının tecelligâhıdır dünya. Yani tecelligâhtır dünya, neresi kötü dünyanın? Dünyadan düşmek, hayattan kendi içine atılmaktır. Hayattan kopuşla insan kendi içine atılıyor. Kendi içine nasıl atılabilirsin? Kendini yok ederek atılırsın. Veya kendini içine atmak... Bizler, intihar eden kişiyi, kendisini dışa atıyor gibi düşünebiliyoruz ama gerçeği öyle değil... O kişide bir arayış var; intihar da bir arayış biçimidir aslında.

Psikeart dergisi, İntihar Özel Sayısı’nın okunmasını sizlere de öneriyorum. Araştırmalara dayalı önemli makaleler yayımlanmış. İntihar nedir? Yaşamsızlığın, yaşamdan bunalmanın intihar tebessümü... Bir tebessümdür aslında intihar. Öyle bakıyor, yoksa nasıl insan, canına kıyacak? Tabii ki ayrıca “cinnet” geçirmiş olabilir. Cinnet ise, aynı zamanda nöro-biyolojik süreçleri ilgilendiren bir şeydir.

Kendilik yargısı sonucu intihar oluşuyor; kendilik duygusu, kendi benliğindeki duygu. Niçin intihar ediyor? Bilinmeyen bilinene dönüşsün diye. “Ben bu dünyada tanınmıyordum, bilinmiyordum, bana değer verilmemişti ama artık ben intihar

ettiğimizde beni tanıyacaklar...” Bu psikolojik beklenti, bazı intihar bombacıları için de geçerli olabilmektedir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Bendedir korkusu biten şeylerin...” adlı kitabı bu bağlamda güzel bir eser. Hayatı sonlandırmak istiyor. Niçin? Dünyayı durdurmak için...

İntiharnın panzehiri nedir? Çocuksu dildir. Çocuk gibi, çocuk sağlığıyla duygulanabilmektir, düşünebilmektir, içimizdeki çocuğu yeşertebilmektir. Çocukların unutulmuş dili olduğu gibi, gençlerin de unutulmuş bir dili var. Kemâle ermiş insanlar gibi değildir onlar... Onlarla genç gibi konuşabilmek için bizdeki çocuksu dünyayı hareketlendirmeliyiz. İntihar edecek kişi kendisini sallantıda hissediyor; çocuksu gelecek idealleriyle sallantıda olan kişinin kendisine güvenini perçinleştirmek, pekiştirmek gerekiyor.

Yedi İklim Dergisi'nin Kasım 2008 sayısının kapağında “Her insan bir ben'dir, her ben bir dünyadır.” yazılı. Gence böyle bakabilirsek, “O bir dünyadır.” perspektifiyle bakabilirsek... Gençlerimizi ilgilendikleri alanlarla ilgili olarak yetersiz görmesek... “Ondan tek başına bir dünya kurulabilir, bu kapasite onda vardır.” diyebilirsek...

Gencin farkındalığını geliştirmek, farkındalıkla genci desteklemek, gencin benlik tasarımını olgunlaştırmak, özel yaşamını güçlendirmek; işte bu tür yaklaşımlar kendisini intihardan koruyabilecektir.

Genç niçin sosyal yaşamda yer almak istiyor? Çünkü fark edilmeye ihtiyacı var... O hâlde gençlerimizle sosyal yaşamda rollerini dikkate alarak ilişkiler kurmalıyız. Tabii ki ilişkilerimiz “Güvenli bağlanma ilişkileri” formunda olmalı. Ayrıca “Attachment Teori” dediğimiz birtakım kuramlardan da faydalanmalıyız. Kişiler arası çekime, ilişkilerin dinamiğine, sıcak yakın ilişkiye gencin ihtiyacı olduğunu bilmeliyiz.

Yetiştirici kişilik, yani büyükler, anne-baba veya eğitimci, karşısındakini kendi kişiliğini taklit etmeye zorlayan değil, ken-

di kişiliğini bulmasına yardımcı olan kişi olarak tanımlanabilir. Onun kendi benliği ve kişiliği var; bireyselleştirmeden bunu ifade ediyorum. İlahiyat yaklaşımıyla ifade edersek; o kişide Cenab-ı Hakk'ın farklı sıfatları tecelli ediyor. Gençte bunları keşfetmeye çalışmak lazım. Söz konusu tecelliler üzerinden onu desteklemek ve onu yönlendirmek gerekiyor. Bu içsel bakış, temel ihtiyacımızdır. Genci önce potansiyelleri, sonra imkânları çerçevesinde geleceğe hazırlamalıyız.

DİNÎ YAKLAŞIMLAR ÇERÇEVESİNDE İNTİHAR VE TÖRE CİNAYETLERİ

Sabri AKPOLAT

Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Televizyon programlarında boy gösteren bazı hocalarımızın: “Şu esmayı şu kadar söylerseniz şu olur, bu esmayı şu kadar söylerseniz bu olur.” şeklindeki sözlerine sık sık şahit oluyoruz. Esmâ zikrine karşı çıkmak haddimiz değil. Ancak, zikri tavsiye edilen isimlerin ne anlama geldiği halkımıza öğretilbilse daha faydalı olacağı kanaatindeyim. “Yâ Alîm, Yâ Hakîm ...” dediğinizde manen yücelirsiniz. Bununla birlikte, Allah Teâlâ'nın, başımıza gelen olumlu ya da olumsuz her şeyi bildiğini ve takdir ettiği her şeyde mutlaka bir hikmetin olduğunu insanımıza öğretirsek onları dünyada da huzurlu kılmış oluruz. O hâlde, esmâ zikri tavsiye edilirken anlamları konusunda da halkımız aydınlatılmalıdır. “Alîm” ismini kavrayan kişi bir olumsuzlukla karşılaştığında "Allah var kaygı yok!" diyerek Allah'a yönelecek ve istismarcıların tuzağına düşmeyecektir. “Hakîm” ismini kavrayan birisinin ağzından “Mevla görelim neyler; Neylerse güzel eyler!” sözünün döküldüğüne şahit oluruz.

30 yaşında kocasını kaybetmiş ve üç kız çocuğu ile dul kalmış bir kadının başına gelen acılı durumu nasıl izah edeceksiniz? Bu kadın nereye sığınacak? Elbette Allah'a... Deyeceğimiz şudur: “Her şeyi bilen Allah, senin 3 kız çocuğu ile dul kaldığını biliyor. Onun her işinde bir hikmet olduğu gibi, senin başına gelen acılı durumda mutlaka bir hikmet var. Sabret! Karşılığını mutlaka göreceksin.”

Acı olaylar karşısında üzülmürüz. Bu, insani bir durumdur. Ancak, isyan edemeyiz. Benim bu konudaki felsefem şöyledir: Üzülmeniz, üzüldüğünüz şeyi geri getirecekse üzülmün. Üzülüp kendinizi helak ettiğinizde kaybettikleriniz geri gelecekse üzülmünüz fayda verir. Aksi hâlde kendinize zarar vermiş olursunuz.

Güneşin, yağmurun, havanın, suyun merhametini dile getiririz. Biz insani ilişkilerde ne kadar merhametliyiz? Emrimizde çalışanlara ne kadar merhamet ediyoruz? Her hayırlı işte söylediğimiz besmele, her rekâta okuduğumuz Fatiha suresi niçin bizi merhametli kılmaz? Her gün ağzımızdan düşmeyen bu isimler hayatımıza olumlu yönde etki etmiyorsa, eksik olanın bu isimleri kavramamakta yattığın bilmeliyiz. O hâlde, milyonlarca “merhamet” demekten bir defa olsun merhametli olmak daha önemlidir.

Yaratılış gayesini idrak edemeyen kişiler sıkıntıyla karşılaştıklarında isyana yönelirler. Yüce Allah buyuruyor ki “Ve mâ halaktü'l-cinne ve'l-inse illâ li ya'büdün”. Buna göre, hayatınız ibadet anlayışıyla geçmeli. Namazınız ibadet, zekâtınız ibadet, dürüst olmanız ibadet, sevmeniz ibadet, tevhid inancınız ve vahdetiniz ibadet. Hayatınız size emanet. Kendinizle, diğer insanlarla ve Yaratıcınızla uyum içinde olmanız ibadet.

Mevla'mız her şeyimizin sahibi, 'Alim' ve 'Hâkim'. Bize bazı sıkıntılar verdi, itiraz mı etmek lazım? Cenab-ı Hak buyuruyor ki “Ben 'Âlim' ve 'Hâkim' olarak sizi zaman zaman şerle ve hayırla imtihan ederim.”

Bazıları şöyle diyor:

- Allah beni niye böyle yarattı?
- İtiraz et o zaman.
- Edemem ki.
- O hâlde teslim ol.

Bazıları diyor ki:

- Bana sordu mu? Yaratırken bana sorsaydı ya!

- Yaratıp sorsa ne anlamı var? Yaratmadan sorsa zaten sen yoksun. Cenab-ı Hak'la 'hâşâ' kavga edeceğine emirlerine uy, rahat et.

İnsanın değeri ve dokunulmazlığı Veda Hutbesi'nde şöyle ifade edilir: "İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl bir mübarek şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecavülden korunmuştur."

Peki, "Allahu Ekber" diyerek kardeşinin kafasını kesenlerin yaptıklarını nasıl izah edeceğiz? Sevgili Peygamberimizin; "Ey Kâbe! Vallahi müminin dokunulmazlığı/saygınlığı senden de büyüktür" sözü bizler için bir anlam ifade etmiyor mu? Aslında, intihar ettiğinizde ya da başkasını öldürdüğünüzde kiblegâhımız olan Kâbe'yi yok ediyorsunuz.

Hayber Savaşı'nda Rasûlü Ekrem ile müşrikler bir savaşta karşı karşıya gelmişler ve çarpışmaya başlamışlardı. İyice yorulduklarında her grup harbi bırakıp kendi kampına yönelmişti. Müslümanlar arasında birisi (Kuzman) vardı ki, müşriklerden biri kendi başına veya grubundan kopmaya görsün hemen peşine düşüp onu kılıçtan geçiriyordu. (Durumu anlatılınca) Nebî (s.a.s.): "Ama O -buna rağmen- cehennemliklerden biridir." buyurdu. Ashap da: "Eğer bu yiğit cehennemlikse, hangimiz cennetlik olabiliriz?" dediler. Ebu Mabed El Huzai : "Vallahi, bu adam bu hâl üzere ölmeyecek." deyip onun ardından gitti. Nihayet o cesur kişi yaralandı. Yarası iyice şiddetlenince ölümünü beklemeden acele edip kılıcın kabzasını yere ucunu da iki göğsü arasına dayayıp üzerine yüklenerek kendini öldürdü. Ebu Mabed El-Huzai Resûlullah'a geldi ve: "Senin hakiki Peygamber olduğuna şahadet ederim." dedi. Nebî (s.a.s.): "Bu ne demek?" diye sorunca durumu haber verdi. Nebî (s.a.s.)'de: "Kişi, insanlara görünüşte bazen cennetlik birinin ameliyle amel eder. Hâlbuki o cehennemliktir. Bazen de insanlara görünüşüne göre cehennemliklerin ameliyle amel eder. Oysa kesinlikle cennetliktir." buyurdu.

Bu hadisten, intiharın, kişinin cehenneme atılmasına sebep olan büyük bir günah olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Kaldı ki bu zat İslam ordusunda savaşan birisidir. Resûlullah (s.a.s.) intihar eden kişilerin cenaze namazını kılmamış ve kıldırmamıştır. Ancak cenaze namazının kılınmasına da engel olmamıştır. Bu sebeple intihar eden kişilerin cenaze namazını kılar, başışlanması için dua ederiz.

Cündüb b. Abdullah'tan nakledildiğine göre, önceki ümmetlerden birinde yaralı bir adam vardı. Acısına dayanamadı ve intihar etti. Bunun üzerine yüce Allah: "Kulum kendisi konusunda benden daha acele davranarak canına kıydı. Ben de ona cenneti haram kıldım." buyurdu.

Allah Resûlü'nün, "...Her Müslüman'ın bir başka Müslüman'a kanı, malı ve ırzı (şeref ve namusu) haramdır." buyruğuna göre her birey, "insan olarak" öncelikle hayat hakkına, ardından da mal ve onur dokunulmazlığına sahiptir. Hiç kimse, bu saygınlığı ve insanî değerleri şu veya bu şekilde ihlâl edemez. Dolayısıyla ister kan davası, ister töre cinayeti, ister intihar olsun haksız yere bir hayata son vermek büyük günahlardan sayılmıştır.

Ailenin rızasını almadan evlenmek, ailenin istediği kişiyle evlenmemek gibi sebeplerle kız çocuklarının öldürülmesinin dinî, insani ya da hukuki bir dayanağı yoktur. Ensar'dan Hansa isimli bir kız, Hz. Aişe'nin huzuruna girer ve şu şikâyetle bulunur:

"Babam itibarını arttırmak için beni kardeşinin oğlu ile evlendirdi. Ben ise istemiyorum." Hazret-i Aişe, "Resûlullah (s.a.s.) gelinceye kadar bekle." diye onu oturtur. Resûlullah (a.s.) gelince, Hz. Aişe durumu ona anlatır. Resûlullah (a.s.) hemen kızın babasını çağırır ve evlenme yetkisini kıza verir. Bunun üzerine Hansa Resûlullah'a (s.a.s.) şöyle der:

"Yâ Resulallah! Ben babamın yaptığı bu nikâhı kabul ediyorum, ancak babaların, kızlarına evlilikte böyle yetkisinin ol-

madığını bildirmek istedim.”¹ Her toplumun kendine özgü birtakım töreleri vardır. Kur’an ve sünnetin hukuki düzenlemelerinde, dinin ilkelerine ters düşmeyen töre ve adetlerin korunduğu görülür. Dinin öğretileri ile çelişen töre ve adetler ise geçersiz kabul edilmiştir.

Kamuoyunda “Töre veya namus cinayeti” diye tanımlanan olayın din ile ilişkilendirilmesi büyük bir yanlıştır. Çünkü din, her ne sebeple olursa olsun hiç kimseye cinayet işleme ayrıcalığı vermez. Hayatı ve ölümü yaratan da, insana hayat hakkını bahşeden de Yüce Rabbimizdir. İnsanın hayat hakkı, diğer her bir haktan daha önemli ve öncedir. Kişilere, resmî ve yasal otoriteden bağımsız olarak yargılama ya da cezalandırma yetkisi tanınmaz. Ortada bir suç varsa kişilerin ancak yetkili mercilere şikâyette bulunma ve dava açma hakkı vardır. Hiçbir aile meclisi mahkeme olmadığı gibi töreler de kanun değildir.

Bir kimseyi zina suçuyla itham eden kişi iddiasını dört şahitle ispat etmek mecburiyetindedir. Bunu yapamadığı takdirde zina iftirası (kazf) suçunu işlemiş olur. Bunun tek istisnası, karısını zina yaparken gören veya evlilik içinde doğan / doğacak çocuğun kendisinden olmadığını bilen kocanın durumudur. Koca, hâkim huzurunda dört defa açık bir yeminle karısının zina yaptığını ileri sürer veya doğan / doğacak çocuğun kendisinden olmadığını söyler. Bu durumda kocaya kazf cezası verilmez. Kadın ise aynı şekilde zina isnadını dört yeminle reddeder ve o da zina eden kimse için öngörülmüş olan cezadan kurtulmuş olur. Konuyla ilgili Kur’an âyetleri (en-Nûr 24/6-9), Uveymir el-Aclâni’nin karısının zina ettiğini ileri sürmesi ve Hz. Peygamber’in, “Dört şahit getir, yoksa seni zina iftirasından cezalandırırım.” demesi üzerine nâzil olmuş ve bu durumdaki kocanın liân yoluyla kazf, kadının da zina cezasından kurtulacağı hükmünü getirmiştir.² Bazı kaynaklarda hanımına zina

1 Nesaî, Nikâh, 36

2 Buhârî, Talak, 30

isnat eden ve hakkında âyet inen kişinin Hilâl b. Ümeyye olduğu belirtilmektedir.

Had uygulama yetkisi sadece devlete aittir. Hanefilerden Ebu Bekir el-Cessas şöyle der: “Haddi sultan (yetkili merci) uygular, sultanın olmadığı yerde had uygulanmaz.”

Şafii fakihlerden Şîrâzî bu konuda şöyle demektedir: “Hür kişilere hadleri ancak imam veya imamın tayin ettiği kişi uygular. Çünkü ne Rasûlullah (s.a.s.) Devri'nde ne de Hülefâ-i Râşidin Dönemi'nde onların izni olmadan herhangi bir hür kişiye had uygulanmamıştır. Ve hadleri uygulamak bir Allah hakkıdır. İctihada ihtiyaç duyulabilir. İnfaz esnasında haksızlık yapılabilir. Bu sebeplerden dolayı imamın (yetkili makamın) izni olmadan had uygulamak caiz olmaz.”

İslam Ceza Hukuku konusunda kıymetli bir eser ortaya koymuş bulunan Abdulkadir Udeh de bu konudaki ittifaka vurgu yaparak şöyle demektedir: “Fakihler arasında üzerinde ittifak edilen hususlardan biri de şudur: İmam veya naibinden başkasının had uygulaması caiz değildir. Çünkü had Allah hakkıdır ve toplumun maslahatı için konulmuştur. Bu sebepten dolayı onu toplumun naibi olan imama havale etmek vaciptir. Diğer taraftan haddin uygulanması icthada ihtiyaç duyar. Fertler uygularsa aşırıya kaçılmasından emin olunamaz. Bu yüzden veliyyü'lemre bırakılmalıdır. O isterse kendisi, isterse naibi vasıtasıyla uygular.”

İslam Hukukunda özellikle ırz ve namus meselelerinde şahitlerin çevrelerinde nasıl tanındığı , “adalet” vasfına sahip olup olmadıkları araştırılır. Zina ve zina iftirası suçlamalarında mutlaka dört erkek şahidin, suçlu icra hâlinde iken görüp görmediklerine dikkat edilir. Töre ve namus cinayetlerinde kendini yetkili görüp infaza kalkışanların bu dikkati göstermelerinin mümkün olmadığı açıktır.

Ayrıca hadlerde ihtiyat açısından ister hırsızlık ister zina veya zina isnadı olsun İslam Ceza Hukukunda asıl olan cezayı ihya etmek değil, delilleri cezanın düşmesi yönünde yorumla-

maktır. Rasûlullah (s.a.s.), huzurunda zina itirafında bulunan birisine “Belki sadece öpmüşsündür veya dokunmuşsundur.” buyurarak bizzat uygulamasıyla bu ihtiyatı gösterirken: “Elinizden geldiği kadar hadleri def edin!” buyurarak da hâkimlere bu yolu izlemelerini emretmiş ve hâkimlere büyük ve riskli bir yetki vermiştir.

“Hâkim öfkeli iken karar vermez.” hadisinde belirtildiği gibi hâkimdeki öfke dâhil açlık, susuzluk, yorgunluk, uykusuzluk gibi muhakemesini olumsuz yönde etkileyen durumlar isabetli karar vermesine engeldir. Kızı veya kız kardeşi veya hanımı gibi bir yakınının kanıştığı ırz ve namus olayında o kişinin sakin ve serinkanlı davranıp doğru bir karar vermesi asla mümkün olmaz. Bunu ancak olayların dışında kalmış, sevinç veya üzüntüsünden etkilenmeyen birisi yapabilir ki o da mahkemelerdir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi töre ve namus cinayetlerindeki ferdi infazların ne aklen ne dinen ne de hukuken savunulur tarafı vardır. Her türlü imkân kullanılarak bu yanlışlıkla mücadele edilmelidir. Ancak bu yapılırken toplumun sahip olduğu ırz ve namus, iffet ve hayâ gibi temel değerleri de yok edilmemelidir. Irz ve namus konusundaki hassasiyet hiçbir zaman yok farz edilemeyeceğine göre, bu konudaki ihlal ve tecavüzlere karşı gösterilecek tepkilerin olması da normaldir. Bu sebeple, inananlar bir taraftan ırz ve namusu titizlikle korumaları yönünde terbiye edilirken diğer taraftan bu konuda suç işleyenlere gereken ceza verilmelidir. Aksi takdirde arzu edilmeyen bu yanlış tutum ve davranışların önlenmesi mümkün olmayacaktır.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry, no matter how small, should be recorded to ensure the integrity of the financial data. This includes not only sales and purchases but also expenses, income, and any other financial activities.

The second part of the document provides a detailed breakdown of the accounting process. It starts with the identification of the accounting cycle, which consists of eight distinct steps: identifying the accounting cycle, analyzing the source documents, journalizing the transactions, posting to the ledger, preparing a trial balance, adjusting the accounts, preparing financial statements, and closing the books.

The third part of the document focuses on the classification of accounts. It explains how to distinguish between assets, liabilities, and equity accounts, as well as how to categorize expenses and revenues. This classification is crucial for the preparation of the balance sheet and the income statement.

The fourth part of the document discusses the importance of the trial balance. It explains how to prepare a trial balance to ensure that the debits equal the credits, which is a fundamental principle of accounting. It also provides a sample trial balance to illustrate the process.

The fifth part of the document covers the preparation of financial statements. It details how to calculate net income, prepare the balance sheet, and the income statement. It also discusses the importance of these statements for management and external stakeholders.

The sixth part of the document discusses the closing process. It explains how to close the temporary accounts (revenues, expenses, and dividends) to the permanent accounts (assets, liabilities, and equity) at the end of the accounting period.

The seventh part of the document discusses the importance of internal controls. It explains how to design and implement controls to prevent errors and fraud, and to ensure the accuracy and reliability of the financial information.

The eighth part of the document discusses the importance of ethics in accounting. It explains how to maintain objectivity, integrity, and confidentiality, and how to report any unethical behavior to the appropriate authorities.

The ninth part of the document discusses the importance of communication in accounting. It explains how to effectively communicate financial information to management and other stakeholders, and how to use clear and concise language.

The tenth part of the document discusses the importance of technology in accounting. It explains how to use accounting software to streamline the accounting process, reduce errors, and improve efficiency.

BİREYSEL VE TOPLUMSAL KRİZLERE ÖNLEYİCİ YAKLAŞIMLAR

Rukiye KARAKÖSE
Uzman Klinik Psikolog

Meselenin dinî boyutu, çok ufuk açıcı ve o boyutta gelen insanlara neler söylenmesi gerektiğiyle ilgili. Psikoterapist olarak çalışıyorum ve bana gelen insanların çoğu dindar, inançlı insanlar ve elbette içlerinde intihara meyilli olanlar ya da denemiş olanlar da var. Onlarla çalışırken sadece psikolojik boyutta çalışmak yetmiyor, meselenin dinî boyutuyla ilgilenmemiz de gerekiyor. Dinsiz bir psikoloji kördür ya da topaldır, fazla ilerleyemiyor. İnsanın maneviyat boyutunu dışarıda bırakarak ona psikolojik yardımda bulunmamız çok çok zordur ve yetersiz kalıyor.

Önce biraz bireysel krizlerden bahsedeceğiz, sonra da toplumsal krizlerden ve bunlarla nasıl baş edebileceğimizden.

Kriz Nedir?

Kriz dediğimiz şey, ani olarak gerçekleşen, rutin yaşamın dengesini bozan ve acil müdahale gerektiren durumlardır. Kişinin; üzücü, benliğini zedeleyici bir durum karşısındaki tepkileridir. Eski dengeye dönme mücadelesidir.

Onun dışında, mesela uzun süreli bir depresyonumuz var, 6 ay, 7 ay, 2 sene. Bu bir kriz değil. Bu durum çok ciddi bir problem ama bu bir kriz değil. Nedir kriz? Bir intihar girişimi krizdir ya da bir “Sinir krizi” diye tabir edilen, kişinin kendini kaybetmesi, eşyaları kırıp dökmesi, etrafındakilere bağırıp

çağırması ya da şiddet uygulaması, anlık, daha cinnete benzer durumlardır. Yine baş edemeyeceğimiz kadar ağır gelen kayıplar (ölüm, ayrılık, doğal afetler...) bunlara da “kriz” diyoruz.

İntihar Oranları

Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre ruh sağlığıyla ilgili sorunlar diğer rahatsızlıklar içinde çok ciddi yer tutuyor. Yüzde 12-13'e varan bir oranı var ve çok ciddi iş gücü kaybına, çok ciddi kaynak kaybına ve maalesef intiharlara da sebep oluyor. Her yıl yaklaşık 15-20 milyon kişi intihara teşebbüs ediyor. Dünyada her yıl yaklaşık 1 milyon kişi intihar sebebiyle hayatını kaybediyor. Evet, refah düzeyi yüksek olan Kuzey Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde ironik olarak intihar daha yüksek oranda görülüyor. Erkeklerde intihar oranı bayanlara göre daha yüksektir. Aslında şöyle bir şey var: İntihara teşebbüs oranından değil bu, başarılı dediğimiz –tıbbi olarak maalesef öyle bir tabir kullanıyoruz- intihar girişimleri daha çok erkeklerden çıkıyor. Yani kadın daha çok teşebbüs ediyor ama erkek daha çok sonuca ulaşıyor. Yapı olarak böyle bir fark var. Yani, keşke bu konuda becerikli olmasaydı. Erkekler biraz daha sonuç odaklı olduğu için bir şey yapıyorsa sonunu getiriyor, garantiye alıyor. Onu kesin bir şekilde sonlandırmak istiyor gerçekten. Çünkü yöntemleri var. Kendini asmak birinci sırada geliyor; sonra ateşli silahlar, sonra ilaç içme vb. Kadınlar genelde daha naif yöntemleri seçiyor, ilaç içmek gibi, yüksekten atlamak gibi, daha dramatik, daha romantik yöntemler. Ama erkek karar veriyse asıyor kendini ya da ateşli silah kullanıyor, şansa bırakmıyor, çünkü onda kurtuluş imkânı çok düşük.

Ancak “intihar girişimi” kadınlarda daha fazla; ilaç içmek, hani biraz ortalığı ayağa kaldırmak ama kendini öldürecek kadar değil. Terapistlere çok getirir aileler, bir avuç vitamin içmiş mesela genç kız. Doğrusu bundan ölmez ama biraz midesi bulanır, biraz ortalık ayağa kalkar ama bunu kesinlikle ciddiye almamız gerekiyor. “Şovdur ya da ilgi toplama amaçlıdır.” de-

nip asla önemsememezlik yapılmamalı. Bu bir tehdittir ya da bu bir imdat çılgılığıdır.

İntihar Risk Faktörleri

İntihar risk faktörlerine biraz bakalım. Bir insanın intihar edeceğini öngörebilir miyiz? Evet, öngörebiliriz. Davranışlarında ciddi değişiklikler varsa, yani “Bu insana bir şey oldu, içine kapandı, derin derin düşünüyor, bir farklılık var.” dediğimiz noktada, o kişinin yavaş yavaş dünyasına bu kavramın girdiğini fark ediyoruz.

Yalnızlık, ümitsizlik ve çaresizlik duyguları had safhadaysa, yani “Elimi uzattığımda tutacak kimsem yok!” diyorsa... Yalnızlık hissediyorsa, ümitsizlik ve çaresizlik duyguları varsa, yanına dair ümidini, beklentisini kaybetmişse, geleceğe dair hevesle beklediği bir şey yoksa bizim çok dikkat etmemiz lazım.

Daha önce intihar girişiminde bulunmuş olabilir, bu da bizim için bir risk faktörüdür. İntihar girişimi her zaman tekrarlanmayabilir. İntihar girişiminde bulunanların yüzde 80’i bunu bir kere denemiştir, yüzde 20’si tekrarlamıştır. O yüzden, yine de o yüzde 20’nin içinde olma ihtimaline karşın dikkatli olunması lazım. Bir kişi bir kere intiharı denediye tetikte olunmalı, yakını olarak, hocası olarak ya da yardım istediği uzman olarak.

Kişi kendini öldürme tehditleri savurabilir, şakayla karışık ya da ciddi olarak. Aileyle öğretmeniyle ya da sevgilisiyle kavgasında; “Öleyim de kurtulun, yakında zaten kurtulursunuz benden!” gibi sözler söylüyorsa bunu çok ciddiye almamız gerekir.

Yine, veda eden bir tutum içerisindeyse, vedalaşılıyor, son cümlelerini söylüyor, sanki vasiyet eder gibi, bir daha artık görüşmeyecekmiş gibi bir tutum içindeyse de bunu ciddiye almamız gerekiyor. Bu da intiharın sinyallerinden bir tanesidir. Böyle durumlarda intihar riskinden şüphelendiğimizi açıkça söylememiz lazım, bunda bir sakınca yok. Yani “Ben seni yasına arzunu kaybetmiş gibi görüyorum... Bununla ilgili ko-

nuşmak ister misin?” şeklinde. Depresyon belirtileriyle gelen insanlara rutin olarak uygulanan bazı testler ve ölçekler var, orada uzmanlar şu soruyu mutlaka sorar: “Hayatın yaşamaya değmediğini düşündüğünüz oluyor mu? Ölse de kurtulsam diye aklınızdan geçiyor mu? Geçiyorsa eğer bunun için planınız var mı?” Muhakkak bunları konuşmamız gerekiyor. Onu atlarsak tedavi ettiğimizi zannederiz ya da destek oluyorum, yardımcı oluyorum zannederiz ama çok önemli bir şeyi atladığımız için karşımızdaki yine “Sesimi duyan yok.” diye düşünenecek ve yanımızdan bu şekilde ayrılacaktır. Olası bir riski öngörmek adına bunu atlamamak gerekir.

İntiharın Sebepleri

İntiharın sebeplerine gelince: İnsanın terk edilme duygusu intiharın temel sebeplerinden biridir. Fiilen veya duygusal olarak terk edilmişlik hissediyor mu? Sevgilisi terk ettiğinde, eşi terk ettiğinde intihar eden insanlar vardır. “O gitti ve benim için artık hayat yaşamaya değmez.” Bebekken öğrendiğimiz bir şeydir terk edilme duygusu. Bir bebeği annesi terk ederse ölür. Bir bebek bunu içgüdüsel olarak bilir, çünkü karnını doyuramaz, hiçbir ihtiyacını tek başına gideremez. O yüzden anne yanından ayrılınca içgüdüsel olarak ortalığı yıkar bebek. “Ne oldu? Biz sana bakacağız, sütünü vereceğiz, neyse gereken yapacağız.” diyoruz ama yok, annesi gelene kadar kendini parçalıyor. Çünkü terk edilmek onun için ölüm demek içgüdüsel olarak, “Anne giderse ölürüm.” Çocuk doğuyor ama ilk iki yıl görünmeyen bir göbek bağı devam ediyor. O göbek bağı en fazla kaç metre olabilir ki? Anne uzaklaştığı zaman çocuğun canı yanıyor ve onunla gitmek istiyor ya da anne kalsın istiyor. Nedir onun türkülerimizdeki karşılığı: “Ya beni de götür ya sen de gitme!” Anneye karşı böyle ölümcül/hayatı bir bağlılık besliyoruz.

Yetişkin olduğumuzda o anne kadar sevdiğimiz kişi kim oluyor? Karşı cins. Öyle bağlandığımız, güvendiğimiz, sevgi ihtiyacımızı karşıladığımız, beslediğimiz. O bizi bırakıp gi-

derse de aynı duyguyu yaşıyoruz. Şarkılar, türküler, insanın toplumsal bilinç dışının çok güzel yansımalarıdır, oralarda çok görürüz bunu. İşte, “Ölürüm hasretinle, sensiz yaşayamam, nefes alamam...” anlamında bir sürü şarkı sözümüz, türkülerimiz var. Niye ölüyoruz? Çünkü sevip bağlanmayı bebekken öğrendik, ve o dönemde annemiz bizi bıraksaydı ölürdük, o derece sevdik ve bağlandık, birinci bağlanma nesnemiz oldu o sevdiğimiz kişi. Terk edilmek insana böyle ölümü düşündürecek kadar ağır bir travma olabiliyor.

Ailevi sorunlar ve iletişim eksikleri de insanın intihara teşebbüs etmesinin sebeplerinden biri. “Beni kimse anlamıyor.” duygusu başka travmalarla birleşince insanı intihara sevk edebiliyor.

Anlayışsız ve düşmanca anne-baba tutumları. Burada da ebeveynin canını yakmak için, onu yokluğuyla terbiye etmek için intihar görüyoruz, özellikle gençlerde. “Madem bana böyle davranıyorsunuz, madem benimle ilgili duygularınız, düşünceleriniz bunlar, ben gideyim o zaman. Gidiyorum, mutlu olun. Beni buradan terki diyar ettirdiniz, mutlu musunuz?” diyor. İntihar eden kişi bunu söylüyor aslında, sitem ediyor, çok büyük bir sitem. Cezalandırıyor aslında anne-babayı, intihar etmiş bir evladın anne-babası olarak mutsuz yaşamalarını sağlıyor. “Tamam, sevmiyorlar beni, biliyorum ama el âleme karşı itibarlarını sarsmak için bunu yaptım.” demişti bir delikanlı. “Benim annem babam din görevlisi, insanlara doğruları anlatıyorlar ama benimle iletişimleri çok zayıf ve ben yaşadığım şeyler sonucunda intihara teşebbüs ettim. Dedim ki: İyi, hadi şimdi anlatın bakalım. Evladı intihar etmiş bir ebeveyn olarak ne anlatacaksınız insanlara?”

Alkol ya da diğer uyuşturucu maddelerin kullanımı da yine intihara sevk eden sebeplerden iki tanesi.

Ailede intihara teşebbüs etmiş ya da intihar etmiş kişiler varsa, maalesef bu da görerek, modelleyerek öğrenmeyi getiriyor.

Yine, kişinin cinsel kimlik sorunu yaşaması da onu intihara teşebbüs ettirecek şeylerden bir tanesi. Yanlış bir bedende yaşadığını düşünüyor ve bu hapishaneden, “beden hapishanesinden” çıkmanın yolu ‘ona göre’ intihar.

Hangi Durumlarda Şüphelenmeliyiz?

Birkaç şüphe ettirici faktöre de değinelim. Kişinin hayatının erken dönemlerinde okuldan kaçma gibi durumlar varsa, alkol, uyuşturucu madde kullanıyorsa, iş hayatında, okul hayatında aşırı bir başarısızlık varsa, aşırı depresyondan aşırı mutluluğa geçme gibi çalkantılar yaşıyorsa intihar risk faktörleri belirmiş demektir.

Sevdiği eşyaları atıyorsa veya birilerine veriyorsa, “Artık bir kıymeti yok.” diyorsa, vasiyet eder gibi konuşuyorsa intihara yaklaşmış demektir.

İntiharla İlgili Yanlış Kanaatler

İntiharla ilgili bazı doğru sanılan yanlışlar var. Nedir yanlışlar? Denir ki: “İntihardan söz eden kişi intihar etmez, yapacak olsa söylemez, o sadece söylüyor.” Araştırmalar gösteriyor ki intihar eden kişilerin çoğu son dönemlerinde bunun sinyallerini sözel olarak vermişler, etrafa bu doğrultuda bir şeyler söylemişlerdir. Yüzde 80’i mutlaka sözel olarak bunu söylüyor, ciddiye alınmadığı için o ihtimal gözden kaçıyor.

“Bir kişi gerçekten kendini öldürmek istiyorsa onu engelleyemezsiniz.” diye de bir yanlış inanç var. Hayır, çoğu kişi aslında yardım istiyor ve diyor ki: “Elimden tut, beni kurtar, beni yaşamaya ikna et. Beni ikna edebilirsen, bana güzel sebepler verebilirsen gitmeyeceğim.” Çok derin bir acı, kim varlığını canı gönülden isteyerek sonlandırır? İntihar aslında “ölmek istiyorum.” demekten ziyade, “Burada yaşayamıyorum, burada daha fazla kalamıyorum.” demek. Depresyondaki bir genç hanım demişti ki “Uyuyorum çünkü intihar edemiyorum. Ölmek çok zor ama uyandığım dünyayı sevmiyorum, onun için

uyanmak istemiyorum sabahları.” İntihara da gücü yetmiyor, sürekli uyumak da onun küçük bir versiyonu diyelim.

“İntihan bir kere deneyen bunu mutlaka sık sık tekrarlar mı?” Hayır, belirttiğimiz gibi yüzde 80’i tek bir kere deniyor, o yüzden bunu bir şantaj aracına dönüştürdüğünü düşünmeyelim.

Ergenlerde böyle şova dönük intiharlar olur. Ancak kimse durup dururken böyle bir şey yapmaz; belli ki ciddi sıkıntıları var. Bu bir imdat çığıdır, imdat çağrısıdır, onu mutlaka ciddiye almamız gerekiyor.

“Bir kişiyle intiharı konuşmak ona intihar etme fikrini verir mi? Yani aklına getirmiş mi oluruz karşımızdakinin?” Hayır, konuşmakla kimse intihara meyletmez. Aksine, böyle bir meyli varsa konuştuğu ve anlaşıldığı zaman, belki de söze döktüğünde, dilinden çıkıp tekrar kulağıyla duyduğunda çok da mantıklı bir şey olmayabileceğine kendi kendini ikna edecek bizimle konuşurken. O yüzden bunu mutlaka konuşmak gerekiyor.

“İntihar kalıtsal mıdır?” Hayır. Bazı ailelerde buna sık rastlanır ama bunun sebebini o ailenin davranış örüntülerinde aramak lazım. Yani aile içinde şiddet çok fazlaysa, baskı, düşmanca tutum çok fazlaysa bu bir sebeptir. Bazı psikolojik bozukluklar da kalıtsal olarak geçer ve intihara meyilli olmayı kolaylaştırabilir. Ebeveynlerden birisi şizofrense ya da bipolar bozukluğu varsa, çocuğunda da bu olabilir ya da ağır depresyon gibi başka rahatsızlıklar görülebilir. Dolayısıyla rahatsızlık miras olarak intikal ettiği için onun bir çıktısı olarak intihar görülebilir. Ama bu, intiharı mutlaka aileden geçen bir davranış olduğunu göstermez.

“Havanın kapalı ve güneşsiz olduğu aylarda mı daha çok intihar olur?” Hayır, o dönemlerde depresyonda artış gözlenir ama intihar bahar aylarında çok görülür. Dışarıya bahar gelmiş, o zaman içinin karanlığı belki daha bir canını acıtıyor kişinin.

İntihar Riski Olanlara Nasıl Yaklaşılmalı?

Öncelikle öfke ve duygu kontrolünü sağlamak gerekir. Psikiyatrik bir rahatsızlığı varsa mutlaka tedavi ettirmek gerekir. Aile içi iletişimin güçlendirilmesi gerekir. Ebeveynlerin çocuklarına daha hassas davranmaları için bu konuda eğitilmesi gerekir. Çok ciddi durumlarda ilaç tedavisi gerekir.

Ulaşılabilir Olmalıyız

Güven vermek ve ulaşılabilir olmak gerekir: “Bir sıkıntın olursa bana gelebilirsin, hocan olarak, ablan/ağabeyin olarak, bir büyüğün olarak... Ben hep buradayım. Ne sorunun varsa bana gel, konuşalım, çözüm arayalım.” demek. Zina edene ya da evden kaçana “günahkâr” deyip de onu dışarıya atamayız. Hepimiz insanız ve -eğer şu an bir Peygamber yoksa aramızda- hepimiz günahkârız az ya da çok. Dolayısıyla bize onun günahı daha tiksindirici geldiği için nefret etmek ya da onu dışlamak çok sağlıklı bir tutum değil. Genç geliyor Peygamber Efendimize, diyor ki “Ya Rasulallah, ben zina etmek istiyorum, bana izin ver!” Bunu şımarıklığından, edepsizliğinden mi soruyor? Hayır. Libidosunu kontrol edemiyor ve bir günaha girmenin eşliğinde. Kendisiyle mücadele içinde, çare bulamıyor ve gelip danışıyor. Bugün, bir din görevlisine kaç genç kız ya da delikanlı gelip bu açıklıkta, bu rahatlıkta konuşabilir? Bu, Peygamberin ulaşılabilir bir insan olduğunu gösteriyor. Bizim de ulaşılabilir insanlar olmamız lazım, eğitimciler olarak. Biz eğer ulaşılabilir isek, karşımızdaki gelir sorununa çözüm arar ve biz de ona elimizden gelen şekilde destek oluruz, yardımcı oluruz, kalanı için de dua ederiz. Elimizden gelen şey bu.

Bütün bu tedbirlere rağmen toparlayamıyorsak mutlaka uzman yardımına yönlendirmemiz gerekiyor.

Toplumsal Krizlerle İlgili Ne Yapılmalı?

Toplumsal krizlerle ilgili ne yapmak gerekiyor? Koruyucu ruh sağlığı çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekiyor. “Koruyucu ruh sağlığı”, krizi daha gerçekleşmeden mümkün olduğunca

önlemek demek, çünkü kriz sonrası yapılması gerekenler daha çok ruh sağlığı profesyonellerini ilgilendiriyor. Onların acil destek birimi, kriz masası ve benzer çalışmalarla müdahale etmesi gerekiyor. Ama eğitimci ve uzmanların toplumsal ruh sağlığıyla ilgili yapabileceği ilk ve en önemli şey, koruyucu ruh sağlığı hizmetlerine ağırlık vermektir. Bunlar nelerdir? Bu rahatsızlığa sebep olan süreçleri araştırmak ve onlarla ilgili topluma dönük eğitimler düzenlemek. Anne-babaları eğitmek, eğitimcileri eğitmek ve ruh sağlığıyla ilgili toplumun ön yargılarını gidermek. Mesela psikoloğa, psikiyatra sadece deliler, akıl hastaları gider şeklinde bir ön yargı vardı toplumda? Bu ön yargının kırılması lazım. Ne mutlu ki son 10-15 yıldır bunun biraz azaldığını görüyoruz. İnsanlar en azından büyükşehirlerde çok çekinmeden psikoloğa gidebiliyor ve bunu paylaşabiliyorlar. Televizyon ve radyo programlarının çok katkısı oldu diye düşünüyorum. İnsanlar medyada uzmanları dinleyerek bunun “insanlık hâli” olduğunu, herkesin de başına gelebileceğini kavramaya başladı. Yine de bunun artırılması gerekli.

Çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda anne-babaları bilgilendirmek lazım. Her şeye ehliyet ve kurs, sertifika veriliyor ama anne-babalık hâlâ kişilerin ruh sağlığına emanet yapılıyor. O noktada ciddi bir desteğe ihtiyacımız var.

Hasta yakınlarına psikolojik destek verilmesi, uzun süreli iyileştirme hizmeti sağlanması lazım. Psikoeğitim verilmesi lazım. Bir ailede madde bağımlısı, intihara teşebbüs etmiş biri, psikolojik rahatsızlık yaşayan biri varsa ona ve ailesine bu rahatsızlığın seyri -Prognozu- hakkında bilgi verilmeli. Yani gidişatı nasıldır, ne kadar kötüleşebilir, ne kadar iyileşebilir, bununla ilgili psikoeğitim verilmesi lazım. “Hastaneye gittik, bizim çocuğa şu teşhis konuldu, ilaçları alıp eve geldik ama nedir bilmiyoruz, iyileşecek mi, ilerde delirir mi?” diye bize birçok insan başvuruyor. O teşhisi koyan mekanizmanın o bilgiyi de vermesini bekleriz.

Eğitim-öğretim kurumlarında psikolojik danışmanlık ve rehberliğin artırılması lazım. Destek telefon hatlarının da artırılması gerekiyor. Nasıl sigarayı bırakmakla ilgili bir hattımız varsa, intiharı düşünenlere de acil destek olabilecek hatlar olmalı ve 24 saat ulaşılabilir oralarından destek ve tedavi alabilmeleri gerekiyor. Bir dönem böyle bir hat hizmet verdi, sonra masrafları sebebiyle lüks bulunup 2007’de kapatıldı. Koruyucu ruh sağlığı hizmeti lüks değil, ihtiyaçtır. Bölgesel destek hatları yerel yönetimlerce açılrsa da yeterli değil, daha yaygın ve bilinir hâle gelmeli.

Ruh sağlığımız ile ilgili Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının alabileceği bazı tedbirler var. Onun dışında, din görevlilerine büyük iş düşüyor. Çünkü dinden ve maneviyattan uzak bir psikolojik tedavi başarılı olamıyor.

“Komşu kasabada bir genç intihar etmiş.” diyorlar Mevlâna’ya. Diyor ki: “Orada hiç Müslüman yok muymuş?” Yani elinden tutan olmamış mı? Gözündeki pırlıtının söndüğünü gören olmamış mı? “Bu insanın toplumsal fonksiyonları bu kadar düşmüşken hiç mi fark etmediniz, bunun ne kadar ağır bir sorun yaşadığını?” deniyor. Cemaate gelmeyi bırakan birine bile arayıp “Nerede kaldın, hayırdır, iyi misin?” diye soran sünnete dayalı bir geleneğimiz var. O yüzden, diyoruz ki: Maneviyatla psikolojinin biraz daha el ele vermesi lazım, bireysel ve toplumsal krizleri sağlıklı bir şekilde atlatılmak için.

MERSİN: 18 Aralık 2015

OTURUM BAŞKANI

Dr. Ahmet ÇEKİN

KONUŞMACILAR

Rahime BEDER ŞEN

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

Filiz GÜNER ÖZDUYGU

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry, no matter how small, should be recorded to ensure the integrity of the financial data. This includes not only sales and purchases but also expenses, income, and any other financial activities. The document also highlights the need for regular reconciliation to identify any discrepancies between the recorded amounts and the actual bank statements or receipts.

Furthermore, it stresses the importance of using clear and concise language when recording transactions. Ambiguity can lead to misunderstandings and errors, so it is crucial to use specific terms and include relevant details such as dates, amounts, and descriptions. The document also provides examples of how to format entries to ensure consistency and readability.

In addition, the document discusses the role of technology in modern accounting. It mentions the use of accounting software to automate many of the manual tasks, such as data entry and calculations. This not only saves time but also reduces the risk of human error. However, it also notes that while technology can be helpful, it is essential to understand the underlying principles of accounting and to exercise caution when using automated systems.

The document concludes by reiterating the importance of accuracy and transparency in financial reporting. It encourages the reader to maintain a high level of integrity and to seek professional advice if needed. The overall goal is to provide a comprehensive guide that helps individuals and businesses manage their finances effectively and responsibly.

TÜRKİYE'DE TÖRE CİNAYETLERİ VE İNTİHARLAR

Rahime BEDER ŞEN

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Daire Başkanı

Ülkemizde özellikle Doğu Anadolu bölgesinde toplumsal yapı ve bu yapı içinde özel bir yeri olan aşiret sistemi; sosyal, ekonomik ve kültürel olarak bireyin kişilik yapısını, karar verme süreçlerini, gelecekle ilgili beklentilerini ve aile yapısı ile ailelerin birbirleriyle ilişkilerini belirlemektedir. Kırsalda ve il merkezinde gücünü gösteren aşiret sistemi ve töre anlayışına dayanan feodal yapı hakimiyeti seçimlerde oy kullanmada, aile ilişkilerinde (evlenme, kız kaçırma, aile planlaması, eğitim...) geçerliliğini koruyarak her alanda etkisini hissettirmektedir.

Töre; günlük hayatta toplum tarafından oluşturulan, bireylerin toplum içindeki davranışlarını düzenleyen, alışkanlıklar, gelenekler ve göreneklerdir. Ancak töre, toplumumuzda daha çok olumsuz anlamıyla anlaşılmakta ve yaşanmaktadır. Töre cinayetleri de kültürümüzün ve dinimizin yanlış algılanmasından kaynaklanmaktadır.

Törenin fonksiyonlarından en önemlisi “namus olgusu” karşısında edinilen tavidir. Toplum tarafından kabul görmeyen kadın-erkek ilişkileri konusunda “namus” kavramı ön plana çıkmaktadır. “Namus” a yüklenen anlam ve atfedilen değer ülkemizin her bölgesinde birbirine benzemektedir. Bu durum birçok ülkede de aynı şekilde değerlendirilmektedir. Ancak namus olgusuna kadın merkezli bakılmaktadır. Yaşanan ilişki toplum tarafından “kabul edilemez bir hata” olarak görülmekte

ve erkek evli olsa bile kadını ikinci eş olarak nikahına alması konusunda zorlanmaktadır. Ya da erkeğin ailesinden bekar bir kız diğer aileden biriyle evlendirilerek (kısasa kısas) sorun çözümlenebilmektedir!.. Sorunun bu yollarla çözümlenememesi hâlinde namusunu temizleme konusunda ilk olarak kadına sorumluluk yüklenmekte, suçu işleyen erkeği ve kendisini öldürmesi beklenmektedir. Kadının bu sorumluluğu yerine getirememesi hâlinde toplumsal baskı ve tahrik, ailenin erkeklerini kadını öldürmek suretiyle namusunu temizlemeye yönlendirmekte/zorlamaktadır.

“Namus olgusu”na bakışta kadınların çoğu kez erkeklere göre daha katı davrandıkları ve erkeği yönlendirdikleri bir gerçektir. Kadınlar “namus” eksenli “töre cinayeti”ni meşru görmektedirler. Bunun sebepleri arasında kadının eğitimsizliği ön plandadır. Kadının ayrıca psikolojik olarak hemcinsinin namusunu sahiplenmesi de söz konusudur.

Töre cinayetleri, kumalık, kan davası gibi feodal uygulamaların genelde bu sistem içinde yaşayan kadınların aktif desteği ile gerçekleştirildiği göz önüne alındığında, alternatif imkânlar sunulan kadınların toplumun gelişmesine de katkıda bulunacağı kuşkusuzdur. Kadının eğitim yoluyla dış dünyaya açılması, kadının toplumsal hayatta söz sahibi olabilmesi için geleneksele tutunma zorunluluğunu azaltmakta hatta ortadan kaldıracılabilmektedir.

Doğu bölgelerimizde toplumsal yapıda gelişme ve değişmeye kapalılık hakim olsa bile kimi ailelerin bakış açılarında giderek olumlu değişimler görülebilmektedir. Bu noktada da aile eğitimleri, İslam dinini doğru anlamaya/anlatmaya yönelik çalışmalar çok önem arz etmektedir. Ancak değişimin sağladığı aile hoşgörüsü bazen toplumun baskısına yenik düşebilmektedir. Aile hoşgörülü olsa bile toplumun aileyi dışlaması ve suçlaması vb. hiçbir şekilde gerekçe olarak değerlendirilmeyecek nedenler yüzünden töre cinayetleri yaşanmaktadır.

Töre cinayetleriyle ilgili olarak Aile Araştırma Kurumu tarafından 2004 yılında Bitlisli Güldünya Tören adında İstanbul'da bir genç kızımızın töre cinayetine kurban gitmesi sonucunda gerçekleştirilen etüt çalışmasında bu durum tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmada kızın ailesinin her türlü çareye başvuru olarak kızlarını kurtarmak istediği, bu nedenle akrabalarının yanına İstanbul'a gönderildiği, ancak ailenin "töre"nin baskısına karşı koyamadığı, kızın öldürülmesinde aşiretin ve kadınların ağır tahriki ve baskısının ön planda olduğu ve ailenin "namusunu temizlemediği" için aşiret tarafından dışlanıp hakir görüldüğü anlaşılmıştır. Sosyokültürel değişimin desteklediği aile hoşgörüsü toplum tarafından reddedilmiştir. Ölümle sonuçlanan olayda cenazenin teslim alınması ve defnedilmesi ancak devlet mekanizmalarının (Jandarma Komutanlığı, Kaymakam gibi) tampon görev üstlenmesi sonucunda gerçekleşebilmiştir.

Töre Cinayetlerinin Önlenmesi

Devlet desteği/korkusu ile bu tür olayların azalıp giderek meşruiyetinin zayıflayacağı ve devletin kurumları aracılığıyla varlık göstermesinin aşiret yapısının üzerinde değişmeye yönelik bazı açılımlar sağlayabileceği düşünülmektedir. Toplumsal yapıda üretim ilişkileri, işsizlik, yoksulluk, eğitimsizlik, doğurganlık hızının yüksekliği büyük ölçüde aileyi/aile kurumunu etkilemektedir. Bu durum da olumsuz anlamda töreyi ve gelecekteki anlayışı beslemektedir.

Aşiret, feodal yapı ve töre üçgenine dayalı toplumsal yapı ve anlayış çözülmedikçe/değişmedikçe birçok sorun devam edecektir. "Namus" merkezli töre suçlarının sürekliliği kaçınılmaz olacaktır. Bu konuda öncelikle kız çocuklarının eğitime önem verilmesi gerekmektedir. Kadının eğitimi ve giderek dış dünyaya açılması, varlığını sürdürebilmesi için geleneksele tutunma zorunluluğunu azaltacak hatta ortadan kaldıracaktır.

Töre cinayetleri, kuma gibi feodal uygulamaların genelde bu sistem içinde yaşayan kadınların aktif desteği ile gerçek-

leştirildiği göz önüne alındığında, alternatif imkânlar sunulan kadınların toplumun gelişmesine de katkıda bulunacağı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca devletin aileler üzerinde etkisini ve kontrolünü hissettirmesi de önemli görülmektedir. Kamu görevlilerinin yörenin gerçeklerini kabul etmekle birlikte törenin baskısı ve acımasızlığı karşısında taviz vermeyecek bir bakış açısının yerleştirilmesinde etkin olmaları gerekmektedir. Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı taşra teşkilatları, yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla halka yönelik olarak gerçekleştirilecek faaliyetler büyük önem taşımaktadır.

Eğitim, sağlık, istihdam gibi konular ailelerin yaşam kalitesini belirlemektedir. Bu sorunların her biri diğerinin hem nedeni hem de sonucu olmaktadır. Bu konuda yaşanan yörenin stratejik yapısına uygun acil önlemlerin belirlenmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Yörenin aşiret yapısına dayalı ekonomisi ve mülkiyet ilişkileri yeniden ele alınarak düzenlenmeli ve tarım arazileri üretim için yeterli birimler hâline getirilmelidir. Yörede tarım ve hayvancılık alanında üretime yönelik gerçekçi projeler uygulanmaya konulmalıdır. Hizmet yatırımlarının yörede istenen ölçüde gerçekleşmemesinin yanı sıra üretime bağlı gelir konusunda da yöre içinde, kırsal ve kent kesimi yoksullaşma eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte belirgin bir zengin yoksul ayrımı da vardır (Beder Şen ve Demirkan, 2004).

Özellikle Doğu bölgelerimizde yaygın eğitim programları kırsal alanlarda yetersizdir. Yaygın eğitim faaliyetlerini artıran birtakım önlemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Halk Eğitim Merkezlerinin işlevlerini yerine getirebilecek imkânlar sağlanıp araç ve gereçlerle donatmak gerekmektedir. Öncelikle genç kız ve kadınlar ile genç erkeklerin toplumsal değişimdeki rolleri nedeniyle doğu bölgelerimizde bu kitlenin sorunlarını çözebilecek merkezlerin oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Bu bölgelerde

eğitim, spor ve kültür ile toplumsal değişim ve dönüşüm nedeniyle yaşanan sorunlara yönelik danışma merkezleri açılmalıdır.

Bazı yörelerimizde okuma yazma kurslarında erkek öğretmene talep olmaması nedeniyle özellikle kadın öğretmenlerin görevlendirilmesi gerekmektedir. Beceri kurslarında kadın el emeğinin değerlendirilmesi amacıyla pazarların oluşturulması ve bu konuda sivil toplum örgütlerinin yönlendirilmesi önemli bir husustur.

Aile eğitimleri yoluyla, kadın-erkek bütün yetişkinlerin de bilinçlenmek üzere eğitim almaları önemlidir. Bakanlığımızın İl Müdürlükleri aracılığıyla yürüttüğü, 5 alanda 198 konudan oluşan Aile Eğitim Programı ve Evlilik Öncesi Eğitim Programları mevcuttur. Bu kapsamda ülke çapında 500 bin vatandaşımıza ulaşılmıştır ve 81 ilde yetişmiş 8.600 eğitimcimiz zaman zaman seminerler vermektedir. Bu eğitimciler müftülüklerden, sağlık il müdürlüklerinden, belediyelerden, Milli Eğitim ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı personeline oluşturmaktadır. Söz konusu kurum ve kuruluşların iş birliği ve koordinasyonu ile Aile Eğitim Programlarının daha fazla halka ulaşması sağlanmalıdır.

Doğu bölgelerimizde kırsaldan il merkezlerine kayabilecek nüfusu ve ilden büyük kentlere göç etme eğiliminde olan memur ve işçileri yöreye bağlayacak istihdam imkânlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Yöreye atanan kamu görevlileri için yaşam çekici hâle getirilmelidir (maddi imkânlar, konut, sosyal tesisler, kültürel etkinlikler -sinema, tiyatro gibi) (Beder Şen ve Demirkan, 2004).

Kırsal alanda topraksızlık ve küçük ölçekte toprağa sahip olma tarım gelirinin düşüklüğüne yol açmakta ve geçim zorluğu nedeniyle göç eğilimi gelişmektedir. Kent kesiminde yaşayanların beklentilerinin gerçekleşmemesi sonucu daha iyi iş ve geçim imkânları sağlayacak merkezlere göç eğilimi doğmaktadır.

Türkiye, genelde kalkınma ve modernleşme sürecini tamamlamış bir ülke olmakla birlikte bölgeler arası dengesizlik devam etmektedir. Doğu bölgelerimizde gelişmeyi sağlamak amacıyla sanayi, ticaret, altyapı ve kent kültürü yatırımlarına ağırlık verilmeli, yöre insanının ortalama gelir düzeyi ve hayat standardı yükseltilmelidir.

Şiddetle Mücadele

Şiddetle mücadelede zihinsel dönüşümün gerçekleşmesi için çocuklara erken yaşlarda önce ailede sonra okulda verilecek eğitim önemli görülmektedir. Ayrıca “Aile Eğitimleri” yoluyla kadın-erkek bütün yetişkinlerin de bu konuda bilinçlenmek üzere eğitim almaları gerekmektedir.

Ulusal Eylem Planı kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddetle mücadeleye ilişkin “Yasal Düzenlemeler”, “Toplumsal Farkındalık Ve Zihinsel Dönüşüm”, “Kadının Sosyoekonomik Konumunun Güçlendirilmesi”, “Koruyucu Hizmetler”, “Tedavi ve Rehabilitasyon Hizmetleri” ve “Sektörlerarası İş birliği” olmak üzere 6 alanda iyileştirme hedeflenmiştir.

TBMM’de 2006’da “Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlar ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi” amacıyla Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun raporu doğrultusunda, Temmuz 2006’da, uygulandığı takdirde ciddi kazanımlar getirebilecek bir Başbakanlık Genelgesi yayımlanmıştır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), bu tedbirlerin alınmasında koordinatör kurum olarak belirlenmiştir.

Genelge, kadınlara yönelik her türlü şiddet eyleminin önlenmesini bir “devlet politikası” olarak kabul etmesi, çözüm önerilerinin yaşama geçirilmesinde kurumlar arası iş birliği öngörmesi ve sorumlu kuruluşların üçer aylık faaliyet raporları hazırlayarak uygulamadaki ilerlemeleri takip etmeye yönelik niyet göstermesi bakımından bir ilktir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulduktan sonra da kadınlara yönelik her türlü şiddet eyleminin önlenmesi ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. 2015 yılında “Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu” kurulmuştur. Söz konusu komisyon çalışmalarını tamamlayarak 8 Mayıs 2015 tarih ve 717 sıra sayılı raporunu yayımlamıştır.

TÜRKİYE’DE İNTİHARLAR VE İNTİHAR GİRİŞİMLERİ

Tarih boyunca toplumlarda farklı sıklıklarla görülen intihar olayları, sadece ruh sağlığı uzmanlarını ilgilendiren bir sorun olmayıp ekonomik, kültürel, toplumsal yönleri de bulunan bir olgudur. Tarihte çeşitli toplumlar tarafından farklı anlamlar yüklenen intihar olgusu, 19. yüzyılın sonlarında bilimsel olarak ele alınmaya başlanmıştır. Tamamlanmış intihar ve intihar girişimlerinin, sosyolojik ve sosyopsikolojik yönleriyle ele alınması, toplumsal politikaların geliştirilmesinde icra makamlarına yol gösterici bir yaklaşım olacaktır.

İntihar; insanların birtakım sorunlarını çözemedikleri durumlarda hayatlarına son vermek amacıyla gerçekleştirilen bir eylemdir. Genelde intiharlar, tamamlanmış intiharlar ve intihar girişimleri olarak ayrılmaktadır. Şiddetin içe dönük bir biçimi olan intihar davranışı kişiyi ve çevresini etkilemesi yanında, sonraki nesiller ve toplum üzerindeki etkileri nedeniyle toplumsal bir sorundur. Şiddetin içe yönelimiyle bireysel planda dehşet verici ve yıkıcı etkileri olan fakat aynı zamanda sosyal sonuçları da olan bir eylem biçimidir. İntiharların örnek olma etkisi vardır. Basında yer alan intihar haberlerinin o süreçte toplumda intihar girişimleri ve tamamlanmış intiharların sayısında bir artışa neden olduğu gözlenmektedir.

Avrupa’da intihar edenlerin çoğu 40 yaş ve üzeri yaşlarda iken ülkemizde 15-24 yaş arasındadır. Batıda intihar eden gençlerin %80’inin psikiyatrik hastalık hikayeleri bulunmaktadır. Türkiye’de durum farklıdır. Erkekler arasında tamamlanmış

intiharlar, kadınlarda ise girişim riski daha yüksek orandadır. Kadınların seslerini daha iyi duyurmak, dikkat çekmek ve bunalımlarını hissettirmek adına intihar girişiminde buldukları, intihar girişimleriyle topluma, eşe, ailesine, kayınvalideye, kayınpedere, belki iş arkadaşına “Ben çok sıkıntıdayım, bana yardım edin, sorunuma çare bulun!” türünden mesaj verme amacıyla oldukları görülmektedir. Özellikle gençlerin intiharında psikolojik rahatsızlıklar, aşkına karşılık bulamama, biyolojik etmenler, örnek alma veya taklit etmenin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Ünsal, “ergen intiharların risk faktörlerini, Batman örneği çalışmasında, iletişim sorunu yaşayan ergenlerin intihar eğiliminin arttığını belirtmektedir (Ünsal, 2002). İletişimsizliğin bu boyutta olmasında, yaşanan sosyal travmanın etkisi olmakla birlikte, değişen yaşam tarzları, değerler sistemi ve kırılan kültürel kodların da önemli bir etkisi olduğu söylenebilir.

A.Ü. Psikiyatrik Kriz ve Uygulama Merkezi'ne intihar girişimleri nedeniyle yapılan başvuruların değerlendirildiği çalışmada, girişimlerin tamamına yakınında bireyin kendini yok etme isteğinin bulunmadığına işaret edilmiştir. Bu, intiharların bir yardım arayışı anlamını koruduğunu, iletişimde güçlük çekilen pek çok düşünce, duygu, dürtü ve isteklerin bu davranışta yoğunlaştığını göstermektedir (Sayıl ve ark., 1995).

Türkiye’de yapılan araştırmalarda da intihar girişiminin ev kadını ve öğrencilerde daha sık görüldüğü bildirilmektedir (Sayıl ve ark. 1993, Çayköylü ve ark. 1997). Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü uzmanları tarafından gerçekleştirilen Sakarya-Karasu genç kız intihar girişimleri ile ilgili etüt çalışmasında özellikle 2005’ten itibaren ivmeli bir artış gözlenmektedir (Beder Şen ve Şen, 2008). Girişimlerin tamamlanmış intiharlara oranı 1/40’tır. İntihar girişiminde bulunanların çoğu genç kızdır. Bu sonuç, dünya ülkelerindeki eğilimle benzerlik göstermektedir.

2003-2007 arasında kadınların erkeklere oranla daha fazla intihar girişiminde bulunduğu görülmektedir. Bu sonuç diğer ülkelerde görülen kadın/erkek oranları doğrultusundadır. İntihar girişiminde bulunan genç kızların çoğu (%75) bekarlıdır. Öğrenim düzeyi ortaokul ve lise düzeyindedir. İntihar girişimlerinin akşam saatlerinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Daha çok (%90) ilaç kullanılmaktadır. İntihar nedenleri arasında psikolojik nedenler yanında aile içi iletişim sorunları, baba-kız iletişimsizliği, evlilerde ise eşin işsizliği gibi nedenler öne çıkmaktadır. Ailelerin gelir ve eğitim düzeyi düşüktür. Son tablilde intihar girişimlerinin aslında bir yardım çağrısı olduğu gözlenmiştir.

Sakarya Karasu'da yapılan araştırmada intihar girişimleri nedenlerine bakıldığında; hızlı kentleşme sürecinin etkilerine ailelerin gençler kadar ayak uyduramamalarının yanı sıra baba yoksunluğu, kız çocuğuyla babanın yeterince ilgilenmemesi, babanın iş yoğunluğu nedeniyle kızı ile yeterince iletişim kuramaması ve aile içi iletişim kopukluğu olarak belirlenmiştir.

Aile Araştırma Kurumu uzmanları tarafından incelenen Batman intiharları bu konuda kurum bünyesinde yapılan ilk çalışmadır (Deniz ve Diğ., 2001). 1995-2000 arasında Batman genelinde 191 intihar ve intihar girişimi kaydına ulaşılmış ve bazı incelemeler yapılmıştır. Sosyolog Sıtkı Karadeniz olayları tamamen modernleşme bağlamındaki sosyal değişimin çok hızlı olması ve bunun sonucundaki kuşak çatışmasına bağlanmaktadır. Kuşak çatışması, Batman'da en sert hâliyle yaşanmış ve hâlâ da yaşanmaktadır.

Son yıllar itibarıyla Bingöl'de intihar olaylarında artış gözlenmektedir. Küreselleşmenin etkilerinin yaşandığı ülkemizde hâlâ kapalı toplum özelliklerinin varlığını sürdürdüğü bir ilimiz olan Bingöl, özellikle verdiği göçlerin çokluğu ile dikkat çekmektedir. Yıllardır bölgede hüküm süren terörün etkisiyle ekonomik faaliyetler kısıtlanmış, sosyal hayat ve şehrin çekicilik etkisi azalmıştır. Nüfusun Batı'ya büyük kentlere göçünün

nedenleri arasında hem ekonomik hem de insanların daha sosyal bir ortamda yaşama ihtiyacı yer almaktadır. TÜİK verilerine göre; 2013'te 111 kişi intihar girişiminde bulunmuş, 19 kişi intihar etmiştir. 2014'te ise 115 kişi girişimde bulunmuş, 10 kişi intihar olarak kayıtlara geçmiştir. Bingöl İl ve İlçe Emniyet Müdürlükleri, Bingöl Halk Sağlığı Müdürlüğü, Bingöl Jandarma Komutanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu 2014 verilerine göre intiharlarla ilgili şu ayrıntılar tespit edilmiştir: Ölümle sonuçlanan vakaların %25'i kadın, %75'i erkektir. İntihara teşebbüs eden 115 vakanın %74'ü kadın, %26'sı erkektir. Ölümle sonuçlanan 10 vakanın %73'ü kendini asmayı, %18'i yüksekten atlamayı ve %9'u ateşli silahı tercih etmiştir. İntihara teşebbüs eden 115 vakanın %83'ü ilaç, %12'si kesici alet, %3'ü kendini asma ve %2'si yüksekten atlama yöntemini tercih etmiştir. Ölümle sonuçlanan 10 vakanın % 60'ının psikolojik (bunalım, ani sinir, hastalık), % 20'sinin duygusal, % 20'sinin diğer nedenlerden dolayı intihar ettiği görülmektedir. İntihara teşebbüs eden 115 vakanın %74'ünün psikolojik (bunalım, ani sinir, hastalık), %4.4'ünün duygusal, %4.4'ünün ailevi ve %17.4'ünün diğer nedenlerden dolayı intihar yolunu seçmektedir.

İntiharlarda ekonomik yetersizlik, kadınların geleneksel yaşam özellikleri nedeniyle eğitim imkânlarından yeterince yararlanamayışı, terör sonrası sosyal ortamların yeni gelişmeye başlaması, zorluklarla veya üstesinden gelemedikleri durumlarda çıkış yolu olarak kendilerini ortadan kaldıracak bir yola başvurmaları veya bu yolla yaptıkları çağrıların manidar olduğu sonucuna varılmıştır. Bu noktada Bingöl Üniversitesi Psikoloji ve Sosyoloji Bölümlerinden akademisyenlerle gerçekleştirilen toplantıda bölgedeki intihar vakalarının nedenlerine ve önlenmesine ilişkin derinlemesine bir araştırma yapabilmemesinin intihar önleme çalışmalarına daha çok ışık tutacağı kanaati gelişmiştir. Yapılacak araştırmaların maddi olarak desteklenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

BİNGÖL “TOPLUMSAL KRİZLER VE KRİZE MÜDAHALE” KONULU EĞİTİCİ EĞİTİMİ RAPORU

Bingöl İlinde 2014 Yılında Gerçekleşen İntihar Olayları ve Nedenleri

Bu konuda Genel Müdürlüğümüz ve Bingöl İl Müdürlüğümüz, Fırat Kalkınma Ajansı'nın destekleri ile Bingöl, Muş, Elazığ İl Müdürlüklerimizde görev yapan psikolog, sosyal çalışmacı ve sosyologlar (toplam 40 kişi) için 2 günlük “Toplumsal Krizler ve Krize Müdahale Eğitimi” gerçekleştirilmiştir. 29-30 Nisan 2015 tarihinde gerçekleştirilen eğitim Gazi Üniversitesinden Doç. Dr. Ayşe Canatan ve A.Ü. Krize Müdahale Birimi'nin kurucularından olan ve hâlen Madalyon Psikiyatri Merkezi'nde uzman psikolog olarak görev yapan Seda Haran tarafından verilmiştir.

Bingöl Valiliği, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Belediye, Kaymakamlık, Müftülük ve Gençlik Spor İl Müdürlüğünün iş birliğinde gençlerin, çocukların ve kadınların boş zamanlarını değerlendirebilecekleri, kişisel gelişimlerine katkıda bulunabilecek ilgi ve yeteneklerine göre kurslar, eğitimler, etkinlikler (spor, müzik, kültür, sanat vb), rekreasyon alanları oluşturulabilir. Yerel ve genel medyanın intihar haberlerini ve riş şeklinin, sıklığının kontrol edilmesinin önleme açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bölge için yayın yapan TV kanallarında, insanın değerli bir varlık olduğu anlayışının ve ana-baba tutumlarının nasıl olması gerektiğinin işlendiği programların da konuya olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ailelere ve gençlere yönelik eğitim programlarının yaygınlaştırılmasında müftülüklerle iş birliğine gidilmesi önemli görülmektedir. İslam dinini ülke çapında halkımıza doğru öğretmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı ve müftülüklerin yoğun bir biçimde çalışmalarına devam etmelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

BEDER ŞEN, R. ve DEMİRKAN, S. (2004), “*Bitlis’te Yaşayan Ailelerin Sosyo-Demografik, ve Saha Sosyo-Ekonomik, Sosyo-Kültürel Özellikleri ile Toplumsal Hayatta Törenin Gücü*” Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, Nisan-Haziran 2004 Yıl:6, Cilt:2, Sayı:7, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı yayını, Ankara.

BEDER ŞEN, R. ve ŞEN, E. “*Sakarya Karasu’da Gerçekleşen İntihar Girişimleri Üzerine Bir İnceleme ve Saha Çalışması*” (Ercan Şen ile birlikte) V. Aile Şurası-Aile Destek Hizmetleri, 5-7 Kasım 2008, Ankara, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü yayını, Ankara.

DENİZ, İdris ve Diğerleri (2001), “*1995-2000 Yılları Resmi Kayıtlarından Batman’da Gerçekleşen İntihar ve İntihar Girişimleri Üzerine Bir İnceleme*”, Aile ve Toplum Dergisi, Cilt. 1, Sayı:4, Eylül-Aralık 2001, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara.

SAYIL, I, BERKSUN, O. E, ORAL, E. A, GÜNEY, S, BÜYÜKÇELİK, D, DURAN, A (1995) *İntihar Girişimleri Yardım Çağrısı* , Kriz Dergisi II Sosyal Psikiyatri Sempozyumu Özel Sayı s3(1-2) 243-245

SAYIL I, ORAL, E. A, GÜNEY, S, AYHAN, N, AYHAN, O, DEVRİMCİ, H. (1993) *Ankara’da İntihar Girişimleri Üzerine Bir Çalışma* Kriz Dergisi 1 (2) 56-61

ÇAYKÖYLÜ, A, COŞKUN, I, KIRKPINAR, I ve ark. (1997) *Özkıyım Girişiminde Bulunanlarda Sosyodemografik Özellikler ve Tanı Dağılımı*. Kriz Dergisi,

ÜNSAL, Sevim Terzi (2002) *Ergen İntiharlarındaki Risk Faktörleri, Bir Psiko-Sosyal Modelin Sınanması (Batman İli Örneği)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, Ankara.

İNTİHAR VE TÖRE CİNAYETLERİNİ ÖNLEMEDE DİNİ İNANCIN ROLÜ

*Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ
Necmettin Erbakan Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi Dekanı*

GİRİŞ

Ben bu makalemde son zamanlarda ülkemizde meydana gelen, toplum olarak bizi derinden yaralayan ve tedirgin eden sosyal içerikli günahlardan bahsedeceğim. Bunlardan birisi, intihar diğeri de töre ve namus cinayetleri adını taşımaktadır. Elbette olayın, psikolojik ve sosyolojik sebepleri vardır. Bu sebeplere kısaca atıfta bulunduktan sonra bu sosyal vakaları önlemede dinî inancın rolü üzerinde duracağım.

I. İNTİHARIN TANIMI VE MAHİYETİ

İntihar Arapçadaki kurban kesme anlamına gelen “nahr” sözcüğünden türemiş olup bir insanın kendini katletmesi ve öldürmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla farklı isimlerle adlandırılrsa da intihar, insanın bilerek ve kasıtlı olarak kendi hayatına son vermesi olarak tanımlanabilir. Hem dünya genelinde hem de ülkemizde yıllara göre intihar eden birey sayısı giderek artış göstermektedir.¹ Bu nedenle intihar, sosyologların ve psikologların ilgilendiği en önemli meselelerden birisidir.

Dünya Sağlık Örgütünün verilerine göre her yıl dünya genelinde yaklaşık bir milyon kişi intihar etmektedir. Bunu saniye olarak ifade etmek gerekirse, her 40 saniyede bir kişi ölümü

1 Kaya, Bülent, *Neden İntihar Ediyorlar?* İstanbul, 1999, s.12; Yeşilyurt, Temel, *Çağdaş İnanç Problemleri*, Ankara: DİB Yayınları, 2014, s. 87.

seçiyor anlamına gelir. Bu oranın 2020'li yıllarda 1.5 milyon kişiye ulaşması beklenmektedir. Ülkemizde intihar olayları, bazı dünya ülkelerine göre yüksek olmasa da, yıllara göre artan oranda bir seyir izlemektedir. TÜİK'in 2008 yılı istatistiklerine göre Türkiye, intihar olayları açısından dünya sıralamasında altmış altıncı sıradadır. Diğer ülkelere nispetle, ülkemizde intihar oranları önemsiz gibi görünse de, son yıllarda giderek artan bir ivme takip etmesi, meselenin ciddiye alınması gerektiğini göstermektedir.²

a) İntiharın Sebepleri

Çağdaş toplumların önemli sosyal olgularından birisi olan intiharı, tek bir nedene bağlı olarak açıklamak yeterli değildir. Sosyal olay ve olgular tek bir nedene bağlı olarak yorumlanamaz. Birçok sebepten bahsedilebilir. İntiharların başında depresyon/bunalım, yakınları ve akrabaları tarafından bireyin dışlanması, ailelerde yaşanan boşanma durumlarının oluşturduğu travmalar, yalnızlık, terk edilmişlik, itilmişlik, horlanmışlık, alkol ve uyuşturucu kullanma, aile içi ayrılıkların körüklediği ilgisizlik, evlilik sorunları, anne-baba ile yaşanan sorunlar, sevdiği biri tarafından terk edilmek gibi durumlar gelmektedir. Bu listeyi uzatmak mümkündür.³ Burada dile getirilen sebeplerin süreklilik kazanması, bireyde üzüntü, durgunluk, duygu çöküntüsü ve bunalımı körüklemektedir. Bu bunalım hâli insanın geleceğe dönük beklentilerini sıfırlamakta ve insanda derin bir ümitsizliğe yol açmaktadır. Dolayısıyla birey, hayatın zorluklarına karşı direnme yerine pes etmekte, hayatta kalmak için çabalamak yerine de hayattan vazgeçmeyi tercih etmektedir. Çünkü hayatta karşılaştığı bedensel hastalıklar, zorluklar, yalnızlık,

---

2 Cırhınlioğlu, Fatmagül-Ok, Üzeyir, "İnanç ya da Dünya Görüşü Biçimleri ile İntihara Yönelik Tutum, Depresyon ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiler", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bil. Ens. Dergisi, Cilt: 34,Sayı:1, (Mayıs 2010), s.1.

3 Altıntop, Halil, *Dindarlık-İntihar İlişkisi*, (B.Y.T), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2005, s.14, 17.

baskılar gibi meşakkatler karşısında kendini güçsüz hisseden birey, ölümü bir kaçış ve kurtuluş olarak düşünebilmektedir.⁴

Yaşadığımız toplumlarda bireylerde intihar düşüncesinin yaygınlık kazanmasında sorumluluğu olan kesimlerden biri de her çeşidiyle medyadır. Özellikle intiharla ilgili haberlerin detaylandırılarak kamuoyuna yansıtılması, bir bakıma intihar için doğal reklam işlevi görmekte ve hayatında herhangi bir sıkıntı yaşayan insanlar, intihara yönelerek bu eylemi ile medya üzerinden mesaj verme amacı taşımaktadırlar. Örneğin, gazete ve televizyonlara yansıyan ünlülere ait intihar öykülerinin genç nesiller üzerinde özendirici etkisini gözden uzak tutmamak gerekir. Bu sebeple medyamız sorumlu davranmalı, bu türden intihar vakaları medya üzerinden verilmemelidir.⁵

b) İntiharı Önlemede Dinî İnancın Rolü

İslam; din, can, mal, akıl ve nesil güvenliğinin korunmasına büyük önem vermiştir. Bu beş temel değerın korunması, insana saygının bir gereğidir. İşte bu beş maslahattan birisi yaşama hakkıdır. İslam dininine göre hayat kutsaldır ve her aşaması anlam yüklüdür. Çünkü bu dünyadaki hayat, bir sonraki ebedi hayatın geçiş güzergâhıdır. Bu nedenle inancımızda bir tek maaum insanı öldürmek bile tüm insanlığı öldürmeye ve bir hayatı kurtarmak da tüm insanlığı yaşatmaya denk tutulmuştur.⁶

Dinimize göre yaşama hakkı, insana ana rahmine düştüğü andan itibaren verilmiş temel bir hak olup hiçbir insanın, Allah'ın verdiği canı almaya hakkı yoktur. Onun içindir ki İslam dinine göre intihar kesin bir şekilde yasaklanmış ve hangi şartta olursa olsun intihara hiçbir şekilde izin verilmemiştir. Hayatı da ölümü de yaratan Allah'tır. İnsanın dünyaya gelişi kendi elinde

4 Bkz. Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri*, s. 89-90,

5 Dilbaz, Nesrin-Seber, Gülten, "Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi", *Kriz Dergisi*, 1(3), s.137; Aydın, Özlem Güler, *Yaşamı Sürdürmede Dinî İnancın Rolü*, (B.D.T), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s.59

6 Bkz. Mâide 5/32.

olmadığı gibi, ölümü de kendi elinde değildir. Dünyada “hayat” bize verilmiş kutsal bir emanet olup onu muhafaza etmek ve kulluk görevimizi yerine getirerek anlamlandırmak da temel gayemizdir. Hayata yatırım yapmak, becerilerimizi geliştirmek ve hayatımızı yeniden anlamlı kılmak, hayatın sürdürülebilir oluşunu ispatlama noktasında önemli bir adımdır.⁷ Bundan dolayı insanın yaşama hakkı elinden alınamaz. Zira her ne şekilde ve kim tarafından yapılırsa yapılsın cana kıymak haramdır.⁸ İnsan kendi bedenini emanet olarak taşıdığından ve onun mâliki olmadığından kendi canını da sonlandıramaz. Şu âyetlerde ister insanın kendisi, isterse bir başkası tarafından hayatına son verilmesi kesinlikle yasaklanmıştır:

“...Kendinizi öldürmeyin!”⁹;

“*Kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın!*”¹⁰ mealindeki âyetler, intiharın haram olduğuna delâlet etmektedir.

Öte yandan Hz. Peygamberden gelen rivayetlerde de intihar üzerinde durulmuştur. Nitekim onun tarafından; “kendini bir dağın tepesinden atarak öldüren kimsenin cehennemde sürekli olarak azaba atılacağını, zehir içerek intihar eden kişinin cehennem ateşinde sonsuza kadar elindeki zehir kadehinden içerek azap çekeceğini, kesici bir aletle kendisini öldürenin de cehennemde aynı yolla cezalandırılıp acı çektirileceği” bildirilmiştir.¹¹ Bir başka rivayette de: “..Kim kendisini bir şey ile öldürürse, cehennemde aynı şey ile azap edilecektir.”¹² buyrulmak suretiyle insanın kendisini öldürmesi şiddetle yasaklanmıştır.

7 Bu konuda kapsamlı bir çalışma için bkz. Elli, Thomas E., *Yaşamayı Seçmek* (İntihar Düşüncesiyle Başa Çıkma), çev.M.Umur Koçak, Ankara 2007.

8 Bkz. İsrâ 17/33.

9 Nisâ 4/29.

10 Bakara 2/195.

11 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 254, 309, 435,478, 488; IV, 33, 34, 135; Buhârî, “*Cenâiz*”, 84; Müslim, “İman”, 175.

12 Bkz. Buhârî “Kitabu'l-İman” 159; Müslim “Kitabu'l-İman” 160

Her ne kadar intihar sebepleri arasında; toplumsal, ekonomik, kültürel, aile içi baskılar, korku ve ümitsizlik vb. gibi duygular sayılmış olsa da bütün bunlar, insanın hayatına son vermesini gerektirecek bir mazeret oluşturamaz. Buna halkı Müslüman ya da gayrimüslim olan ülkelerde canlı bomba olarak veya bomba yüklü araçlarla yapılan intihar eylemlerini de eklemek gerekir. Adına ister istişhad yani şehid olma girişimi denilsin, isterse canlı bomba adı verilsin, hiçbir intihar eylemi İslam'ın onayladığı bir davranış değildir. İntihar saldırıları artık hedef gözetmeksizin uygulanmakta ve pek çok masum insanın ölümüne yol açmaktadır. Çünkü günümüzde intihar saldırıları yalnızca hedefine koyduğu insanın ölümüyle yetinmiyor, aynı zamanda verdiği zayıtın büyüklüğüyle de medya üzerinden mesaj vermeyi, böylece toplumları esir almayı hedefliyor. Bu nedenle pek çok insanın öldürülmesiyle sonuçlanan intihar saldırıları, İslam dininin barışı esas alan felsefesiyle kesinlikle bağdaşmaz ve böyle bir yöntem, asla İslami bir mücadele yöntemi olamaz. İnsan hayatı kutsaldır ve korunmuştur. Bir insanı öldürmek bütün insanlığı öldürmek kadar büyük bir günah¹³ olup bile bile haksız yere bir masumu öldürmenin cezası cehennemde ebedi olarak kalmaktır.¹⁴ Dolayısıyla İslam, bir insanın kendi hayatını bile bile sonlandırmasını (intiharı) yasakladığı gibi¹⁵ başkalarının canına kastetmeyi de en büyük günahlardan biri olarak görmüştür. ¹⁶ Bu sebeple hiçbir kimse ne kendisi ve ne de başkasının bedeni ve canı üzerinde tasarruf yetkisine sahip değildir. Bu yetki sadece Yüce Allah'a aittir.

İnancımıza göre hayat bir imtihandan ibarettir: Yüce Allah: *"Hangimizin daha güzel amel yapacağını (ölçmek için) imtihan eder."*¹⁷ Kendisinin imtihan için dünyaya gönderildiğine inanan ve inancının gereği Allâh'a güvenip dayanan insan ise asla

13 Bkz. Maide 5/106.

14 Nisâ, 4/93.

15 Bkz.Nisa 4/29.

16 Enam 6/151; Furkan 25/68

17 Mülk 67/2.

ümitsizliğe, karamsarlığa düşmez. Sıkıntılara göğüs germek, acıya ve kedere karşı sabır göstermek, şartlar ne olursa olsun Allâh'a olan inanç ve güvenini yitirmemek, Müslüman'ın temel karakteridir. Kur'ân-ı Kerim'de hayatta karşılaşılan sıkıntı ve problemlerin birer sınav aracı olduğu ve bunlara karşı sabır göstermenin iyi Müslüman'ın temel vasfı olduğu anlatılır.¹⁸

Onun için inançlı insanlar “canı koruma”nın dinî-insanî bir sorumluluk olduğunu bilir. Şartlar ne kadar kötüleşirse kötüleşsin, yaşamayı seçmenin bir erdemlilik olduğuna inanır. İnsanlık tarihinde en ağır bela ve musibetlere maruz kalanlar peygamberler, sonra veliler, sonra da derecesine göre bunlara benzeyenler olmuştur. İnsan en olumsuz şartlarda bile Mevlana'nın deyişiyle “*kirpi*” gibi olmalıdır. Nasıl ki bu canlılar kendilerine yönelik saldırılar karşısında korunma içgüdüleriyle harekete geçip top gibi yusuvarlık olur ve dikenleriyle kendilerini korumaya çalışırlarsa, insan da başına gelen bela, musibet ve istenmeyen olaylar karşısında yılmadan sabretmeli, direnmeli ve mukavemet göstermelidir. İrade zafiyeti göstermemelidir. Her zorluğun arkasında bir kolaylık, her mağlubiyetin arkasında bir zafer vardır, inancıyla hareket etmelidir.

Öte yandan, yapılan araştırmalar, dinî bağlılıkları güçlü olan insanların, dindar olmayan ya da zayıf derecede dinî inanç taşıyan insanlara göre daha düşük intihar riskine sahip olduklarını göstermektedir.¹⁹

İntiharı önlemede dinî inancın rolü büyüktür. İslamiyet, yalnızca insanın kendisi ve başkalarının canına kıymasını yasaklamakla kalmamış, ibadetlere devam ve aşladığı ümit duygusuyla insanın iradesini güçlendirmekle hayatın zorluklarına karşı koyabilecek bir mücadele azmi aşılamıştır. Örneğin, ibadetlerin insan psikolojisi üzerinde sakinleştirici ve huzur verici

---

18 Bkz. Bakara 2/155-157; Hac 22/35.

19 Bkz. Aydın, Özlem Güler, *Yaşamı Sürdürmede Dinî İnancın Rolü*, (B.D.T), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s.60-61.

bir etkisi vardır. Başta namaz olmak üzere bütün ibadetlerin bir kısmının cemaatle yapılmasının emredilmesi, bireylerin sosyalleşmesine, grup terapisi sonucu yalnızlık duygusundan kurtulmasına, kendi iç dünyası ve toplumla bütünleşmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca cuma ve bayram namazları, hac ve umre ibadetleri bu bütünleşmenin ve sosyalleşmenin boyutlarını genişletmekte ve bireyi evrensel bir boyuta taşımaktadır. Bunlara ilave olarak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın önemli bir unsuru olan zekat, sadaka ve infak gibi ibadetlerle birlikte, akraba ziyaretlerinin yerine getirilmesi bireyi ruhsal ve sosyal açıdan desteklediği için güçlü irade ve karakter gelişimine katkı sağlar. Dinî inanç ve ibadetlerin bireylere sağladığı bu sosyal destek, onları yalnızlık ve terk edilmişlik duygusundan korur.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, her ne şekilde olursa olsun İslam dinine göre kişinin kendi canına kıyması haramdır. Aynı şekilde, yaşama ümidi kalmamış hastaların, şiddetli acı çeken ya da engelli doğmuş kimselerin ıstıraplarına son vermek amacıyla bir başkası eliyle hayatını sonlandırma manasına gelen aktif *ötenazi* de intihar kapsamındadır. Maide suresinin 32. ayetinden hareketle söylemek gerekirse, *biz öldürmek için değil, yaşatmak için mezunuz*. Ölümü gerçekleşmemiş bir hasta ne kadar iyileşme umudu tükense de hukuki ehliyet sahibidir. Aleyhine ve lehine haklar terettüp eder. Kur'an-ı Kerim'de adı ne olursa olsun intiharın her türlüşü yasaklanmıştır.²⁰ Aynı şekilde Hz. Peygamber de, acı ve sıkıntılardan dolayı ölümün temenni edilmesini doğru bulmamıştır.²¹ Temennisi bile yasak olan bir işi gerçekleştirmek elbette büyük bir cürüm olur. Bu sebeple İslam'da acı çekmekte olan bir hastanın hayatını sonlandırmak anlamına gelen *ötenazi* yasak olduğu gibi tedaviyi terk etmek anlamına gelen *pasif ötenazi* de doğru değildir. Dolayısıyla, solunum cihazına bağlı hastanın yaşamı ne zamana kadar devam ederse etsin, fiş çekilmemelidir. Çıkmayan candan ümit kesilmez. İnsanın, yaşamını sonlandıracak tasarrufta bu-

20 Bkz. Nisa 4/29; En'am 7/151.

21 Buharî, Merda, 19.

lunma hak ve salahiyeti kimseye verilmemiştir. Allah'ın emanet olarak verdiği cana kıymak caiz değildir. Çünkü bu, hem Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemek hem de O'nun takdirine karşı isyan anlamına gelir. Kaldı ki çekilen acılar, mü'minin günahlarına kefarettir. Üstelik bugün tıbbi verilerle ümit kesilen hasta için hızla gelişen tıpta yeni bir tedavi imkânının çıkması ihtimal dışı değildir. Bize düşen görev, hastanın geri kalan ömrünü kaliteli, rahat ve ağrısız bir şekilde geçirmesini sağlayıcı tedbirlere ağırlık vermektir.

II. TÖRE CİNAYETLERİ

Ülkemizde yaşanan –yaygın olmasa bile- bir başka sorun da töre ve namus cinayetleridir. Töre ve namus cinayeti dediğimiz olay, törede, evli ya da bekâr bir kadının evlilik dışı ilişkisinin yakınları tarafından namus lekesi olarak algılanması, bu sebeple de namusu temizlemek adına olaya karşın kadının öldürülmesi şeklinde cereyan etmektedir.²² Maalesef toplumda, törenin istediği bu temizlik yapılmazsa, mahalle baskısı uygulamak suretiyle bu cinayet, kadının yakınlarına işletilmektedir. Elbette İslam noktai nazarından evlilik dışı ilişkiler hoş karşılanamaz, dinî açıdan günahdır.²³ Ama adam öldürmek ise, daha büyük bir günahdır.

Modern hukuk sistemleri suçlara, işlendikten sonra müdahale ederken İslam, daha düşünce ve tasarı hâlinde iken eğitim yoluyla tedbir alarak önleme cihetine gider. Bu önlemlerin başında, suçlar konusunda farkındalık bilinci oluşturmak ve suç işleme ortamını ortadan kaldırmak gelir. Bu sebeple Kur'an'da “*Zinaya yaklaşmayın!*” buyrulur. (Bkz. İsrâ, 32). Yasakları önlemede, suçtan önce, bireyi suç işlemeye götüren zemini ortadan kaldırmada İslam hukukunda “*sedd-i zerâyi*” adı verilen bir

22 Kemal Sandıkçı ve dğr., Din ve Gelenek, (Tartışmalı İlmî Toplantılar Diözisi), İsav, İst., Ensar Neşriyat, 2011, s. 142.

23 Efe, Ahmet, “*İslam Hukukunda Ceza İnfaz Yetkisi Açısından Töre Cinayetleri*”, SÜİF Dergisi, Cilt:XIII, Sayı: 24 (011/2), s. 106.

ilke vardır. Bu ilkeye göre, uyuşturucu yasaklanırken üretimi ve ticareti serbest olmamalıdır. İşte bunun gibi, namus ve töre cinayetlerini önlemede öncelik ahlak eğitime verilmelidir. İslam'da ahlak fikri, hukuk fikrinden önce gelir.

Öte yandan, İslam'a göre, kişinin kendisini savunması hâriç, ailenin namusunu temizleme veya şerefini kurtarma adına bireylere infaz hakkı tanınmamıştır. Eğer ortada bir suç varsa, suçluyu yargılayıp cezalandırma hakkı, ne aile meclisine ve ne de aşiret liderine, aksine, kamu otoritesi olan devlete aittir. Eğer bir toplumda yetki kargaşası olursa orada güvensizlik ve başboşluk doğar. Bundan da kamu düzeni zarar görür.

Günümüzde töre ve namus cinayetlerine karşı mücadele edilirken, ırz ve namus, iffet ve hayâ gibi temel değerler yıpratılmamalıdır. Maalesef kimi dizi ve filmlerde iffet ve hayâ gibi değerlerin itibarsızlaştırıldığına tanık oluyoruz. İşte bu tip yaklaşımlar, toplumda nesil emniyetini tehdit eden olayların meydana gelmesine dolaylı olarak hizmet etmektedir.

Dinimiz, -adına ister intihar, ister töre ve namus cinayeti densin- vahyin getirdikleri terk edilerek daha çok çevrenin baskısıyla işlenen bu cinayetleri Allah'a itaatten çıkma anlamına gelen fıkıh davranışlar olarak adlandırmıştır. Akli başında olan bir din adamı töre adına böyle bir cinayetin işlenmesine fetva veremez. Bilindiği gibi dinimizde evlilik dışı ilişkiler haram olup adam öldürmek ise daha büyük bir haramdır. Her ikisi de hafife alınamaz. Kaldı ki toplumumuzda işlenen kadın cinayetleri, sadece evlilik dışı ilişkiler sebebiyle değil; kızın, ailesinin istemediği birisiyle evlenmesi neticesinde de meydana gelmektedir.

Evlilik çağına gelmiş, evlilik ehliyetine haiz olan bir kızın eş seçiminde kendi rızasına aykırı hareket etmenin nasıl bir sonuç doğuracağı konularında da kafa yormamız gerekir. Bu konuda yeniden fıkıh müdevvenatımız gözden geçirilmelidir. "Velâyet meselesi" yeniden ele alınıp tahlil edilmelidir. Örneğin, Hanefilerin dışındaki mezheplerde evlilik çağına gelen kızların,

bazı durumlarda rızaları aransa bile, ancak velileri aracılığıyla evlenebildikleri için velâyetin bu alanda özel bir önemi vardır. Bu mezhepler “Velisiz nikâh olmaz.”²⁴ rivayetini ve benzeri rivayetleri mutlak olarak değerlendirmekte ve her durumdaki kadınların -rızaları alınsa bile- sadece velileri aracılığıyla evleneceklerini söylemektedirler. Dolayısıyla babanın evlilik çağına gelen kızı üzerindeki velayeti bağlayıcı kabul edilmiş, velisinin izni olmadan evlenen kızın nikâhı geçersiz sayılmıştır. Acaba bu anlayışların bir nebze de olsa töre ve namus cinayetleri (hatta intihara zorlama) üzerinde azmettirici bir etkisi var mıdır? sorusu üzerinde de düşünölmelidir.

SONUÇ

Netice olarak gerek intihar ve intihar saldırıları ve gerekse töre cinayetleri dinimizde haramdır. Aileden başlamak üzere bütün eğitim kurumlarında insanın mükerrem bir varlık olduğu bireye diğer değerlerle birlikte öğretilmelidir. Diğer yandan, gerçek anne ve baba, kızlarının başına istenmeyen bir iş geldiğinde onu hemen ölüme mahkûm etmek yerine ona kucak açarak içinde bulunduğu ortamdan kurtarma mücadelesi içine girmelidir. Çocuklar, Allah tarafından en iyi şekilde bakılıp ahlaklı bir şekilde eğitilmeleri için verilmiş birer emanet hükmündedirler. Bunun için ebeveynlerin bu emanete hakkıyla sahip çıkmaları, çocuklarını Allah ve Resulü'nün hoşnut olacağı bir biçimde yetiştirmeleri gerekir.

Kaynakça

Altıntop, Halil, *Dindarlık-İntihar İlişkisi*, (B.Y.T), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2005, s.14, 17.

Aydın, Özlem Güler, *Yaşamı Sürdürmede Dini İnancın Rolü*, (B.D.T), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s.59

Cirhinlioğlu, Fatmagül-Ok, Üzeyir, “İnanç ya da Dünya Görüşü Biçimleri ile İntihara Yönelik Tutum, Depresyon ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiler”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bil. Ens. Dergisi, Cilt: 34,Sayı:1, (Mayıs 2010), s.1

24 Bkz. Buhârî “Nikah” 36; Ebu Davud “Nikah” 19; Tirmizî “Nikah” 14, 17.

Dilbaz, Nesrin-Seber, Gülten, “*Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi*”, *Kriz Dergisi*, 1(3), s.137.

Efe, Ahmet, “*İslam Hukukunda Ceza İnfaz Yetkisi Açısından Töre Cinayetleri*”, *SÜİF Dergisi*, Cilt:XIII, Sayı: 24 (“011/2), s. 106.

Elli, Thomas E., *Yaşamayı Seçmek* (İntihar Düşüncesiyle Başa Çıkma), çev.M.Umur Koçak, Ankara 2007.

Kaya, Bülent, *Neden İntihar Ediyorlar?* İstanbul, 1999.

Kemal Sandıkçı ve dğr., *Din ve Gelenek*, (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi), İsav, İst., Ensar Neşriyat, 2011, s. 142.

Yeşilyurt, Temel, *Çağdaş İnanç Problemleri*, Ankara: DİB yayınları, 2014.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry, no matter how small, should be recorded to ensure the integrity of the financial data. This includes not only sales and purchases but also expenses, income, and any other financial activities. The document also highlights the need for regular reconciliation to identify any discrepancies between the recorded amounts and the actual bank statements or receipts.

Furthermore, it stresses the importance of using clear and concise language when describing each transaction. This helps in understanding the nature of the transaction and ensures that the records are easy to audit. The document also mentions the importance of keeping original receipts and invoices as supporting documents for each entry.

In addition, the document provides guidelines on how to handle corrections and adjustments. It states that any errors should be identified and corrected promptly, and the reasons for the corrections should be clearly documented. This ensures that the records remain accurate and reliable over time.

The second part of the document discusses the importance of maintaining a good system of internal controls. This includes separating duties, requiring authorization for transactions, and maintaining physical security of assets. The document also emphasizes the importance of regular audits to ensure that the internal controls are effective and to identify any weaknesses or areas for improvement.

Finally, the document concludes by stating that maintaining accurate and reliable financial records is essential for the success of any business. It provides a clear and concise summary of the key points discussed in the document and encourages the reader to follow these guidelines to ensure the integrity and accuracy of their financial records.

İNTİHARLAR, TÖRE NAMUS CİNAYETLERİ VE KRİZLER

Filiz GÜNER ÖZDUYGU
Uzman Psikolog¹

Töre ve namus cinayetleri, intiharlar gerçeği son yıllarda özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da medyanın da gündeminde olması sebebiyle daha tanınır ve bilinir hâle gelmiştir.

Toplumsal kültürün yazılı olmayan kurallarını içeren töre; bir toplulukta benimsenmiş yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin gelenek göreneklerin bütünü olarak tanımlanabilir.

Töre ve namus cinayetleri, intihara zorlama suçtur ve şiddet başlığı altında ele alınmaktadır. Töre kaynaklı şiddet olayları, göçler sebebiyle büyük şehirlerde hatta diğer ülkelerde de görülmektedir.

Ülkemizde bu sorun özellikle aşiret tipi toplumsal yapılanmaların, erkeklerin egemen olduğu ataerkil aile yapısının hâkim olduğu bölgelerde süregelmektedir.

Kadınlar ya da genç kızlar; -sözde namus temizleme adı altında- birer gönül vermeleri, bir erkekle konuşmaları veya haberleşmeleri, ailenin evlenmelerini uygun görmedikleri biriyle kaçmaları, ensest ilişki sonucu ya da tecavüz sonucu hamile kalmaları gibi sebeplerle, töreye uygun davranmadıkları gerekçeleri ile ya intihara sürüklenerek ya da intihar süsü verilerek, aşiret ya da aile içinden yaşça 18'den küçük erkek kardeşleri

---

1 Birey, Çift ve Aile Terapisti, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Sağlık Çalışma Grubu

tarafından öldürülmektedirler. Bu tür durumlar şiddet ve kriz başlıkları altında incelenmektedir.

Kriz kavramı 1970'lerden sonra literatürümüze girmiş ve araştırmalara da konu olmuştur.

Kriz kavramı; terörle, töre cinayetlerini de içine alan aile içi şiddetle, aşiret içi şiddetle, bireysel ve ailesel gelişim dönemi geçişlerinde karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar töre ve namus cinayetleri planlanarak, azmettirilerek gerçekleşiyorsa da sonraki durum diğer aile bireyleri açısından kriz durumu olarak değerlendirilebilir.

Kriz; aniden ortaya çıkan olumsuz bir durum karşısında bilinen yöntemlerle başa çıkılamayan, belirsizliğin hâkim olduğu bir şok hâlidir.

Kriz dönemlerinde bireyin ya da bireylerin, toplumların iç dengeleri bozular. Dengeler değiştiği an kriz başlar ve tekrar sağlanıncaya kadar sürer, bu geçen süreci de kriz dönemi olarak adlandırabiliriz.

Krizler, her zaman patolojik değildir ancak ruh sağlığını tehdit eden durumlarda, risk faktörü olarak ele alındığında önem kazanırlar. Travmatize olmuş birey ya da bireylerin duyarlılığının ve kırılganlığının artmış olduğu bu kriz dönemleri profesyoneller tarafından planlı bir şekilde ele alınmalı ve travmatize olmuş mağdurlar desteklenmelidirler.

Bireysel ya da toplumsal krizlerde ele alınması gereken iki boyut bulunmaktadır:

1.Koruma ve önleme boyutu

2.İyileştirme boyutu

Koruma ve önleme boyutu; kriz durumu gerçekleşmeden, krize sebep olabilecek nedenlerin öngörülmesi ve risk faktörü olmaktan çıkarılması, engellenmesi ya da en aza indirgenmesini içerir.

İyileştirme boyutu; kriz ve travmatik olay ya da durumlar yaşandıktan sonraki müdahale edilen süreçtir.

Bu tür şiddet eylemleri sonucunda; yaralanma, engelli kalma, cinayet, intihar gibi travmatik ve patolojik durumlar ortaya çıkabilmektedir.

Krizdeki birey ruhen hasta değildir, kriz öncesinde normal bir yaşama sahipken kriz sonrası dengelerinin bozulduğu, geçici bir gerginlik hâli yaşamaktadır. Kriz mağdurları yaşadıkları duruma şiddetine ve incinebilirlik durumlarına göre değişik düzeylerde etkilenebilmektedirler. Bu süreç bir taraftan bireye kişiliğini geliştirme şansı verirken bir taraftan da bir ruhsal bozukluk geliştirmelerine zemin hazırlayabilmektedir.

Kriz durumunun süresi birkaç saatten birkaç haftaya kadar değişebilmekte hatta 5-6 haftaya kadar da devam edebilmektedir.

Kriz durumlarında başlatıcı bir olay vardır ve hem baş etme mekanizmaları hem de sosyal destekler yetersiz kalmaktadır. Birey ya da bireylerin işlevsellikleri de bozulmaktadır.

Kriz durumunu etkileyen faktörler olarak da;

*Geçmiş yaşantı deneyimleri,

*Aile yapısı,

*Aile içi ilişkiler,

*İçinde bulunulan kültürel özellikler,

* Sahip olunan bilgi ve eğitim düzeyi,

*Ekonomik durum,

*Ruhsal durum,

ele alınmalıdır.

Kriz tipleri dört şekilde karşımıza çıkmaktadır:

*Gelişimsel krizler,

*Yaşamsal krizler,

*Travmatik krizler,

*Psikopatolojik krizler.

Gelişimsel krizler; çocukların gelişim dönemlerinin benzeri olarak ailelerin de gelişim dönemleri vardır ve bu dönemlere ilişkin belli krizler vardır. Döneme özgü krizlerin bilinmesi bireylerin olası krizleri öngörebilmelerini ve daha kolay baş etmelerini sağlayabilir.

*Gencin evden ayrılmaya, çift olmaya hazırlanması; evden aileden ayrılabilme, mesleki eğitim, meslek seçimi, eş seçimi

*Çift oluşturma dönemi; aynı evi paylaşacak iki gencin çalışma yaşamı, ev işleri, kök aile ile ilişkileri, arkadaş ilişkileri, bütçe, bireysel uğraşları ile ilgili yeni düzenlemeler yapmaları

*Çocuklu aile olma dönemi; çocuk bakımı ve sorumlulukları, çocukların eğitimleri ile ilgili durumlar, karı kocalık ilişkisi, kök aile ile ilgili, bütçe ile ilgili yeni düzenlemeler

*Ergen çocuklu aileler; ergen çocukları ile ilişkiler, kök ailedeki ana babalarının sağlık durumları

*Yetişkin çocuklu aileler; yetişkin çocukların eğitim ya da evlilik yoluyla evden ayrılmaları, emeklilik, kendi sağlık sorunları, kök ailedeki ana-babaların bakımı, ya da kayıpları

*Yaşlılık; üretken olamama, sağlık sorunları, eş kaybı

Yaşamsal krizler; taşınma, iş değişikliği, iflas, boşanma, hastalık vs

Travmatik krizler; töre ve namus cinayetleri, terör saldırıları, cinayetler, patlamalar, doğal afetler

Psikopatolojik krizler; ailede psikiyatrik, psikopatolojik bir rahatsızlığın ortaya çıkması

Psikopatolojik krizler sonrası oluşan duygusal ve düşüncese, davranışsal, fizyolojik tepkiler ortaya çıkmaktadır.

Duygusal tepkiler ise; korku, kaygı, panik bozukluk, çaresizlik, kızgınlık, öfke, üzüntü, suçluluk şeklinde görülmektedir.

Düşüncesel tepkilerde ise inkâr ve umutsuzluk hâkimdir.

"Bu gerçek olamaz!"

"Yapabileceğim hiçbir şey yok!"

"Ne yapsam işe yaramayacak!"

"Yetersizim!"

"Çaresizim!"

"Hiçbir şey değişmeyecek!"

"Bu neden benim başıma geldi?"

"Neden ben?"

gibi düşünceler, sorular bireyin zihnini meşgul etmektedir.

Davranışsal tepkilerde; sessizleşme, geri çekilme, içe kapanma ya da tam tersi aşırı hareketlenme, yerinde duramama, saldırganlaşma, sigara, alkol, madde kullanma;

Fizyolojik tepkilerde ise; iştahsızlık, uykusuzluk, gerginlik, nefes darlığı, çarpıntı, mide bulantısı, baş ağrısı, hâlsizlik, isteksizlik, şeklinde belirtiler görülmektedir.

Kriz tepkisinin evrelerinde ise;

1. Evre; bir şok hâli, donakalmışlık, hareketsizlik ve şaşkınlık

2. Evre; alışılmış sorun çözme biçimlerini kullanamama ve o becerilerde başarısız olma

3. Evre; İç ve dış kaynakların harekete geçirilmesi

4. Evre; çözüme ulaşma

Krizdeki bireyde ilk evrede; şok durumunda, dışarıdan her şeyin düzgün ve yolunda olduğu izlenimi oluşsa bile içte tüm dengelerinin karmakarışık olabileceği, amaçsız aktivitelerin

ortaya çıkabileceği, anlamsız davranışların, donuk bakışların olabileceği düşünülmelidir. İkinci evrede, gerçekte yüzleşme artık kaçınılmazdır ancak savunma mekanizmaları devreye sokularak gerçek mümkün olduğu kadar reddedilir. Bu evrede en sık kullanılan savunma mekanizmaları bastırma, inkâr ve rasyonalizasyondur. Kişide alkol, uyuşturucu madde, kötüye kullanma gibi yıkıcı eğilimler ortaya çıkabilir. Üçüncü evrede yavaş yavaş travmadan uzaklaşılır, ilgiler yeniden geri gelir, gelecek konusunda planlar kurulur. Dördüncü evrede, yeniden uyum sağlama gerçekleşir.

Müdahalede amaç, krizdeki bireyin yeniden gerçek yaşama dönmesi, benlik saygısını yeniden kazanması, normal yaşamına dönebilmesini sağlamaktır.

Krizler bir ile beş haftalık dönemler içinde iyi ya da kötü sonlanacak durumlardır. Bu süre içinde yapılacak müdahale çok etkili olabilir, kriz sırasında birey ve ailesi yardım arayışı içindedirler, müdahaleye açık ve hazırdırlar. Kriz mağduru kişi ile karşılaşıldığında öncelik tamamen; kriz mağdurunun can güvenliğini sağlamak olmalıdır, can güvenliği ile ilgili tehdit varsa yetkili makamların haberdar edilmesi ve yasal hakları ile ilgili bilgilendirme yapılması sağlanmalıdır. Çevresinde güvenli sosyal destek ağı oluşturulmalıdır. Mağdur şokta, duygularını, düşüncelerini ifade edemeyecek durumda ise, psikolojik ilkyardım yapılabilir. Bunun için de bireysel olarak kişiyi güçlendirmek, kriz durumundan çıkması için rehberlik yapmak, ailede sağlıklı diyalog kurulabilecek, sosyal destek sağlayıcı ile iş birliği yapmak, sağlıklı bir şekilde iletişim kurmasını sağlamak, yasal mercilerle iş birliği yapmak önem taşımaktadır. Ayrıca bu süreçte mağdurun psikolojik destek, travma terapisi hizmeti alması sağlanmalıdır.

Bütün bunların yanı sıra töre ve namus cinayetleri, intiharlar ve kriz durumu oluşmadan önce korunma ve önleme boyutu ile ilgili; feodal aşiret yapısının değişmesi, çekirdek ailede; sevgi, saygı, sorumluluk, sadakat ve bağlılığın geliştirilmesi,

iletişim ve paylaşımların artırılması, özellikle kız çocuklarının eğitimi, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının her şekilde her düzeyde eğitimlerin içine yerleştirilmesi, bu açıdan toplumda farkındalık oluşturulması ve artırılması, hukukun ve adaletin sağlıklı bir şekilde sağlanması ve uygulanması, gibi çalışmaların yapılması ve sürdürülmesi büyük önem taşımaktadır.

İNTİHAR BAĞLAMINDA TOPLUMSAL DEĞİŞİM, ŞEHİRLEŞME VE İSLAM

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

GİRİŞ

İnsanlıkla aynı tarihe sahip olan din, toplumsal hayatta her toplumda değişik biçimlerde, ama mutlak surette şu veya bu şekilde temel etken olarak varlık gösteren etkili bir kurumdur. Günümüzde de din fenomeni, birey ve toplumlar üzerinde etkisini sürdürmekte, insanları grup veya topluluklar hâlinde bir arada tutan bir güç olarak kendini göstermekte, sosyal hayatta özellikle meşrûlaştırma işleviyle kendini hissettirmekte, din uğruna barışlar, birliktelikler, bütünleşmeler, tartışmalar, anlaşmazlıklar, parçalanmalar, hatta savaşlar çıkarılabilmektedir. Denilebilir ki din, çağdaş toplumların hayatında da vazgeçilmez bir fenomen olarak yerini almaktadır. “*Dinin tıpkı dinazorlar gibi yok olup gideceği biçimindeki bazı öngörülere rağmen dinî inanç, dünyamızda her zaman var olduğu gibi canlı*” (Chalfant vd. 1987: 3) bir biçimde varlığını devam ettirmektedir (Okumuş 2012; Okumuş 2015).

Toplumsal değişim de insanlığın varlık dünyasına çıktığı ve toplumsal hayata atıldığı andan itibaren planlı veya plansız olarak insanların sürekli yaşadıkları ve içinde buldukları bir olgudur. Değişim, toplumsal hayatın alın yazısıdır. Denilebilir ki, “Dünyanın bir inkılâb âlemidir.” (Yazır 1979: 2, 5681, 5693). Ayrıca günümüz dünyasının içinde bulunduğu duruma

bakıldığında, insanlığın toplumsal bir değişim planlamasına ihtiyacı olduğu ve dolayısıyla toplumsal değişim konusunun hayati derecede önemli olduğu söylenebilir (Yazır 1978: LII).

Tarihte olduğu gibi günümüzde de toplumları etkileyen, yönlendiren, toplumların değişim süreçlerinde görece olumlu veya olumsuz roller oynayan, toplumsal şartlar içinde değişen ve değiştiren bir güç olarak varolan din; bir yandan bu özellikleriyle toplum üzerinde müessir olurken bir yandan da toplum ve toplumda cereyan eden hadiseler, toplumsal değişim süreçleri onun üzerinde müessir olmaktadır. Bundan dolayı dinin genelde toplumla, özelde ise toplumsal değişimle ilişkileri de karşılıklılık arz etmektedir. O hâlde toplumsal değişimi de dini de tam olarak anlayabilmenin yolu, din ile toplumsal değişim arasındaki karşılıklı ilişkileri anlamaktan geçmektedir. Din-toplumsal değişim ilişkilerini anlamak, genel olarak toplumların dini ve dinlerin sosyal boyutlarını anlamak için elzem olduğu gibi, özelde Müslüman toplumların İslami ve İslam'ın Müslüman toplumlara ilişkin pratik boyutlarını anlamak için de elzem görünmektedir.

Emile Durkheim (1858-1957), Max Weber (1864-1920), Ernst Troeltsch (1865-1923), Joachim Wach (1898-1955), Gustav Mensching (1901-1978), Gabriel Le Bras (1891-1970), Peter L. Berger (1929-) gibi önde gelen din sosyologları da, çalışmalarında din-toplumsal değişim ilişkilerine ayrı bir önem vermişlerdir. Denilebilir ki kendi tarihinin ilk döneminde primitif ve arkaik toplumların dinlerinin araştırılıp incelenmesine öncelik tanıyan din sosyolojisi, ikinci döneminde bakışını tarihsel, büyük ve etkili dinlerin incelenmesine yöneltmiştir. Bu aşamadan itibaren sosyal değişim-din ilişkilerinin incelenmesi, din sosyologlarının giderek artan bir ilgi odağı hâlini alma yolunu tutmuş, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nı müteakip günümüz toplumlarında din konusunun incelenmesine yönelmesi ile birlikte bu toplumların dünya ölçeğinde karşı karşıya kaldıkları hızlı toplumsal değişimler ve bunların dinî hayat alanındaki yansımaları, din sosyologlarını ister istemez bir sosyal süreç

olarak dinin sosyal değişim fenomeni ile ilişki ve etkileşimlerini öncelikli olarak ele almaya, çözümlene ve yorumlamaya yöneltmiştir (Okumuş 2012; Okumuş 2015).

Günümüzde kendini gösteren hızlı ve etkin toplumsal değişimler, modern toplumların sekülerleşme süreçleri ve buna bağlı olarak dinî hayattaki dönüşümler çerçevesinde de din ve dinin toplumsal değişimle ilişkileri, çok önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyolojik açıdan insanlığı meşgul eden ve toplumsal hayatı etkileyen bir diğer önemli konu, şehirleşmedir. Şehirleşme, göçle birlikte gerçeklik bulan bir süreci ifade eder. İçinden geçilen şu süreçte, dünya genelinde göç dalgaları ve bunun beraberinde getirdiği yeni toplumsal durumlar, toplumsal değişimler, yeni dindarlıklar, yeni dinî anlayış ve hayatlar söz konusudur. Göçün neden olduğu yeni karşılaşmalar, kültürleşmeler; göç eden insanlar ve göç edilen toplum ve şehirlerde yeni ilişki biçimleri ortaya çıkarmıştır. Bu ilişki biçimleri kimileri için şans kapıları açarken, kimileri için şanssızlıklarla dolu bir dünya getirmiştir. İşte intihar süreci, intihar girişimi ve intihar olayları, bu şanssızlıklar dünyasında oldukça çarpıcı boyutları olan durumlardır. İntihar olgusu söz konusu olduğunda toplumun, şehrin, şehir halkının dinî hayatı, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile intihar ilişkisi de önemli konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin hızlı değişim tecrübesine sahip ve çok göç alan şehirlerinden biri olan Mersin, intihar girişimleri ve intihar vakaları ile de gündeme gelen bir il olarak dikkatleri üzerine çekmektedir. Esasen intihar olgusu, küreselleşme çağında neredeyse bütün toplumların önemli problemleri arasında yer almaktadır. Bunun da değişim ve şehirleşme/kentleşme süreçlerinde ortaya çıkan anlam/anlamsızlık/anlamlandıramama sorunuyla ve dinin aldığı yeni durumlarla yakından ilgili olduğu söylenebilir. Şehirleşme ve değişim gerçekliğiyle dinde meydana gelen değişim ve insanların anlamsızlık/anlamlandıramama

sorunuyla başa çıkmada dinin yeri konuları, bu çerçevede oldukça önemlidir. Dolayısıyla Mersin intiharlarının iyi anlaşılması için toplumsal değişimi, şehirleşmeyi ve bu ikisinin etkili olduğu yerde İslam'ın durumunu doğru anlamak şarttır. Bu çalışmada Mersin intiharları bağlamında toplumsal değişim ve şehirleşme sürecinde İslam'ın durumu, ele alınmaktadır.

DİNİN TOPLUMSAL BAĞLAMI

Din, toplumda, toplumsal hayatta anlam kazanır, yaşanır, gerçeklik bulur. Toplum yoksa insan da yoktur, din de yoktur. Din yoksa insan da yoktur, toplum da. Fakat burada önemli olan dinin toplumsal bağlamı konusudur. Din toplumdan bağımsız, asılı, insanlara dışardan müdahalelerde bulunarak, insana komut vererek toplumu dönüştürmez, kendini toplumda yaşanılır hâle getirmez. Tersine toplum içinde, toplum ile etkileşim hâlinde, toplumun bütün anlayışları, geleneği, geçmişi, şimdisi, geleceği, kurumları, kültürü ile iç içe yaşanır, dönüştürür, dönüşür; zamanı düzenler, hayatı şekillendirir, dünyaya anlam kazandırır. Toplumsal bağlam, din için zorunludur.

KÜLTÜR-DİN

Dinin toplumsal değişim boyutu kültürden bağımsız ele alınamaz. Din kültürde kabul edilir, yaşanır. Kültür, dinin algılanması, yorumlanması ve tecrübe edilmesinde etkili olur. Fakat din de kültürü duruma göre çeşitli şekillerde etkiler, dönüştürür, yeniden anlamlandırır ve yeniden kurar. Belki de ikinci durum birinci durumdan daha çok olan bir gerçekliktir. Fakat belirtmek gerekir ki din-kültür etkileşimi çoğu zaman düşünüldüğünden daha karmaşıktır. Din yaşanırken her zaman kültürün kapsam alanı içindedir. Dindar da toplumun kültür hayatı içindeyken sürekli olarak dinî referanslarıyla hareket eder. Bir yandan kültür dönüşürken öte yandan din kültürle, kültür içinde gerçeklik bulur.

DİN-DÜNYA İLİŞKİSİ

Din-toplumsal değişim etkileşiminin doğru anlaşılmasında dinin dünya algısının doğru anlaşılmasına ihtiyaç vardır. Dinin bu dünya ve öteki dünya/ahiret anlayışı, dine bağlananların bu ikisine yükledikleri anlamlar, toplumun dinî açıdan şekillenmesinde etkili olur.

DİN-TOPLUMSAL DEĞİŞİM ETKİLEŞİMİ

Toplumda, toplumun yapısında meydana gelen kalıcı değişiklikleri ifade eden toplumsal değişim, toplumsal hayatın alın yazısıdır. Toplumsal değişim, dini ve dinî hayatı yakından etkiler ve dolayısıyla ilgilendirir. Din de toplumsal değişimin yönü, planlanması, engellenmesi, takviye edilmesi, gerçekleştirilmesi gibi noktalarda etkili olur. Bu bakımdan dinin toplumsal değişimi, toplumsal değişimin de dini etkilemesi, toplumsal hayatın en dikkat çekici boyutlarından (Okumuş 2012).

DİN VE ŞEHİRLEŞME

Şehirleşme, önemli toplumsal değişim etkenlerinden veya kaynaklarından. Dinî hayat, şehirleşmeyle birlikte kendi içinde önemli değişikliklere sahne olur ve bu değişikliklerle toplumsal değişimde de etkili bir faktör olarak rol oynar.

ŞEHİRLEŞME, TOPLUMSAL DEĞİŞİM, İNTİHAR VE DİN

Toplumlar tarafından kabul görmeyen veya olumlu görülmeyen intihar olgusu, özellikle hızlı kentleşme ve sanayileşme süreçlerinin yaşandığı, toplumsal değişimin hızlı, yoğun ve derin bir seyir izlediği yerlerde daha yaygın görülür. Bu tip yerlerde topluma ve toplumsal süreçlere uyumda sorunlar çıkar. Şehirleşme ve toplumsal değişim süreçlerinde bireylerin yaşanan değişimlere uyum sorunuyla birlikte ise anlam krizi veya anlamsızlık ortaya çıkar (Bkz. Durkheim 1986). Bunlar da bireyi intihara sürükleyebilir. Anlam krizleriyle baş edebilmenin en güçlü yolu dine başvurmaktır.

Acaba intihar edenlerin dindarlık düzeyleri, dinî çevreleri vs. onların intiharlarını önleyecek durumda değil miydi?

MERSİN'DE İNTİHAR

Yukarıda belirtilen ve ele alınan hususlar muvacehesinde Mersin'de intihar olaylarına bakıldığında, onun doğrudan göç, şehirleşme, hızlı ve yoğun toplumsal değişim ve anlam kriziyle ilgili olduğu ve bu süreçte de aile sorunlarının önemli bir rol oynadığı belirtilebilir.

Yukarıdaki başlıklarda, dinin toplumsal bağlamı, kültür-din ilişkisi, din-dünya ilişkisi, din-toplumsal değişim etkileşimi, din ve şehirleşme konularına dair belirtilen hususlara bakıldığında, dinin söz konusu değişim süreçleri ve anlam krizi bağlamında intiharı önlemede çeşitli boyut ve işlevlere sahip olduğu görülebilir.

MEDİNE, MEDENİYET VE DİN BAĞLAMINDA İNTİHAR

İntihara sosyal bir olgu olarak bakılması gerektiğini düşünüyorum. Bir sosyolog olarak intiharın toplumsal bir olgu olarak ve sosyolojik perspektifle ele alınmasının bugün içinde bulunduğumuz sosyolojik şartlarda bizim için daha güzel, daha anlamlı çıkış yolları ortaya koyacağı kanaatindeyim. Tabii ki diğer bütün alanlardan, antropolojiden, psikolojiden, sosyal psikolojiden, folklordan, etnolojiden, psikiyatriden, hatta siyaset biliminden yararlanarak, evet birçok bilim dalından yararlanarak intiharı da, töre cinayetlerini de anlamaya çalışmalı ve yine toplum olarak onlardan kurtulmaya çalışmalıyız. Aslında İslam'ın şehrini konuşursak, konuya İslam şehri zemininde yaklaşırsak, sorun çok kolay anlaşılır ve konuyla ilgili daha iyi çözümlenmeler yapılır. İslam şehri doğrudan doğruya, kelimenin "Medine" kelimesinin tam anlam içeriğiyle uyumlu olarak din ve medeniyetle bağlantılı bir kavram. Din, Medine ve medeniyet. Üçü de aynı kökten geliyor, üçünün kökeninde de "deyn" var, "d-y-n"/"dal", 'ya', 'nun' var. Borç ilişkisiyle doğrudan bağ-

lantılı bir kökendir, bu. Bir tarafta din ile Allah'a borç, Allah'a bağlanma var, bir tarafta şehirde insanların sosyolojik olarak birbiriyle bağlantısı var ve medeniyetle de şehirlerin bütünleşerek devasa büyük bir toplumsal yapı kurmaları, kültürel yapı kurmaları söz konusu. Dolayısıyla din, Medine, medeniyet üçgeninde gerçekten bu kavramların anlam içeriklerinin yaşandığı, toplumsal hayatta tezahür ettiği şehir hayatında, intiharlara da, töre cinayetlerine de çok yoğun bir şekilde değinmiyor olacaktık; çünkü böyle bir toplumsal yapıda böyle olumsuzluklarla az karşılaşılacaktık, karşılaşıldığında da çözüm üretmek daha kolay olacaktı. Nisa suresinin 136'ncı ayeti "Ey iman edenler, iman ediniz!" gereği bireysel ve toplumsal düzlemde sürekli imani bir sosyalleşme olacağı için, kolektif anlamda bir iman söz konusu olacağı için, toplumsal anlamda bir inanma geçerli olacağı için ve sürekli olarak bireysel ve toplumsal düzlemde insanlar bu iman çerçevesinde birbirlerini denetleyecekleri için tabii ki kolay kolay intihar olmayacak, tabii ki töre cinayetlerine başvurulmayacaktır. Şunu da belirtmek gerekir ki ki töre cinayetleri de, aslında intiharla karışık bir olgudur. Sosyolojik anlamda intiharın bir başka biçimidir, başkaları eliyle yapılan bir şeydir. Ayrıca Türkiye'nin değişik vilayetlerinde bazı töre cinayetlerine de intihar süsü verildiğini yapılan araştırmalar ortaya koyuyor. Uzun süredir bu konularla ilgileniyor, tezler de yapıyoruz. Batman intiharları üzerinde tez yaptık, o konularda çalıştık, daha sonraki dönemlerde sempozyumlar da düzenledik, bu konularla ilgili. Gerçekten önemli bir konu, bu konunun konuşulması gerekiyor ve Mersin için çok önemli. Bakınız, Mersin aslında sürekli şehirleşen bir kentimiz, yani şehirleşmesi tamamlanmış bir yer de değil. Bunu sürekli tamamlayan, sürekli devam ettiren ve sürekli hem ulusal düzlemde hem uluslararası düzlemde birkaç yıldır yoğun göç alan bir şehir. Nüfusunu 1990'larda 2'ye katlamış, 3'e katlamış bir şehir. Nüfusu aslında yakın geçmişte çok küçük, ama özellikle güneydoğudan, doğudan gelen göçlerle, göç dalgalarıyla Mersin'i devasa bir şehir hâline gelmiştir. Nerdeyse bütün Mersin ili 2 milyona yaklaştı. Bu, çok büyük bir sayı, büyüyen bir şehir

ve dolayısıyla, büyüyen şehirde hızlı kentleşme dediğimiz, hızlı modernleşme dediğimiz ve maalesef bugünün dünyasında çok fazla miktarda insanları sıkıştıran, krize sokan, toplumsal anlamda bunalımlar getiren hızlı toplumsal değişim dediğimiz şeyler yaşanıyor. Bu hızlı toplumsal değişimler, beraberinde çok ciddi anlam krizleri getiriyor; anlamlandırma krizleri getiriyor. İnsanlar ne yazık ki din, Medine, medeniyet üçlüsü çerçevesinde bir şehir yapımız ve medeniyet tasavvurumuz şu anda olmadığı için bu anlam krizlerini aşmakta güçlük çekiyor ve aşamıyor. İntiharın temel problemi, anahtar kavramı, anlam krizidir. İntihara neden gider insanlar? Sosyolojik bir olgu olarak intihar nasıl gerçekleşir? İnsanlar çevresinden bu yaşadıkları krizi çözecek birtakım yollar bulamazlar. Onun için kolektif diyoruz, onun için sosyolojik diyoruz, bu çok önemli. Yukarıda değindiğimiz Nisa suresi 136. ayeti yeniden hatırlayalım: “Ey iman edenler, iman ediniz...” Bakın, bu çok önemli, çok vurucu, çok etkileyici bir ayet. “Ey iman edenler, iman ediniz.” İman edenlere sesleniliyor: “İmanlar edenler, iman ediniz.” Hâlbuki iman etmişler, neden tekrar iman edenlere hem de üstelik teyit etmesine rağmen, “Ey iman edenler...” diyerek de kabul etmesine rağmen neden tekrar “Ey iman edenler, iman ediniz.” buyuruyor? Bunun çok önemli bir anlamı var. İman, iman ettikten sonra biten bir şey değil, imanlaşma süreci de diyebiliriz. Ölünceye kadar sürekli olarak insanın içinde bulunması, yaşaması gereken bir süreçtir. İman ettim, tamam, bitti, olmaz. İman “tazeleme”yi kastetmiyoruz burada, yani sürekli iman. İman ettik ama imanımızı sorgulama, düşünme, sürekli olarak daha kaliteli hâle getirme, yani Hazreti Ömer’in imanı gibi iman etme. Hazreti Ömer, bu konular açıldığı zaman hep oturur ağlar, tir tir titrer, “Acaba benim de imanımla ilgili bir sorun var mı? Acaba nifak var mı? Acaba bir münafıklığa eğilim söz konusu mu?” şeklinde bir düşünceye kapılır. Bu çok çok önemli ve bunu bizim de düstur edinmemiz lazım. Eğer din, Medine ve medeniyet üçgeninde biz gerçekten, “Ey iman edenler, iman ediniz!” ayetini kendimize düstur edinmiş olursak kolektif anlamda, sosyolojik anlamda; yani Mersin için dü-

şündüğümüzde, bütün bir Mersin olarak böyle düşündüğümüz zaman, bu gibi patolojik veya problemleri aşmamız daha kolay olur. Müslüman'ız elhamdülillah, ama bilinçlenmek zorunlu. Bilinçlenmek; bilişsel yapımızı, bilgi düzeyimizi, entelektüel donanımımızı artırmak, kaliteli bir eğitimden geçmekle mümkün. Evet, iman bununla güçlenen bir şey, iman bununla varlığını artıran, hissettiren, toplumda varlığını daha da güçlü bir şekilde ikame eden bir olgu. Dolayısıyla kendimizi bilinçlendirme yolunda azami derecede çaba harcamalıyız, gayret göstermeliyiz, ancak biz bu şekilde Medine'ye ulaşırız. Mekke'den Medine'ye hicreti şöyle biraz düşünelim, tasavvur edelim. Şehirleşmenin anahtar kavramı aslında kardeşleşmedir. İslam tarihinde İslam'ın büyük şehirlerinde, bütün büyük şehirlerinde, o medeniyet şehirlerinin tamamında bunlar vardır. Mekke başta olmak üzere.. Kudüs başta olmak üzere.. Bağdat başta olmak üzere.. Kahire başta olmak üzere.. İstanbul başta olmak üzere.. bizim bütün İslam şehirlerimizde kardeşleşme olgusu yaşanmıştır, bizzat yaşanmıştır. Ne demek kardeşleşme? Kim yerleştirdi bunu bize? Mekke'den Medine'ye muhacirler, Müslümanlar Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ile hicret ettikleri zaman oradaki Müslümanlar, Müslüman aileler, muhacir olan yani göç eden, onca sıkıntıyı yaşayan insanlara evlerini açtılar, yüklerini açtılar, bütün her şeylerini paylaştılar, ticaretlerini paylaştılar. Ne zamana kadar? O anlam krizini yaşamaları onlar, onlar iyice rahata kavuşsunlar, onlar kendi ailelerini kursunlar, onlar kendi pazarlarında kendi ekonomik faaliyetlerini rahatça yapabilecek düzeye gelsinler, ondan sonra biz yine ayrılırız, herkes yoluna devam eder. Bir toplumsal bütünleşme örneği kardeşleşme. O kadar örnek alınacak bir durum ki ve bu İslam medeniyetinin dışında hiçbir medeniyette yok, hiçbir medeniyette söz konusu değil. Bugün hamdolsun biraz böyle, tam değil, ama bir örneğini Suriye'den gelen kardeş mültecilere karşı gösterdiğimiz güzelliklerle biraz ortaya koyuyoruz bunu. Gerçekten Türkiye tarih yazıyor bu manada, büyük bir tarih yazıyor. Tarihî bir olay... Gerçekten Türkiye'nin yaptığını, Türk toplumunun yaptığını, Türkiye'de yaşayan bütün kesimlerin,

bütün Müslüman kesimlerin yaptığını inanın dünyada kimse yapmıyor, müthiş bir şey bu ve bize bunu getiren aslında, bizim bunu yapmamızı sağlayan tarihin derinliklerinden gelen işte o kardeşleşmedir. Bazen canımız sıkılabilir, bazen istemediğimiz durumlar çıkarabilir, sabredeceğiz. Yine bir ayette diyor ki Allah: “*Ey iman edenler, sabrediniz ve sabırda yarışınız.*”¹ Sabretmek derken, bireysel değil, birlikte sabrediniz, bu çok önemli olan bir şey.

İslam medeniyeti ve dolayısıyla İslam medeniyetinin kalbi olan Medineler, yani şehirler, bu kardeşleşmeyle oluşan, imar edilen ve gerçekten çok kısa bir sürede kendini toparlayan ve kısa sürede de farklı coğrafyalara yelken açan şehirler... Medine'nin durumunu biliyoruz. Orada yeni bir İslam düzeni, toplumsal düzen kuruldu kısa sürede. Önce Arap Yarımadası, daha sonra çok kısa bir sürede oldu bunlar. 10-15 yıl gibi bir sürede oldu. Çevre coğrafyalara insanların gönüllerini fethetmeye gitti Müslümanlar ve fethettiler. Neredeyse dünyanın en önemli coğrafyaları Müslümanların yaşadığı, oturduğu, nefes aldığı yerler hâline geldi. İşte bu, Medine'yle, kardeşleşmeyle, medeniyetle alakalı bir durum. Bunu sağlayan önemli şeylerden biri, intiharı da, töre cinayetlerini de kendi içinde elimine edecek, buna en iyi çözüm olarak sunulabilecek zaman tasavvurunu, yeni zaman tasavvurunu getirdi. Onun için, denir ki “İslam medeniyeti zaman medeniyetidir.” Bu çok önemlidir ya da “İslam, zaman medeniyetidir.” Zaman, insanın hayatını amaçsızlıktan kurtaran bir olgudur. Zamanınızı planlarsanız, İslam öyle bir zaman tasavvuru getirir ki bu tasavvurla hayatınızı düzene koyarsınız; bunu bir düşünmek lazım. Beş vakit namaz, zaten bilinçli olarak kılınması durumunda tamamen bir zaman planlamasıdır. Bakınız, İslami ibadetlerin tamamında ciddi bir zaman planlaması vardır. Elbette Allah için yapılır, başka bir amaç için yapılmaz ama müminin dünyadaki hayatını dünyevileşmeye karşı korumak için ve amaçsızlıktan korumak için planlanmışlardır. Beş vakit namaz da bunların başında ge-

1 Âl-i İmran 3/200.

lır. Örneğin cuma namazı haftalık zaman planlamasıdır ve bu bağlamda örnekleri çoğaltabiliriz. İslam medeniyeti zaman medeniyetidir. İslam şehri, zamanın planlandığı bir şehirdir. İslam şehri, Asr suresinin yaşandığı, derinliklerine kadar, iliklerine kadar insanların yaşadığı bir şehirdir. “Asra and olsun!” demek, zaman konusuna dikkat çekmektir. ‘Asr’ en genel anlamıyla zaman demek, çağ demek. “İçinde yaşadığınız çağa dikkat edin, çağın gereklerini öğrenin, çağa bakın, yanlış olanları düzeltin, doğru olanları bütün bir dünyada ikame, inşa ve idame etmeye çalışın.” Temel şey bu. Onun için sure, “Ve’l-asr” diye başlar. Kur’an’da zamana yemin edilen, gündüze geceye yemin edilen başka ayetler de var. Asr suresi Kur’an-ı Kerim’in bir özetidir aynı zamanda. Asr suresi Müslümanların sosyolojik anlamda İslam toplumunun hayatını dizayn eden bir suredir. Tevhid’in sosyolojik yansımalarının İslam toplumunda görülmesi gerektiğine işaret eden bir suredir. Orada belirtilen hususlar, zaman planlaması yapıp da iman edip salih amel işleyenler, hakkı ve sabrı tavsiye edenler ve kurtulan insanlardır, kurtulan toplumlardır. İslam şehrinin en önemli yönlerinden biri de bu zamandır. Zaman bizi amaçsızlığımızdan kurtarır. Bizi anlam krizinden kurtarır, intiharın da, töre cinayetlerinin de panzehiri, tedavi yöntemi budur. Bilimsel anlamda birçok şey yapılacaktır ama nihayetinde sosyolojik bir olgudur. Daha doğrusu, intihar bir süreçtir, önce düşünce olarak ortaya çıkar. Sonra girişim hâline gelir. Girişimde de bir kısmı başarılı olur, gerçekleşir, intihar eden kişi ölür. Üçlü bir ayağı var. Bunların hiçbirisinin olmaması için belirttiğimiz şeylerin olması lazım. Hep beraber mücadele etmemiz lazım. Üzerimize görev düşüyor, kesinlikle bu konuda bütün bir topluma, bütün bir Mersin’e, bütün bir Türkiye’ye, bütün Müslümanlara görev düşüyor. Onun için, zaman konusu hayati bir konu.

SONUÇ

1. Din de toplumsal değişim de insanlığın varlık âleminin değişmez boyutlarını ifade eder. İkisi olmadan bu dünya hayatını tahayyül etmek mümkün görünmemektedir.

2. Toplumsal değişim terimi, nesnel bir gerçekliği ifade etmek üzere nötr bir anlam içeriğiyle kullanılmaktadır. Toplumsal değişim bu şekilde kullanıldığında ancak onunla ilgili doğru tespitler yapmak mümkün olabilir.

3. Toplum hayatının ayrılmaz bir boyutu olan din, genelde toplumla karşılıklı ilişkilere sahip olduğu gibi özelde de toplumsal değişimle karşılıklı ilişkilere sahiptir. Bu, bütün dinler için böyle olduğu gibi, İslam için de böyledir.

4. Toplumsal değişim, insanların inanç, amaç, tutum ve davranışlarına göre iyi yönde olabileceği gibi kötü yönde de olabilir.

5. Karşılıklı ilişkiler içerisinde din, toplumsal değişimi üç noktada etkilemektedir: Öncelikle din, muhafazakâr bir sıfatla kendisini göstererek toplumsal değişimi yavaşlatıcı ve mevcut durumu koruyucu bir faktördür. İkinci olarak din toplumsal değişimi takviye eden bir faktör olarak sahneye çıkmaktadır. Üçüncü olarak ise din toplumsal değişimin temel faktörü olmaktadır.

6. Toplumsal değişim de dini ikisi doğrudan, biri dolaylı olmak üzere üç noktada etkilemektedir: Bunlardan birincisi odur ki toplumsal değişim, dini –dine göre- olumsuz yönde etkilemektedir. İkinci durumda toplumsal değişim, dini –dine göre- olumlu yönde etkilemektedir. Üçüncü noktada ise din, toplumsal değişimden doğrudan doğruya değil de dolaylı olarak etkilenmektedir. Bu üçüncü boyutta din, toplumsal değişim gerçekliğini dikkate alarak kendisini yenilemek ve sosyal hayata yenilenmiş olarak çıkmaktadır.

7. Din ile toplumsal değişimin karşılıklı ilişkilerinin ele alınmasıyla din, bir bağımsız değişken, bir de bağımlı değişken olarak gözlenmekte ve dinin kutsal, aşkın ve insanüstü bir fenomen olmakla birlikte toplumla varlık sahnesine çıkması itibarıyla toplumdan ve toplumsal değişimden etkilendiği de kabul edilmektedir. Bu nedenle vurgulanmaktadır ki sosyal ve tarihsel bir kurum olarak din, toplum ve toplumsal değişimle diyalektik bir ilişki içerisinde var olmaktadır. Kuşkusuz tarihsel

olarak ve toplumsal gerçeklik olarak dine ve din-toplum ilişkilerine bakıldığında, dinin toplum ve toplumsal değişimi daha çok etkilediği, yönlendirdiği, biçimlendirdiği görülmektedir; ancak yine görülmektedir ki sosyal bir fenomen olarak din de şöyle veya böyle, bir şekilde toplumdan, sosyal kurumlardan, sosyal olay ve olgulardan etkilenmektedir.

8. Bütün bu hususlar, İslam ve Müslüman toplumlar için de geçerlidir.

9. İslam açısından insanlığın değişim serüveninde en son Kur'an', belirleyici rol oynamak üzere indirilmiştir. Kur'an'la birlikte insanlık, din ve peygamber itibarıyla son değişim devresine girmiştir. Ancak değişim kaçınılmaz bir biçimde devam ettiği için insanların, zamanın değişmesiyle birlikte tembellik, sapma, hurafe, şirk, zulüm, ahlaki ilkelere aykırı tutum ve davranış gibi olumsuz gidişat karşısında dini teccid etmeleri, kendilerini yenilemeleri, yeniden iman etmeleri, hayatı yeniden anlamlandırmaları, zamanı doğru okumaları vs. şarttır.

10. Planlı değişim yapanların iki günü birbirine eşit olmayacak şekilde hep iyiye doğru değişim gerçekleştirmeleri durumunda toplumda gelişme olur.

11. Değişimin iyi veya kötü olmasından insanlar sorumludurlar.

12. Şehirleşme, önemli bir değişim kaynağı veya etkenidir.

13. Şehirleşme ile dinin anlaşılması, yorumlanması, yaşanması vs. noktalarında yeni durumlar ortaya çıkar.

14. Şehirleşme ile gelen yeni toplumsal ilişki biçimleri, yeni anlayışlar, insanlarda baş edilmesi güç zorluklar, anlam krizleri doğurabilir.

16. Bu sorunlarla ve anlam krizleriyle baş etmede İslam dini önemli işlevler üstlenir.

17. İslam'ın tevhid inancı, zaman tasavvuru; din, Medine ve medeniyet boyutunda toplumsal hayatta varlık bulması, intihar,

töre cinayetleri vs. gibi olumsuzlukların azalması veya etkisizleştirilmesi için oldukça önemli toplumsal gerçeklik temelleri getirmektedir.

17. Sonuç olarak dinin etkili olduğu, toplumsal alanda etkili yaşandığı toplumsal muhitlerde intihar girişimleri az olur.

Kaynaklar

KUR'AN-I KERİM

HADİSLER

ARKUN, Nezahat (1978), *İntihann Psiko-Dinamikleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

ARON, Raymond (1989), *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (çev. K. Alemdar), 2. bs., İstanbul: Bilgi Yay.

BARBIER, Maurice (1999), *Modern Batı Düşüncesinde Din ve Siyaset*, (çev. Ö. Gözel), İstanbul: Kaknüs Yay.

BERGER, Peter L. (1999), "*Dini Kurumlar*", Toplumbilimi Yazıları, (çev. A. Çiftçi), İzmir: Anadolu Yay.

BEYUMİ, Ahmed Muhammed (ty), *İlmü'l-İctimâi'd-Dini*, İskenderiye: Dâru'l-Marifeti'l-Camiyye

CHALFANT, H. Paul – Beckley, Robert E. – Palmer, C. Eddie (1987), *Religion In Contemporary Society*, 2. bs., California: Mayfield Publishing Company

COMTE, Auguste (1986), *Pozitivizm İlmihâli*, (çev. P. Erman), İstanbul: MEBY.

COMTE, Auguste (1964-1966). "*Pozitif Felsefe Dersleri*", Çev. Ümid Meriç, *Sosyoloji Dergisi*, 6, ss. 213-258.

CROLLIUS, A. Roest (1998), "*İnkültürasyon*". (çev. A. İsra Güngör), *Dinî Araştırmalar I* (1): 93-105

DEMİRCİ, Kürşat (1996), *Dinlerin Dejenerasyonu*, 2. bs., İstanbul: İnsan Yay.

DENIEL, Raymond (1998), "*Dinler ve Sosyal Değişmeler*", (çev. İ. Er), *Din Sosyolojisi*, (İzzet Er), Ankara: Akçağ Yay.

DOBBELAERE, Karel (1998), "*Secularization*", *Encyclopedia of Religion and Society*, (Ed. W. H. Swatos), New Delhi-London: Altamira Press

DURKHEIM, Emile (1923), *Din Hayatının İbtidâi Şekilleri*, (çev. H. Câhid), c. 1-2, İstanbul: Tanin Matbaası.

Durkheim, Emile (1986), *İntihar*, Çev. Özer Ozankaya, Ankara: TTK.
EBÛ DAVUD, *Sünen*.

ER, İzzet (1999), *Sosyal Gelişme ve İslâm*, 3. bs., İstanbul: Rağbet Yay.

ERJEM, Yaşar (2009), Mersin'de İntihar ve İntihar Girişimleri Araştırması. Mersin: Mersin Valiliği.

GEERTZ, Clifford (1987), “*Religion as a Cultural System*”, Religion and Ideology, (der. R. Boccock-K. Thompson, Manchester: Manchester University Press, 66-75

GEERTZ, Clifford (1968), *Islam Observed*, New Haven: Yale University Press

GIDDENS, Anthony (2000), *Sosyoloji*, (Haz. H. Özel-C. Güzel), Ankara: Ayraç Yay.

GÜNAY, Ünver (1997), “*Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Din*”, Türk Yurdu (116-117), 80-89

GÜNAY, Ünver (1998), *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yay.

HASAN, Hasan İbrahim (1985), *İslâm Tarihi*, c. 1, (çev. İ. Yiğit-S. Gümüş), İstanbul: Kayıhan Yay.

İBN Haldun (1988), *Mukaddime*, c. 1-2, (Haz. S. Uludağ), 2. bs., İstanbul: Dergah Yay.

KEHRER, Günter (1998), “*Din Sosyolojisi*”, Din Sosyolojisi, (der. Y. Aktay-M. E. Köktaş), 2. bs., Ankara: Vadi Yay.

LIPSET, Seymour Martin (1994), “*The Social Requisites of Democracy Revisited*”, *American Sociological Review*, 59 (1), 1-22

MARDİN, Şerif (1992), *Din ve İdeoloji*, 5. bs., İstanbul: İletişim Yay.

MARX, K.-ENGELS (1987), F., “*On Religion*”, Religion and Ideology, (der. R. Boccock-K. Thompson, Manchester: Manchester University Press

McGUIRE, M (1987), *Religion: The Social Context*, 2. bs., California: Wads Wordth Publishing Company

MICHOT, Y. Jean (ty), “*Batı'nın Diğer Benliği (Alter Ego)*”, Medeniyetlerarası Diyalog –18-20 Eylül 1998 Diyarbakır-, İstanbul: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yay.

MORRIS, Brian (1987), *Anthropological Studies of Religion*, New York: Cambridge University Pres

NARLI, Nilüfer (1999a), “*Beyond the Border: A New Framework for Understanding the Dynamism of Muslim Societies*”, International Symposium, Kyoto, Ekim 8-10

NARLI, Nilüfer (1999b), “*The Rise of Islamist Movement in Turkey*”, Meria, Middle East Review of International Affairs, 3 (3)

OKUMUŞ, Ejder (1995), *Kur'an'da Toplumsal Çöküş*, İstanbul: İnsan Yay.

OKUMUŞ, Ejder (2003), *Toplumsal Değişme ve Din*, İstanbul: İnsan Yay.

OKUMUŞ, Ejder (2005), *Dinin Meşrulaştırma Gücü*, İstanbul: Ark Kitapları Yay.

OKUMUŞ, Ejder (2009), “Toplumsal Değişme ve Din”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Electronic Journal of Social Sciences* - <http://www.e-sos-der.com>, ISSN:1304-0278, c. 8, s. 30, ss. 323-347

OKUMUŞ, Ejder (2012), *Toplumsal Değişme ve Din*, 4. bs., İstanbul: İnsan Yay.

OKUMUŞ, Ejder (2014a), *Kur'an'da Toplumsal Çöküş*, 4. bs., İstanbul: İnsan Yay.

OKUMUŞ, Ejder (2014b), “Din ve Sosyalleşme”, *Turkish Studies – International Periodical for Languages, Literature, and History of Turkish or Turkic*, Volume: 9/11.

OKUMUŞ, Ejder (2015), *Dinin Toplumsal İnşası*, Ankara: Akçağ Yay.

ROBERTS, Keith A. (1990), *Religion in Sociological Perspective*, 2. bs., California: Wadsworth Publishing Company

SOROKİN, Pitirim A. (1994), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, c.2, (çev. M. M. R. Öymen), Ankara: KBY.

TÜRKDOĞAN, Orhan (1997), “Din ve Modernleşme”, *Yeni Şafak*, 5 Eylül

VERGİN, Nur (1985), “*Toplumsal Değişme ve Dinsellikte Artış*”, *Toplum ve Bilim*, 29/30, 9-28

WACH, Joachim (1987), *Din Sosyolojisine Giriş*, (çev. B. İnandı), Ankara: Ankara Ü. İlahiyat F. Yay.

WEBER, Max (1964), *The Sociology of Religion*, (İng. çev. E. Fischoff), Boston: Beacon Press.

WEBER, Max (2000), *Şehir: Modern Kentin Oluşumu*, Çev. Musa Ceylan, Ankara: Bakış.

WILSON, Bryan (1989), *Religion in Sociological Perspective*, Oxford-New York: Oxford University Press.

Yazır, Elmalı'lı Hamdi (1978), “Dibâce”, *Metâlib ve Mezâhib*, Çev. Elmalı'lı Hamdi Yazır, İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, ss. XXVIII-LV.

Yazır, Elmalı'lı Muhammed Hamdi (1979), *Hak Dini Kur'an Dili*, 1-9, İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım.